د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

اسلامي ښوونه او روزنه

دوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش

اسلامي ښوونه او روزنه - دوولسم ټولګی

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري په بازار کې یې اخیستنه او خرڅونه په کلکه منع ده. له سرغړونکو سره قانوني چلن کیږي.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـــ. ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان

- دکتور شير علي ظريفي
- نور الله صافي
- رقيب الله ابراهيمي

علمي اديتوران

- مولوی قيام الدين کشاف
- محمد عارف لودين

د ژبې اديتور

- محمد قاسم هيله من

ديني، سياسي او کلتوري کميټه:

- ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.
- دکتور عبدالصبور فخری
- محمد آصف کوچی
- سيد فاضل شاه

د څارنې کميټه

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د براختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين
- دکتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس

طرح او ډيزاين

عنايت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولي کور د توري — هر بچی يي قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوخو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کي د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پیغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موضوعاتو فهرست

لومړی لوست: د اعمالو تلل (وزن کول) ۱
دویم لوست: حوض ٤
دریم لوست: د صراط پل حق دی ۷
څلورم لوست: جنت ۹
پنځم لوست: جهنم (دوزخ) ۱۲
شپږم لوست: د ایمان نواقض (۱) ۱٥
اووم لوست: اصغر شرک ۱۹
اتم لوست: د ایمان نواقض (۲) ۲۱
نهم لوست: اصغر کفر ۲٥
لسم لوست: بدعت ۲۷
یوولسم لوست: د صحابه کرامو مقام ۳۱

د حدیثو برخه ۳٦

دولسم لوست: د صحیح او حسن حدیثونو پېژندل ۳۷
دیارلسم لوست: ضعیف (کمزوری) حدیث ٤۱
څوارلسم لوست: موضوع حدیث ٤۳
پنځلسم لوست: د احادیثو مشهور کتابونه ٤٦
شپاړسم لوست: مسؤولیت ٥۱
اوولسم لوست: اووه هلاکوونکي ګناهونه(۱) ٥٥
اتلسم لوست: اووه هلاکوونکي ګناهونه(۲) ٥٥
نولسم لوست: امر بالمعروف او نهی عن المنکر ٦۱
شلم لوست: په لګښت او نفقه کې اقتصاد ٦٥
یوویشتم لوست: د الله ﷻ کتاب او د پیغمبر ﷺ سنت ٦۹
دوه ویشتم لوست: په جهاد کې د ښځو ونډه ۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

در ویشتم لوست: ربتینولي ۷۸
څلر ویشتم لوست: د مجلس آداب ۸۲

د فقهي د اصولو برخه ۸۶

پنځه ویشتم لوست: د فقهي د اصولو پېژندنه ۸۷
شپږ ویشتم لوست: د فقهي د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا ۹۱
اوه ویشتم لوست: د فقهي د اصولو مدارس... ۹۷
اته ویشتم لوست: د اسلامي شریعت دلایل.. ۹۹
نهه ویشتم لوست: د قرآن کریم حکمونه ۱۰٤
دیرشم لوست: نبوي سنت ۱۰۹
یو دیرشم لوست: اجماع.. ۱۱٤
دوه دیرشم لوست: قیاس.. ۱۱۹
دري دیرشم لوست: اختلافي دلایل (۱) ۱۲٤
څلور دیرشم لوست: اختلافي دلایل (۲) ۱۲۷
پنځه دیرشم لوست: له نصوصو څخه د استدلال طریقې.. ۱۳۰
شپږ دیرشم لوست: شرعي حکم.. ۱۳۵
اوه دیرشم لوست: شرعي حکم.. ۱۳۸
اته دیرشم لوست: فتوا ۱٤۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د اعمالو تلل (وزن کول)

انسان په نړۍ کې بې هدفه نه دی پیدا شوی ، بلکې د ده کړه وړه ټول لیکل کېږي، دقیامت په ورځ به حساب ورسره کیږي، نیکي او بدي به یې تلل کېږي. د چا چې د نیکۍ تله درنده شوه، کامیاب دی او د چا چې د نیکۍ تله سپکه شوه، ناکام دی.

د اعمالو وزن څه ته وایي؟ دلیل یې څه دی؟ څنګه به ترسره کیږي؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځواب بیان شي.

د اعمالو د وزن څرنګوالی

د قیامت په ورځ، وروسته له دې چې انسانان ژوندي کړای شي، د حضرت محمدﷺ په شفاعت به د الله تعالی غضب سوړ شي. عملنامې به نیکانو ته په ښي لاس او بدانو ته د شا له خوا په کیڼ لاس ورکړل شي. حساب به پیل شي خلک به په خپلو اعمالو اعتراف وکړي او د مؤمنانو د اعمالو تلل به پیل شي. د چا چې د نیکۍ تله درنه شوه، هغه به جنت ته ځي او د چا، چې د بدۍ تله درنه شوه، هغه به د الله تعالی مشیت ته سپارل کیږي، که خوښه یې شي، نو جنت ته به یې ولیږي او که خوښه یې شي د څه وخت لپاره به یې په دوزخ کې واچوي. د عمل د جزا له لیدلو وروسته به یې جنت ته داخل کړي.

د اعمالو د تللو د اثبات دلایل: د اعمالو تلل په قرآن کریم او سنتو ثابت دي.

د عملنامو او د حساب په هکله الله تعالی فرمایي: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۞فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۞وَيَنْقَلِبُ إِلَى اهلهِ مَسْرُورًا ۞ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۞ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا۞ وَيَصْلَى سَعِيرًا﴾ [الإنشقاق: ۷ - ۱۲] **ژباړه:** نو هغه څوک چې عملنامه یې په ښي لاس ورکړل شي ، نو په اسانه توګه به حساب ورسره وشي او کورنی ته به خوښ وروګرځي او هغه څوک چې عملنامه یې دشا له لوري ورکړل شي ، هلاکت به ځان ته وغواړي او اور ته به ور دننه شي.

په یو بل آیت کې الله تعالی د اعمالو د وزن په هکله فرمایي: ﴿وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [الأعراف: ۸] **ژباړه:** او په هغه ورځ به رېښتینې تلل وي، د چا، چې د (نیکۍ) پله درنه وي، هغوی به خلاصون ومومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کافر سره د ده د اعمالو محاسبه شته، خو تلل بې نشته، ځکه چې د بلې پلې لپاره نیکي نه لري. الله تعالی په دې اړه فرمایي:﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ [الكهف: ١٠٥] **ژباړه:** دا هغه کسان دي چې د خپل څښتن د آیتونو له منلو نه یې انکار کړی نو د دوی عملونه ضائع شول او د قیامت په ورځ به تله نه ورته ږدو.

له عملنامې څخه د بدیو د محوې لارې چارې

که له یو چا څخه بد عمل صادر شي، نو په عملنامه کې یې لیکل کیږي. آیا داسې څه چارې شته چې دا بدي له عملنامې څخه محوه کړي؟

هو: نیکي بدي له منځه وړي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ (**هود ١١۴**)

ژباړه: بې شکه نیکي بدي له منځه وړي. ځینې هغه نیکي چې د بدیو په محوه کولو کې مرسته کوي دا دي:

١ـ له بدو څخه وروسته نیکي کول: رسول الله ﷺ ابوذر رضي الله عنه ته وفرمایل: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتْبِعْ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقْ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»[١]

ژباړه: هر چیرته چې یې له الله تعالی څخه وبریږه. له بدۍ نه وروسته نیکي کوه چې له منځه یې یوسي او د خلکو سره تعامل په ښو اخلاقو کوه.

٢ـ له ګناه نه ورسته اودس کول، بیا دوه رکعته لمونځ او له خدای څخه ښښنه غوښتل

رسول الله ﷺ فرمایي: «مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا غَفَرَ لَهُ»[٢]

ژباړه: څوک چې یوه ګناه وکړي بیا په ښه توګه اودس وکړي وریسې دوه رکعته لمونځ وکړي او له خدای څخه ښښنه وغواړي الله ﷻ به ورته هرو مرو ښښنه وکړي.

٣ـ پر کړاونو، ناروغیو او مصیبتونو باندې صبر کول: رسول الله ﷺ فرمایي: «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ»[٣]

ژباړه: مسلمان ته هیڅ ستومانې، ناروغي، تکلیف، پریشاني، ضرر او غم نه رسیږي او آن ازغی یې په پښو کې نه ننوزي، مګر د ده ګناهونه پرې ښښل کیږي.

١ـ مسند أحمد

٢ ـ مسند احمد

٣ – صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تله کې د پام وړ درانه عملونه

ټول نيک عملونه د پام وړ دي او بايد کوچني ګڼلو له کبله ترک نه شي، خو د نبوي سنتو د هداياتو په رڼا کې ځينې اعمال د عمل په تله کې ډېر درون والى راولي، چې په لاندې توګه دي:

۱ـ ښه اخلاق: رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ»[(۱)] **ژباړه:** د قيامت په ورځ د مؤمن د نيکى په پله کې له نيکو اخلاقو ښځه درون څيز نشته او الله ﷻ بد ويونکي ته د قهر په سترګه ګوري.

همدا راز نيک اخلاق د کامل مؤمن نښه ده. رسول الله ﷺ فرمايي: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا».[۲] **ژباړه:** تر ټولو مؤمنانو د کامل ايمان خاوند هغه مؤمن دى چې تر ټولو ښې اخلاق غوره وي.

۲ـ ذکر: د مسنونو اذکارو سرته رسول، لکه د (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ) په کلماتو ذکر، ډېر اجر لري، رسول الله ﷺ په دې اړه فرمايي: «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»[(۳)] **ژباړه:** دوه کلمې دي چې په ژبه سپکې خو په تله کې درندې او الله ﷻ ته محبوبې دي دا د **«سبحان الله وبحمده او سبحان الله العظيم»** کلمې دي.

همدا راز د (الْحَمْدُ لِلَّهِ) په کلمې ذکر: رسول الله ﷺ فرمايي: «الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلأُ الْمِيزَانَ»[(٤)]
ژباړه: الحمد لله تله ډکوي.

پوښتنې:

۱ـ د انسانانو عملونه څه وخت تلل کيږي؟
۲ـ د انسانانو د عملونو د تللو د اثبات دلايل ذکر کړئ.
۳ـ د ګناهونو د محوه کولو اسباب ذکر کړئ.
۴ـ کوم عملونه د تلې په درونوالي کې ډېر رول لري؟

---

۱ – مسند الصحابة في الكتب الستة – (۳۸ / ۱۲۵)
۲ – سنن أبي داود– ن – (٤ / ۳٥٤)
۳ – متفق عليه
٤ – صحيح مسلم – (۱ / ۱٤٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم لوست

حوض

انسانانو ته د عملنامو له سپارلو، حساب او د مسلمانانو د عملونو له تول څخه وروسته به مسلمانان د رسول الله ﷺ له حوض څخه اوبه څښبي، چې تنده به يې ورباندې ماتيږي. حوض هم د هغو مغيباتو له جملې څخه دی چې ځان پوهول او ايمان راوړل ورباندې لازم دي.

د حوض تعريف

حوض د اوبو د غونډېدلو ځای ته ويل کيږي او دلته له حوض څخه مراد هغه حوض دی چې الله تعالی يې خپل نبي محمدﷺ ته د حشر په ميدان کې د ده د تکريم او عزت لپاره ورکوي، څو د ده امتيان ورڅخه اوبه وڅښبي او خپله تنده ورباندې ماته کړي.

د حوض د اثبات دلايل

هغه حوض چې الله تعالی يې خپل رسول، محمدﷺ ته په آخرت کې ورکوي په قرآن کريم او په صحيحو احاديثو ثابت دی:

الله تعالی په قرآن کريم کې فرمايلي:﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَــوْثَرَ﴾ **ژباړه:** بې شکه مونږ تاته «کوثر» درکړی.

ډېرو علماوو له «کوثر» څخه په دې ځای کې د حوض معنا اخيستې.

د حوض اثبات په احاديثو کې هم شوی او په دې هکله روايت شوي احاديث متواتر دي. د هغو راويانو شمېر چې په دې باب يې احاديث روايت کړي دي له پنځوسو تنو څخه هم زياتيږي، نبي کريمﷺ په يو حديث شريف کې فرمايلي دي: عَنْ أَبِى ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا آنِيَةُ الْحَوْضِ قَالَ « وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبِهَا أَلاَ فِى اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ الْمُصْحِيَةِ آنِيَةُ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأْ آخِرَ مَا عَلَيْهِ يَشْخُبُ فِيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ عَرْضُهُ مِثْلُ طُولِهِ مَا بَيْنَ عَمَّانَ إِلَى أَيْلَةَ مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ »[1] **ژباړه:** ابوذرﷺ فرمايي: ما له رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه چې د حوض لوښي څومره دي؟ نبي کريمﷺ وفرمايل: د لوښو شمار يې د آسمان

---

١ – رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ستورو څخه زيات دي، له هغو ستورو څخه چې په تپه تياره شپه کې وي. هر څوک چې له دې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږى نه شي. له جنت څخه پکې دوې ناوې اوبه تويېږي. هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي، پلنوالی او اوږدوالی يې سره برابر دي، او دومره فاصله لري لکه له عمان څخه تر ايلې پورې (عمان او ايله دوه ښارونه دي) اوبه يې له شيدو څخه زياتې سپينې او تر شاتو ډېرې خوږې دي.

په يو بل حديث شريف کې رسول کريمﷺ فرمايلي دي: «حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ وَزَوَايَاهُ سَوَاءٌ وَمَاؤُهُ أَبْيَضُ مِنَ الْوَرِقِ وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَكِيزَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلاَ يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا »[1] **ژباړه:** زما حوض د يوې مياشتې په اندازه فاصله لري. زاويې يې ټولې سره برابرې دي. اوبه يې له سپينو زرو څخه ډېرې سپينې دي. بوی يې له مشکو زيات خوږ دی. لوښي يې دومره زيات او داسې ځلېدونکي دي لکه د آسمان ستورې، هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي.

پر حوض باندې د ايمان حکم

په حوض باندې ايمان او يقين لازم دی. هغه څوک چې حوض مني، د ثواب مستحق ګرځي او هغه څوک چې له حوض څخه منکر شي، بدعتي او فاسق دی.

څوك له حوض څخه محرومېږي؟

امام بخاري (رح) له حضرت انسؓ څخه روايت کوي چې نبي کريمﷺ وفرمايل: «لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي الْحَوْضَ حَتَّى عَرَفْتُهُمْ اخْتُلِجُوا دُونِي فَأَقُولُ أَصْحَابِي فَيَقُولُ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ»[2] **ژباړه:** خامخا به زما ځينې اصحاب زما خواته د حوض (غاړې ته) راشي، چې زه به يې پېژنم. بيا به له ما څخه وګرځول شي، نو زه به وايم دا زما ملګري دي، نو و به وايي: ته نه پوهېږې چې دوی له تا وروسته څه چارې (په دين کې) راپيدا کړې وې.

---

۱ – رواه مسلم.

۲ – رواه البخاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه په يو بل حديث شريف کې چې اسماء بنت ابوبکر صديق رضي الله تعالى عنهما روايت کړی، رسول اللهﷺ فرمايلي دي: «إِنِّى عَلَى الْحَوْضِ حَتَّى أَنْظُرَ مَنْ يَـرِدُ عَلَـىَّ مِنْكُمْ وَسَيُؤْخَذُ أُنَاسٌ دُونِى فَأَقُولُ يَا رَبِّ مِنِّى وَمِنْ أُمَّتِى. فَيُقَالُ أَمَا شَعَرْتَ مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ وَاللَّهِ مَا بَرِحُوا بَعْدَكَ يَرْجِعُونَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ»[1] **ژباړه**: زه به په حوض باندې يم او ګورم بـه چـې لـه تاسو څخه څوک ماته راځي؟ او ز ما له مخې به ځينې خلـک وګرځـول شـي، نـو زه بـه وايم، اې الله! دا زما او زما له امت څخه دي، نو وبه ويل شي، آيا ته خبر نه يې په هغه څه چې دوی له تا څخه وروسته کول؟ زما دې په الله تعالى قسم وي چـې دوی لـه تـا څخـه وروسته تل په خپلو پوندو باندې بېرته ګرځېدل.

نو هر هغه څوک چې د الله تعالى له دين څخه واوړي او يا په دين کې داسې نـوی شـی پيدا کړي چې د الله تعالى خوښ نه وي او د هغې اجازه يې نه وي کړې، هغـه بـه د نبـي کريمﷺ له حوض څخه وشړل شي او هېڅکله به له دې حوض څخه اوبه ونه څښي.

پوښتنې:

١. حوض تعريف کړئ.
٢. د حوض د اثبات دلايل ذکر کړئ.
٣. په حوض باندې د ايمان حکم بيان کړئ.
٤. څوک حوض ته نه پرېښودل کيږي؟

---

١ ـ رواه مسلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د صراط پل

کله چې د حشر په میدان کې له انسانانو سره حساب او کتاب وشي، ملائکې به د الله تعالی په امر سره د دوی د تېرېدلو لپاره د دوزخ په ملا باندې پل کېږدي او دوی به پرې تېر یږي.

د صراط تعریف

صراط د ژبې له مخې لویې لارې ته وایې او په اصطلاح کې: د هغه پل څخه عبارت دی چې د ټولو خلکو لپاره به د قیامت په ورځ پر جهنم باندې اېښودل کیږي. نیکان به پرې تیریږي او بدان به ورڅخه په جهنم کې لویږي.

کله چې له انسانانو سره د محشر په میدان کې محاسبه وشي، نو وروسته به الله ﷻ ملایکو ته امر وکړي چې د جهنم په ملا باندې پل کیږدئ. بندګانو ته به حکم وشي چې د پل څخه تیر شي، پر پل تیریدل د بنده په عمل پورې اړه لري،که د چا عمل ښه (نېک) وي هغه به ورڅخه په ډېره اسانی تیریږي او که د چا عمل بد وي هغه به ورڅه په ډېره سختی تیریږي او یا به په جهنم کې لویږي.

د صراط د پل د اثبات دلیل

د صراط پل او وربادنې تیریدل په قرآنکریم، نبوی احادیثو او د امت په اجماع سره ثابت دي.

أ- **قرآن کریم:** الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾ [مریم: ۷۱] **ژباړه:** نشته هیڅوک له تاسې څخه مګر دا چې جهنم ته به واردیږي.

ځینو مفسرینو د ورود ترجمه په عبور کړې او ویلي یې دي چې ټول خلک به یو ځل د قیامت په ورځ د صراط په پل تېریږي.

ب- **حدیث شریف:** په ګڼو احادیثو کې د صراط د پل یادونه شوې ده، لکه چې پیغمبرﷺ فرمایې: ﴿وَيُضْرَبُ جِسْرُ جَهَنَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُ وَدُعَاءُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ﴾[1]

۱ـ صحیح البخاري ت – (۱٦ / ٤۱۹). صحیح مسلم – (۱ / ۱۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او بیا به پر جهنم پل وتړل شي. پیغمبرﷺ وفرمایل: نو زه به اول هغه څوک یم چې په پل به تیر شم او ټول پیغمبران بـه پـه دغـه وخـت کـې دا دعـاء لـولي: ای الله سـلامتي غواړو، ای الله سلامتي غواړو.

ج ـ د اهل سنت او جماعت ټولو علماوو په دې اجماع کړې چې د صراط پل حق دی.

د صراط د پل صفت

په قران کریم کې د صراط د پل ذکر په اجمالي توګـه شـوی دی خـو پـه احـادیثوکې د صراط د پل په اړه پوره او کره معلومات ذکر شوي دي.

لنډیز یې دا دی چې هېڅوك هم په پله باندې د هغه د پلن والي او پوخوالي لـه کبلـه نـه شي تېرېدای، بلکه څوك چې وربانديې تېرېږي هغه به د خپل نېک عمـل او د الله تعـالی دتوفیق له امله وربانديې تېرېږي.

د صراط په پل د تیریدونکوحال

د صراط په پل تیریدونکي انسانان به د خپلو ښو او بدو عملونو په اعتبار سره په یو شان نه وي. څوك به پرې ډیر تیز د بریښنا په شان تیریـږي. څـوك بـه پـرې دتیـز بـاد پـه شـان تیریږي. څوك به د ښه څغلنده آس په شان پرې تیریږي. څوك به پرې په منډه تیریږي. څوك به پرې لږ تیز تیریږي. څوك به د عادي حالت په شان پرې تیریږي. خو ځینې نور بد عمله انسانان به د صراط په پله په چنګکونو کې نښلي او سر کښته به یې په جهنم کې راغورځوي.

د صراط په پل ایمان درلودل

موږ په دې کلك ایمان لرو چې د قیامـت پـه ورځ بـه اللهﷻ د دوزخ پـه مـنځ بانـدې د صراط پل ږدي او انسانان به پرې تیریږي او دا یوحقیقي پل دی چې اللهﷻ تـه یـې پـوره کیفیت معلوم دی.

پوښتنې:

۱. د صراط لغوي او اصطلاحي معنا ذکر کړئ.
۲. په قیامت کې به تر ټولو لومړی څوك د صراط پر پل تیریږي؟
۳. د صراط پل به په کوم ځای کې ایښودل کیږي؟
٤. د صراط پل به حقیقي وي اوکه مجازي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم لوست

جنت

لکه چې ومو لوستل الله ﷻ به انسانان ژوندي را پاڅوي اوهر يو انسان ته به خپله عملنامه په لاس کې ورکړل شي. عملونه به يې وتلل شي. د چا د عملونو تله چې درنده شوه هغه به سرلوړی جنت ته ځي.

د جنت تعريف

جنت په عربی ژبه کې هغه پراخه باغ ته ويل کيږي چې ځمکه يې په ډول ډول ونو پوښل شوې وي. په شرع کې د هغه کور څخه عبارت دی چې الله ﷻ د مؤمنانو لپاره تيار کړی، په ډول ډول نعمتونو ښکلی شوی دی او د تل لپاره به هلته اوسيږي.

د تعريف شرح

د جنت لفظ په عربي ژبه کې په مختلفو معناګانو استعمال شوی دی، لکه هغه څيز چې لـه سترګو څخه پټ وي. هغه باغ او باغچه چې په کې رنګا رنګ بوټي او ميوه لرونکې ونې وي او په سيورو يې د ځمکې مخ پوښلی وي، خو د عقايدو په علم کې جنت پـه آخـرت کې له هغه کور څخه عبارت دی چې ډول ډول نعمتونـه بـه پـه کې وي او الله ﷻ د هغـو خلکو لپاره تيار کړی دی چې په الله ﷻ او د هغه په ملايکو، رسولانو، کتابونو او د آخرت په ورځ کلك ايمان لري، په دنيا کې يې خپله خپلې نفسي غوښتنې نه دي منلـې او د الله او د هغه د پيغمبر په لارښوونه ژوند تيروي. جنـت ډيـر نومونـه لـري، لکـه د سـلامتيا کـور، د دايمي استوګنې ځای، د ورتللو ځای، فردوس، د نعمتونو کور او داسې نور.

د جنت د اثبات دلايل

قرآن کريم

الله ﷻ د جنت د پيدايښت په اړه فرمايلي دي: ﴿أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [آل عمران: ۱۳۳]

ژباړه: (هغه جنت) چې تيارکړای شوی دی د پرهيزګارانو لپاره.

په بل آيت کې الله تعـالی فرمـايي: ﴿سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ [الحديد: ۲۱] **ژباړه:** د خپل څښتن له لوري بـښنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته (هڅه وکړئ)یو له بل څخه مخکې شئ او دهغه جنت خوا ته چې، د هغه پراختیا د ځمکې او آسمانونو په څير ده او دهغه چا لپاره تيار کړای شوی دی چې په الله ﷻ او د هغه پر پيغمبرانو يې ايمان راوړی وي.

حديث

په بې شميره احاديثو سره د جنت وجود ثابت دی.

نبي کريمﷺ په يو حديث شريف کې فرمايلي دي: عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِىِّﷺ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْدَدْتُ لِعِبَادِىَ الصَّالِحِينَ مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ».[۱]

ژباړه: ابوهريرهؓ له رسول اللهﷺ څخه روايت کوي چې اللهﷻ فرمايلي دي: ما د خپلو نيکو بنده ګانو لپاره داسې نعمتونه تيارکړي دي چې نه سترګو ليدلي، نه يې غوږونو صفت اوريدلی، نه يې کوم انسان په زړه کې تصورکړی دی.

له پورتنيوحديثونو څخه په ډاګه معلوميږي چې جنت اوس هم موجود دي.

جنتيان

جنت د پرهيزګارانو، نيک عملو، ريښتينو، دالله تعالی او د هغه د رسول د تابعدارانو، په ايمان د استقامت د خاوندانو، اللهﷻ ته د نيژدې کسانو او د هغو خلکو ځای دی، چې د الله تعالی حکمونو ته غاړه ږدي، او له نواهيو څخه يې ځان ساتي.

جنت ته د جنتيانو تلل

جنتيان به جنت ته خوشحاله او سپاره ډلې ډلې روان وي.اللهﷻ فرمايلي دي: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ [مريم: ۸۵] **ژباړه:** او ياده کړه [ای محمده] هغه ورځ چې را جمع به کړو موږ پرهيزګاران د اللهﷻ حضور ته په داسې حال کې چې ډلې ډلې به (په سپرليو سپاره) وي.

حضرت عليؓ فرمايي: چې دوی به پياده نه بوتلل کيږي، بلکې دوې به په داسې سپرليو سپاره وي چې مخلوقاتو به هغه سپرلی نه وي ليدلې.[۲]

---

۱ – صحيح مسلم

۲ـ تفسير الطبري – (۱۸ / ۲۵٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت ايمان لرل

پدې باندې عقيده درلودل لازم دي چې جنت دنورو مخلوقاتو څخه مخکې الله ﷻ پيداکړی دی، او اوس هم موجود دی، تل به وي، او هيڅ فنا نه لري.[1]

پوښتنې:

١. جنت تعريف کړئ.
٢. د جنت د اثبات دلائل بيان کړئ.
٣. جنت د کومو خلکو ځای دی؟
٤. جنت ته به جنتيان څرنګه بېول کيږي؟
٥. په جنت باندې د ايمان حکم بيان کړئ.

کورنۍ دنده:

زده کوونکي دې د جنت د توصيف او هغو عملونو چې جنت ته د تللو لامل ګرځي يوه مقاله وليکي.

١_ الفقه الأکبر – (١ / ٦٣)، العقيدة الطحاويه– (١ / ٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

جهنم (دوزخ)

کله چې الله ﷻ ټول انسانان له قبرونوڅخه را پاڅوي، هر انسان ته خپله عملنامه ورکېږي او د مسلمانانو عملونه وتلل شي، نو نه منونکي او بد عمله خلک به دوزخ ته ځي.

د جهنم تعریف: جهنم دکندې معنا لري او په شرع کې جهنم د هغه اور نوم دی چې الله ﷻ دکافرانو اوګناهکارو مسلمانانو د عذابولو لپاره پیدا کړی دی.[1]

د تعریف شرح

جهنم له هغه اور څخه عبارت دی چې الله تعالی دکافرانو، مشرکانو، دپیغمبرﷺ د رسالت دمنکرینو، او د ګناهکارانو مؤمنانو لپاره پیداکړی دی. جهنم دکافرانو لپاره ابدي ځای دی، او ګناهکار مؤمنان به په کې د خپلو ګناهونو او جرمونو په اندازه پراته وي او بیا به ورڅخه راویستل کیږي. جهنم ډیر نومونه لري لکه: لظی، حطمه، سعیر، سقر، جحیم، هاویه او هم زیاتې طبقې او درجې لري چې یوه له بلې څخه سخته او هلاکوونکې دي.

د دوزخ د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې د دوزخ په اړه فرمایلي دي: ﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [البقرة: ٢٤]

ژباړه: له هغه اور څخه ووېرېږئ چې د هغه خس(دسون توکي) به انسانان اوکاڼي وي چې د حق د منکرانو لپاره تیارکړای شوی دی.

په بل آیت کې الله تعالی فرمايي﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴾ [آل عمران: ١٣١]

ژباړه: (ځانونه له هغه اور څخه وساتئ چې د کافرانو لپاره تیار شوی دی)

همدا راز په بې شمیره احادیثو کې د دوزخ یادونه شوې او ټول امت پې په شتون اجماع کړې.

١ـ مفردات الفاظ القرآن للراغيب الاصفهاني (١ / ٢٠١)، القاموس الفقهي – (١ / ٧٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهنميان (دوزخيان)

جهنم د کافرانو، منافقانو، مجرمانو، سرکښانو، ظالمانو، ګمراهانو، د آخرت په مقابل کې د دنيا خوښوونکو، بد عملو او د هغه چا ځای دی چې د الله ﷻ او د هغه له رسول سره دښمني لري اويا يې له اوامرو څخه سرغړونه کوي او دحق لارې ته نه راګرځي.

جهنم ته د دوزخيانو وړل

ځيني خلک به جهنم ته پرمخې په مخونو باندې وړل کيږي. له رسول الله ﷺ څخه يوه صحابي پوښتنه وکړه چې څرنګه به دوی په مخونو وړل کيږي؟ پيغمبر ﷺ ورته وفرمايل: هغه ذات چې دوی په پښو ببولای شي په دې هم قادر دی چې په مخونو يې يوسي.[1]

جهنميان به د خارويو په شان رمې رمې شړل کيږي او له هر لورې څخه به ملايکې ورباندې آوازونه کوي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا﴾ [الزمـر: ۷۱]

ژباړه: او هغه کسان چې کافر شوي وو ډله ډله به د دوزخ خواته وړل کيږي.

په بل آيت کې الله تعالى فرمايي: ﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا﴾ [الطور: ۱۳] **ژباړه:** په کومه ورځ چې دوی به په ټيلو ټيلو د جهنم د اور خواته بوتلل شي.

او مخکې له دې چې جهنم ته داخل شي د جهنم داسې آواز به واوري چې د دوی د غوږونو پردې به څيرې کړي، اوزړونه به يې په سخته ويره او هيبت کې پريوزي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾ [الفرقان: ۱۲] **ژباړه:** هغه اور چې کله له ليرې نه دوی ووينې نو دوی به د هغه د غضب او تاو آوازونه واوري.

او هم به ډير زيات تږي وي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾ [مريم: ۸٦]

ژباړه: او مجرمان به د تږو خارويو په شان د دوزخ لورې ته وشړو.

همدارنګه کله چې دوزخيان جهنم ته بوول کيږي دوی به ړانده شي هيڅ به نه ويني، هم به ګونګيان شي ژبې به يې نه چليږي، او هم به کاڼه شي هيڅ به نه اوري. الله تعالى فرمايلي دي: ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا﴾ [الإسراء: ۹۷]

ژباړه: دغه خلک به موږ د قيامت په ورځ پر مخې راکاږو، په داسې حال کې چې ړانده، ګونګيان او کاڼه به وي.

۱ـ تفسير الطبري ۱۹\۲٦۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکله چې جهنم ته ورل کیږي ډیر د ذلت او خوارۍ په حالت کې بـه ورل کیـږي. الله تعالی فرمـایي: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾ [آل عمــران: ١٢] **ژباړه:** (ای محمده!) کومو خلکو چې ستا د دعوت له منلو نه انکار کړی دی، هغوی تـه ووایه هغه وخت نږدې دی چې تاسې به مغلوب شئ د دوزخ لورې ته به پـه منـډو منـډو وروستل شـئ او دوزخ ډیـر بـد استوګنځی دی. او بـل ځـای الله ﷻ فرمـایي: ﴿فَوَرَبِّــكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾[مریم: ٦٨] **ژباړه:** ستا په رب قسم چې موږ به هرو مرو دوی ټول او له دوی سره شیطانان هم ترلي راولو بیا به یې د دوزخ چـار چاپیر سر ښکته په ګونډو را حاضر کړو.

او دا د ذلت ډیر بد حالت دی چې الله ﷻ تصویر کړی دی.

کله چې دوی د جهنم خواته وروستل شي او د اور ویروونکی حالت ووینې نو ډیر زیات به پښیمانه شي او د دې ارمان به وکړي چې کاشکې یوځل بیا دنیا ته بوول شوي وای تـر څو ایمان مو راوړی وای، خو له اور څخه به خلاصون نه مومي. الله ﷻ فرمایي: ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾. [الأنعام: ٢٧] **ژباړه:** کاشکې تا د هغه وخت حالت لیدلی وای چې دوی د دوزخ په غاړه ودرول شـي، په دې وخت کې به دوی ووایې: کاشکې موږ دنیا ته یوځل بیا لیږل شوي وای نو د خپل رب نښانې به مو دروغ نه ګڼلې او ایمان به مو راوړی وو.

په جهنم (دوزخ) د ایمان حکم

د دوزخ په شتون عقیده درلودل فرض دي او منکر یې د اسلام له دایرې څخه بهر ګڼل کیږي.(¹)

پوښتنې:

١. جهنم تعریف کړئ.
٢. د دوزخ د اثبات دلایل بیان کړئ.
٣. دوزخ د کومو خلکو ځای دی.
٤. کوم عملونه دوزخ ته د داخلېدو لامل کیږي؟
٥. دوزخیان به څرنګه دوزخ ته بېول کیږي؟
٦. په دوزخ باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

١ـ الفقه الأکبر - (١ / ٦٣)، العقیدة الطحاویه - (١ / ٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

د ایمان نواقض (۱)

اکبر شرک

شرک د انسان د هلاکت لامل او تر ټولو لوی ظلم دی. شرک هغه ګناه ده چې الله تعالی یې نه بښي.

د شرک تعریف

شرک په لغت کې حصې او برخې ته ویل کیږي چې په ګډون، سیالی او شراکت باندې یې هم اطلاق شوی دی او په اصطلاح کې له الله تعالی سره په ذات، صفاتو، تصرفاتو او عبادت کې شریک پیدا کولو ته شرک ویل کیږي.

۱. **په ذات کې شرک:** لکه څوک چې دوه خدایان ومني.
۲. **په صفاتو کې شرک:** لکه څوک چې د الله تعالی د صفاتو په څېر نورو مخلوقاتو ته صفات ثابت وګڼي، له اسبابو پرته څوک په غیبو عالم وګڼي، د هغه تعالی په ډول بل څوک قادر او سمیع وګڼي او یا په صفاتو کې تمثیل یا تکییف وکړي.
۳. **په تصرفاتو کې شرک:** دې ته وایي چې له الله تعالی پرته له اسبابو پورته متصرف د کار جوړوونکی او د حاجت پوره کوونکی یا مشکل کشا بل څوک وګڼل شي.
٤. په عبادت کې شرک دې ته وایي چې له الله تعالی پرته بل چا ته د بندګی سر ټیټ کړای شي، د الله تعالی په مقابل کې یې طاعت، ستاینه، یاتعظیم په دې بنیاد وشي چې په غیبي قدرت سره دګټې اوزیان واکمن دی.

د شرک ډولونه

شرک په دوه ډوله دی: ستر شرک (الشرک الاکبر) او کوچنی شرک(الشرک الاصغر).
ستر شرک چې له الله تعالی سره څوک سیال ونیول شي، داسې عبادت یې وشي لکه د الله تعالی، دا ډول شرک انسان له اسلام څخه باسي، ټول عملونه یې له منځه وړي او که په دې شرک مبتلا شخص له توبې پرته ومري نو د تل لپاره به په دوزخ کې وي.
د قرآن کریم د هدایاتو له استقراء څخه معلومیږي چې ستر شرک په څلور ډوله دی: په دعاء او بلنه کې شرک، په نیت او قصد کې شرک، په طاعت کې شرک او په محبت کې شرک، چې په لاندې توګه بیانیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د دعاء او بلنې شرک: دا څكه چې دعاء د عبادت له مهمو ډولونو څخه ده. رسول الله ﷺ فرمايلي: (الدعاء هو العبادة)[۱]، الله تعالی فرمايي: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [غافر: ٦٠] **ژباړه:** او ستاسو څښتن وايي ما رابلئ بلنه مو قبلوم. يقينا هغه کسان چې زما له عبادت څخه په لويی مخ اړوي، ژر به جهنم ته د ذلت په حال کې ننوزي.

څرنگه چې دعاء عبادت دی، له الله تعالی بل چا ته يې اړول شرک گڼل کيږي. الله تعالی فرمايي: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ (المؤمنون: ١١٧) **ژباړه:** او څوک چې له الله تعالی سره بل خدای رابلي سره له دې چې هيڅ دليل (په دې کارکې) نه لري، نو دده حساب يوازې د ده له څښتن سره دی، بې شکه کافران برى نه مومي.

همداراز فرمايي: ﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ﴾ (العنكبوت: ٦٥) **ژباړه:** کله چې دغه خلک په بېړۍ کښې سپريږي نو د الله نه په خالص اعتقاد سره دعا غواړي، بيا کله چې الله دوی وژغوري (وچې ته يې راولي) نو ناڅاپه دوی بيا په شرک کولو لاس پورې کړي.

له دې څخه په ډاگه څرگنديږي چې له الله تعالی پرته د بل چا رابلل او له اسبابو پورته له بل چا څخه مرسته غوښتل شرک دی.

۲ـ د نيت او قصد شرک: دا شرک دې ته وايي چې خاوند يې په خپلو ديني اعمالو سره يوازې دنيوي مقاصدو ته ځان رسول وغواړي او په کلي توگه يې موخه د ځان ښودنه او رياء وي، د منافقانو په دود د الله رضا بيخي ونه غواړي. داسې شخص هم په ستر شرک کې غورځېدلی.

الله تعالی فرمايي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ۝أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [الهود: ۱۵، ۱۶] **ژباړه:** کوم خلک چې (يوازې) د همدې دنيا د ژوند او د هغې د ښکلاو غوښتونکي وي، د هغو د کړو وړو ټوله ميوه موږ همدلته ورکوو او په دې کې له هغو سره هيڅ کمي نه کيږي، خو په آخرت کې د دغه راز خلکو لپاره له اوره پرته نور څه

[۱] – رواه احمد والترمذی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشته (هلته به معلومه شي) څه چې هغوی په دنیا کې کړیدي هغه ټول خاورې ایرې شول او اوس د هغو ټول کړه وړه محض باطل دي.

۳ـ د طاعت شرك: دا دې ته وايي چې يو څوك د حرامو او حلالو په هكله د الله تعالى د دين په خلاف د مخلوق ومني او په زړه كې دا وانګېري چې مخلوق د حلالو د تحريم او يا د حرامو د تحليل واك لري.

الله تعالى د نصاراوو په هكله فرمايي: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (التوبة: ۳۱).

ژباړه: دوی خپل عالمان او روحانيون له الله پرته خپل اربابان نيولي دي او همدغه راز مسيح ابن مريم هم. په داسې حال كې چې دوی ته له يو معبود نه پرته د بل هيڅا د بنده ګۍ كولو حكم نه وو وركړى شوى، هغه ذات چې له هغه پرته بل هېڅوك د عبادت وړ نشته، پاك دى له هغو مشركانه خبرو څخه چې دوى يې كوي.

۴ـ د محبت شرك: دا دې ته وايي چې يو څوك له الله تعالى پرته بل چا سره داسې مينه ولري چې د هغه د لوى ګڼلو له كبله د عبوديت او عاجزۍ سر ورته ښكته كړي، سره له دې چې د اجلال او تعظيم لپاره يوازې الله تعالى ته په مينه د عاجزۍ سر ښكته كيږي او عبادت يې كيږي.

الله تعالى فرمايي: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (البقرة: ۱۶۵). **ژباړه:** ځيني خلك داسې دي چې له الله نه پرته نور د هغه سيالان ګرځوي او پر هغو داسې مين دي لكه چې څنګه له الله سره مينه لرل ښايي. په داسې حال كې چې ايمان لرونكو ته تر هر چا زيات الله ګران وي.

د اكبر شرك حكم:

د دې ډول شرك خاوند مشرك بلل كيږي، د ابد لپاره به په دوزخ كې وي، هېڅكله له دوزخ څخه نه ايستل كيږي او د هېڅ شفاعت كوونكي شفاعت د ده په حق كې نه قبليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتني:

۱. شرک تعریف کړئ.
۲. شرک په څو ډوله دی؟
۳. اکبر شرک په څو ډوله دی؟
٤. آیا مشرک ته الله تعالی ببښنه کوي؟
٥. په نیت او قصد کې شرک څه ته وایي؟
٦. د دعاء او بلنې شرک څه شی دی؟
۷. د اکبر شرک حکم بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د اکبر شرک په اړه یوه مفصله مقاله ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

اصغر شرك

د اکبر شرك ډولونه او حکم مو په مخکې لوست کې ولوست. په دې لوست کې د اصغر شرك تعریف او ډولونه لولو.

د اصغر شرك تعریف

اصغر شرك هغه گناه ده چې الله تعالی په قرآن کریم او یا نبي کریمﷺ په خپلو مبارکو احادیثو کې د زجر او تهدید له امله د شرك په نامه سره یاد کړي دي، خو هغه شرك نه دی چې له اسلام څخه د وتلو لامل وګرځي او یوازې هغو ګناهونو ته د شرك نسبت کولای شو چې شارع په شرك سره نومولي وي، چې په دوه ډوله دی:

۱. **ښکاره شرك:** دا شرك په الفاظو او افعالو کې منځ ته راځي.

أ. **الفاظ:** لکه، له الله تعالی پرته په بل شي سوګند (قسم) خوړل، ابن عمر رضي الله تعالی عنهما فرمایلي دي چې له الله تعالی پرته په بل شي سوګند مه کوئ، ځکه ما له رسول اللّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه اوریدلي چې فرمایل یې: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ وَأَشْرَكَ»[۱] **ژباړه:** هغه څوك چې له الله تعالی پرته په بل شي قسم وخوري یقیناً کافر او مشرك شو.

ب. **افعال:** لکه د ځینو ناروغیو د درملنې لپاره له هغو شیانو څخه ګټه اخیستل چې الله تعالی هغه د دفعه کولو اسباب نه وي معرفي کړي. لکه څرنګه چې نبي کریمﷺ فرمایلي دي: «مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ»[۲] **ژباړه:** هر څوك چې (پخپله یا د ماشومانو او یا د حیوان په غاړه کې) یو څه شی ځوړند کړي، یقیناً چې ده د شرك کار تر سره کړ.[۳]

۲. **خفي شرك:** په نیتونو او ارادو کې شرك ته خفي شرك ویل کیږي، لکه: ریاء. ریاء دې ته ویل کیږي چې یو څوك نیك کار د دې لپاره تر سره کړي چې خلك یې

---

۱ – مسند أحمد – (۱۰ / ۲٤۹)

۲ – مسند أحمد – (۲۸ / ٦۳۷)

۳ – هغه شیان چې د جاهلیت په وخت کې مروج وو او مشرکانو به د خپلو ماشومانو یاحیواناتو په غاړه کې د دې لپاره ځوړندول چې نظر نه شي. د هغو ټولو شیانو ځوړندول حرام دي، لکه: کونجکې، مرۍ، بندونه، ګوجر او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووینې او بیا ووایي چې فلانی ډېر ښه سړی دی او د ده مدحه وکړي. الله تعالی په دې اړه فرمایلي دي: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ [الكهف: ١١٠] **ژباړه:** نو څوک چې له خپل پروردګار سره د یو ځای کېدو په هیله وي هغه ته په کار دي چې ښه عمل وکړي او په بنده ګۍ کې له خپل رب سره بل څوک شریک نه کړي.

نبي کریمﷺ فرمایلي دي: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الأَصْغَرُ» ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا الشِّرْكُ الأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّيَاءُ»[1] **ژباړه:** یقیناً چې زه په تاسو باندې له ټولو شیانو څخه زیات له اصغر شرک څخه وېرېږم. صحابه وو پوښتنه وکړه، اې د الله رسوله! اصغر شرک څه شی دی؟ رسول اللهﷺ وفرمایل: ریاء.

د اصغر شرک حکم

اصغر شرک له اسلام څخه د وتلو لامل نه دی، خو د اکبر شرک لپاره وسیله ده او خاوند ته یې د مشرک نسبت نه کېږي.

> **فعالیت:** زده کوونکي دې د اکبر شرک او اصغر شرک د حکمونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې

١. اصغر شرک تعریف کړئ.
٢. د اصغر شرک څو مثالونه بیان کړئ؟
٣. اصغر شرک په څو ډوله دی؟
٤. ښکاره شرک په څو ډوله دی؟
٥. د اصغر شرک حکم بیان کړئ.

---

١ – المعجم الكبير للطبراني – (٤ / ٣٣٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ایمان نواقض (۲)

ستر کفر

لکه څرنګه چې شرک سخت ناوړه عمل، له توحید سره منافي او د توحید لـه نواقضو څخه دی، همدارنګه کفر هم له ایمان سره منافي او د ایمان له نواقضو څخه دی.

د کفر تعریف

کفر په لغت کې پټولو ته وایي او د عقایدو د علم پـه اصـطلاح کـې د ایمـان ضـد ګڼـل کیږي، یعنې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې ایمان نه لرل، یا د هغوی لـه لارښـوونو څخه انکار کول او نه منل کفر دی. که دغه نه ایمان راوړل یې د دروغ ګڼلو له امله وي او یا یوازې په هغه کې د شک، تردید، حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښتنو لـه امله وي، ټول کفر دی.

د تعریف شرح

د عقایدو د علم په اصطلاح کې په الله تعالی او په هغه شـریعت چـې د ده رسـول راوړی دی، ایمان نه درلودل، یا پر ځینو شیانو هغو باندې چې ایمان راوړل پرې فرض دي، ایمان راوړل او له ځینو نورو څخه یې انکار کول، که یې دروغ وګڼي او یا شک پکې وکـړي او یا د حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښـتنو لـه املـه لـه الهـي لارښـوونو څخـه مـخ واړوي، ټول کفر ګڼل کیږي. ایمان داسې یو حقیقت دی چې تجزیـه نـه قبلـوي. داسـې نشي کېدای چې په ځینو یې ایمان راوړي او له ځینو نورو څخه یې منکر شي.

د کفر ډولونه

کفر په دوه ډوله دی:

۱. اکبر کفر (لوی کفر).

۲. اصغر کفر (کوچنی کفر).

لومړی: اکبر کفر: دا کفر د ایمان ضد دی.

اکبر (لوی) کفر په پنځه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. **د دروغ ګڼلو کفر:** د الله تعالی انبیاوو ته د دروغجنې نسبت کول کفر دی. هر څوك چې د الله تعالی انبیاء، په هغه څه کې چې د الله تعالـی لـه لـوري ېې راوړي دي، دروغجن وګڼي هغه کافر شو، څکه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ﴾ (العنكبوت: ٦٨)
ژباړه: له هغه چا نه به غټ ظالم څوك وي چې پر الله باندې دروغ وتړي یا حق ته د دروغو نسبت وکړي چې کله هغه ته راوړل کیږي. آیا د دغسې کـافرانو اسـتوګنځی دوزخ نه دی؟

۲. **د انکار او ځان لوړ ګڼلو کفر:** دا په دې ډول چې د رسول په ریښتینوالی پـوهیږي او په دې باندې پې یقین وي چې دغه رسول د الله تعالی له لوري په حقـه سـره راغلـی دی، خو بیا هم د عناد او تکبر له امله د هغه اوامرو ته غاړه نه ږدي. الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (**البقرة: ٣٤**) **ژباړه:** او کله چې موږ پرښتو ته امر وکړ چې د آدم په وړاندې سرونه په سجده ښکته کړئ، نو ټولو سرونه ښکته کړل، خـو ابلـیس انکـار وکـړ هغـه د خپلـې لويي په غرور کې اخته او د کافرانو له ډلې څخه شو.

۳. **شك، تردید او د رسول په صدق د یقین نه کولو کفر:** دې کفر ته د ظن او ګومان کفر هم ویل کیږي، څکه الله تعالی فرمـایلي دي: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۞ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۞ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ۞ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا﴾ [الكهف: ٣٥ - ٣٨] **ژباړه:** بیا هغه خپل بـاغ تـه ننـوت او د خپل نفس په حق کې تیری کوونکی شو، ویې ویـل (زه دا نـه ګـڼم چـې دغـه شتمني او باغ به یو وخت فنا شي او زما باور نشته چې د قیامت سـاعت بـه راشـي بیـا هم که کله د خپل رب حضور ته زما ورګرځېدل شول، نو هرو مرو به له دې نه هـم زیات شاندار ځای ومومم د هغه ګاوندي په خبرو اترو کې هغه ته وویل: آیـا تـه پـه هغه ذات کافر کیږې چې هغه ته له خاورې او بیا له نطفې څخه پیدا کړې او تـه ېې یو بشپړ سړی جوړ کړې؟ پاتې شوم زه، نو زما رب خو هماغه الله دی او زه له خپـل رب سره هیڅوك نه شریکوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤. **د اعراض او مخ اړولو کفر:** له دې څخه مراد دا دی چې له دين څخه مخ واړوي، يعنې نه نبوي لارښوونې اوري، نه په زړه کښې څه التفات ورته کوي او نه ځان ورباندې پوهوي، څنګه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ﴾ (الأحقاف: ٣) **ژباړه:** خو دغه کافران له هغه حقيقت څخه مخ اړوونکي دي چې دوی ته د هغه اخطار ورکړ شوی دی.

٥. **د نفاق کفر:** له نفاق څخه دلته مراد نفاق په عقيده کې دی. په دې ډول چې په ظاهر کې خلکو ته ايمان ښکاره کوي او په باطن کې بې عقيده د کفر وي، څنګه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴾ (المنافقون: ٣) **ژباړه:** دا هر څه له دې امله دي چې دوی ايمان راوړ بيا کافر شول له دې امله د دوی پر زړونو مهر ولګول شو اوس دوی په هېڅ نه پوهېږي.

د نفاق ډولونه

نفاق په دوه ډوله دی

أ. **عقيدوي نفاق:** دې نفاق ته ستر کفر ويل کېږي او له اسلام څخه د وتلو لامل دی. دا نفاق په شپږ ډوله دی: د رسول تکذيب، يا د ځينو هغو شيانو تکذيب چې رسول راوړي وي، له رسول سره کينه کول، يا له هغو شيانو سره کينه کول چې رسول راوړي وي. د رسول د دين په ضعيفه کېدلو باندې خوښي ښکاره کول، يا د رسول له دين سره د مرستې بد ګڼل.

ب. **عملي نفاق:** دې نفاق ته اصغر کفر هم ويل کېږي. په دې باندې انسان د اسلام له دين څخه نه وځي خو بيا هم لويه ګناه ده، چې ځينې يې نبي کريمﷺ په دې حديث کې ذکر کړي دي: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»[1] **ژباړه:** څلور شيان دي چې که په چا کې دا ټول پيدا شول، نو سوچه منافق شو او که په چا کې له دې څلورو شيانو څخه يو پيدا شو، نو په هغه کې د نفاق له عادتونو څخه يو عادت پيدا شو، تر څو چې پرې ايښی يې نه وي، کله چې

---

١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کوي، نو دروغ وايي، کله چې تړون وکړي، بيا په هغې کې غدر کـوي، کلـه چې وعده وکړي، نو وفا نه وربانديې کوي او کله چې شخړه کوي، نو کنځل کوي.

فعاليت: زده کوونکي دې د اکبر کفر د ډولونو لپاره مثالونه بيان کړي.

د ستر کفر حکم

د دې کفر خاوند کافر بلل کېږي له اسلام څخه وتلی، د تل لپاره به په دوزخ کې وي او د قيامت په ورځ د هيڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

پوښتنې:

١. کفر تعريف کړئ.
٢. د کفر ډولونه کوم دي؟
٣. لوی کفر په څو ډوله دی؟
٤. نفاق په څو ډوله دی؟
٥. ايا عملي نفاق له اسلام څخه د وتلو لامل دی؟
٦. د ستر کفر حکم بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

اصغر کفر

په مخکني لوست کې مو د اکبر کفر په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې به د اصغر کفر د تعریف، ډولونو او حکم په اړه معلومات تر لاسه کړو.

د اصغر کفر تعریف

دا هغه ګناهونه دي چې شارع د زجر او تهديد له امله ورته د کفر نسبت کړی دی، خو د اکبر کفر (لوی کفر) حد ته نه دي رسېدلي او له اصل ايمان سره ضد او منافي نه دي، خو ايمان ضعيفوي. که چېرې د دې ګناهونو خاوند توبه ونه باسي، نو د الله تعالی په مشيت کې دی. که خوښه يې شوه عذاب ورکوي، خو د ابد لپاره په دوزخ کې نه پاتې کېږي او که خوښه يې شوه عفوه ورته کوي.

د اصغر کفر ډولونه

د اصغر کفر (کوچني کفر) ډولونه ډېر زيات دي، خو په لنډ ډول ويلای شو: هره هغه ګناه چې په شرعي نصوصو کې ورته د کفر نسبت شوی وي او د اکبر کفر (لوی کفر) او اکبر شرك حد ته نه وي، رسېدلې اصغر کفر (کوچنی کفر) ورته ويل کېږي.

د اصغر کفر مثالونه

په يو حديث شريف کې رسول الله ﷺ فرمايلي دي: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْــرٌ»[1] **ژباړه**: مسلمان ته کنځل کول فسق او وژل يې کفر دی. همدارنګه په يو بل حديث شريف کې، کله چې نبي کريمﷺ په حجة الوداع کې خلکو ته نصيحت کولو، ويې فرمايل: «لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»[2] **ژباړه**: له ما څخه وروسته تاسو مه کافر کېږئ، چې ځيني له تاسو څخه د ځينو نورو غاړې وهي. په يو بل حديث

---

۱ – صحيح مسلم – (۱ / ۵۷)

۲ – صحيح مسلم – (۱ / ۵۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریف کې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: «اثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ الطَّعْنُ فِى النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ»[1] **ژباړه:** په خلکو کې دوه عادتونه شته چې هغه کفر دی، یو نسب ته طعن (نسب بدلول) او بل پر مړي باندې په چیغو ژړا کول.

د دې ډول کفر حکم

د دې ډول کفر خاوند ته نه د کافر نسبت کیږي او نه له اسلام څخه وځي، خو شارع یوازې د زجر او تهدید په اساس ورته د کفر نسبت کړی دی.

فعالیت:

زده کوونکي دې په خپلو منځونو کې د اصغر کفر د تعریف او ډولونو په اړه یو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱. اصغر کفر تعریف کړئ.
۲. د اصغر کفر څو مثالونه ذکر کړئ.
۳. د اصغر کفر حکم بیان کړئ.

---

۱ - صحیح مسلم - (۱ / ۵۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

بدعت

شیطان د انسان د گمراهۍ هڅه کوي، فاسقان په بې دینۍ بې لارې کوي او دینداران په دین کې افراط او د دین له پولو څخه تېریدو ته هڅوي، په دې توګه چې په دین کې نوې لارې چارې راپیدا کړي. په دین ناپوهه خلك بیا هغه د دین برخه ګڼي او د الله تعالی د اطاعت په موخه د الله تعالی په معصیت کې ډوب وي. که چېرې بیا دغه بدعت په عقیده کې را منځته شي نو د ایمان له نواقضو څخه ګڼل کېږي او د انسان ایمان له منځه وړي.

په دې لوست کې به بدعت وپېژنئ او د هغه د نارواتوب دلایل به له قرآن او سنتو څخه زده کړئ.

د بدعت تعریف

بدعت د ژبې له مخې نوي ایجادولو ته وایي او هم داراز نوي پیدا کړی شوي څیز ته هم ویل کېږي.

په شرعي اصطلاح کې په دین کې نوې چارې ایجادول چې د رسول الله ﷺ په زمانه کې اړتیا ورته وه او څه مانع هم شتون نه درلوده، خو له دې سره سره شریعت امر نه وي ورباندې کړی. د داسې چارو ایجادولو ته بدعت ویل کېږي.

د تعریف شرح

په تعریف کې درې مطلبونه بیان شوي دي:

۱. بدعت په دین کې نوې چارې ایجادول دي، چې قرآن او سنت د هغو غوښتنه نه وي کړې. نو بدعت په دین کې رامنځته کېږي، په دنیوي چارو کې بدعت نه وي.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ (په دې ځای کې) توپیر په دې سره کېږي، چې دیني چارې د اجر د طلب لپاره وي او دنیوي چارې خپل خپل اهداف لري.

۲. دې نویو چارو ته لکه چې اوس اړتیا ده، هغو ته به د رسول الله ﷺ په زمانه کې هم اړتیا وه او همدومره اړتیا بس ده چې دا نوی عمل یو دیني کار وګڼل شي، ځکه دیني کار باید پلی شوی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اللهﷺ دين پوره را رسولی او ټول يې په عمل کې پلی کړی دی، خو هغه چارې چې د دين خدمت پرې کيږي، د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتيا ورته نه وه او اوس يې ګټه ښکاره ده. د داسې چارو ايجادول بدعت نه دي، لکه د صرف او نحو د علومو زده کول، ځکه د هغه مبارك په زمانه کې مسلمانان په قرآن او سنتو د صرف او نحو له کارولو پرته ښه پوهېدل، او اوس په عربو او عجمو کې هغه پخوانۍ سليقه پاتې نه ده، نو د قرآن او سنتو د پوهې لپاره د ژبې د علومو زده کړه اړينه ده.

همداراز د مدرسو او پوهنتونونو جوړول او د دين د پياوړتيا او پايښت لپاره پراخه دولتي تشکيلات رامينځ ته کول، منظم قوانين جوړول او محاکم ايجادول دا ټول بدعت نه دي، ځکه دا د اوسنۍ زمانې اړتيا ده چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې په دومره پراخه کچه ورته اړتيا نه وه.

۳. د رسول اللهﷺ په زمانه کې به د دې نويو چارو د کارولو په مخ کې خنډ نه وو او که په هغه زمانه کې يې په مخ کې خنډ وو، کارول يې ممکن نه وو، نو بيا يې د ګټې او اغيز د شتون په صورت کې کارول بدعت نه ګڼل کيږي، خو په دې شرط چې د دين له کوم بل اصل او حکم سره په ټکر کې نه وي. لکه له نوې تکنالوژۍ څخه د دين په ساتلو او خپرولو کې کار اخيستل، په جهاد کې د نويو وسلو کارول او په دعوت کې له راډيو، تلويزيون، انټرنټ او د مطبعو له ماشينونو څخه کار اخيستل. د دې ټولو څيزونو کارول د رسول اللهﷺ په زمانه کې د هغوی دنشتوالي له کبله ممکن نه وو.

فعاليت

۱. زده کوونکي دې د ديني او دنيوي چارو لپاره په خپل وار مثالونه بيان کړي او په دين کې د نويو لارو د جوړولو ريښتينې يا فرضي بېلګې دې وښيي.

۲. د دين ټينګول، امنيت راوستل، د ښوونې او روزنې، روغتيا او عدالت په ډګرونو کې هڅې عادتونه دي، که عبادتونه؟ د دين د اقامت لپاره دولتي تشکيلات ولې بدعت نه ګڼل کيږي، سره له دې چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې به دې پراخه کچه تشکيلات او ادارې نه وې؟ په دې هکله بحث وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عقيده کې بدعت

علماوو په دې اتفاق کړی چې په عقيده کې بدعت حرام دی ځينې عقيدوي بدعتونه آن کفر ته رسيږي، چې د دين له ښکاره حکم څخه پکې انکار راشي او ټولو ديني علماوو هغه صريح کفر ګڼلی وي. لکه د مشرکانو دا قول چې قرآن حکايت ورڅخه کوي: ﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا﴾ [الأنعام:١٣٩] او دوی وايي: څه چې د دې څارويو په ګېډه کې دي، يوازې زموږ د نارينه وو لپاره دي او زمونږ پر ښځو حرام کړی شوي دي.

د بدعت د نارواتوب دليلونه

ډير نقلي او عقلي دليلونه د بدعت په ناروا توب دلالت کوي چې مونږ يې دلته له قرآن او سنتو څخه په ځينو مهمو او صريح دلايلو بسنه کوو.

قرآن کريم: الله تعالی فرمايي: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: ٣] **ژباړه:** نن ورځ مې ستاسو لپاره ستاسو دين کامل کړ، خپل نعمت مې پوره درکړ، او اسلام مې د دين په توګه درته غوره کړ.

څوک چې نوي چارې په دين کې پيدا کوي او هغه له دين څخه ګڼي، دی د رسول الله په لاس دين پوره نه ګڼي. د ده عمل دا معنا لري چې د دين ځينې برخې هغه مبارک نه دي پوره کړې او هغه يې دپوره کيدو لپاره دې مبتدع ته پرې ايښې دي. نو دی د دې آيت په مدلول يا نه پوهيږي او يا ورڅخه انکار کوي، ځکه الله تعالی دين پوره ګڼلی او دی په هغه کې نورې چارې را پيدا کوي.

حديث: رسول الله ﷺ فرمايلي: «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لِوُلَاةِ الْأَمْرِ ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا ، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ ، تَمَسَّكُوا بِهَا ، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ. فَإِنَّ كُل مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ ، وَكُل بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»[1] **ژباړه:** زه تاسو ته له الله تعالی څخه په تقوی او وېره او د چارواکو خبرو ته په غوږ نيولو او درناوی وصيت کوم، که څه هم هغه يو حبشي غلام وي څوک چې په تاسو کې ژوندی پاتې شي هرو مرو به زيات اختلاف ويني، نو په تاسو زما د سنتو او زما

١- رواه احمد و أبوداود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د راشـدو خلفـاوو (لارښـودل شـويو ځـاى ناسـتو) د لارو پيـروي لازمـه ده دا طريقـې کلکـې ونيـسئ او پـه غاښـونو يـې کلکـې کـړئ، لـه نويـو کـارونو څخـه ځـان وسـاتئ، ځکه هره نوې چاره بدعت ده او هر بدعت لار ورکي ده.

په يو بل حديث کې عايشې رضي الله تعالى عنها له رسول اللهﷺ څخه روايت کړي چې هغه مبارک وفرمايل: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ»[1] چا چې زموږ پـه دې کار (دين) کې نوي څه راپيدا کړل، نو هغه رد دي.

پوښتنې:

١. بدعت تعريف کړئ.
٢. د بدعت له تعريف څخه څو مطلبونه په ډاګه کيږي؟
٣. په عقيده کې بدعت څه ته وايي؟
٤. د قرآن او سنتو له مخې د بدعت د نارواتوب دليلونه بيان کړئ.

کورنۍ دنده:

زده کوونکي دې د بدعت په اړه يوه مقاله وليکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

---

١ – متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

د صحابه کرامو مقام

۱. د صحابه وو تعریف

صحابه او اصحاب د صحابي جمع ده، ملګري ته ویل کیږي.

په اصطلاح کې صحابي هر هغه چاته ویل کیږي چې پیغمبرﷺ یې لیدلی وي، په هغه یې ایمان راوړی وي او د ایمان په حالت کې وفات شوی وي.

۲. د صحابه کرامو بهتري او غوره والی

الله تعالی د قرآن په ګڼو آیاتو کې د صحابه کرامو فضیلت، مقام او منزلت ستایلی چې موږ د بیلګې په توګه لاندې آیتونه لولو:

أ. الله تعالی له صحابه وو څخه خوښ او راضي وو او صحابه له الله څخه

الله تعالی فرمایي: ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾. [التوبة ۱۰۰]

ژباړه: هغه مهاجرین او انصار چې هغوی تر ټولو دمخه د ایمان بلنې ته په لبیک ویلو کې وړاندې شول، دغه راز هغه کسان چې وروسته له نیکۍ او ریښتینولی سره په هغو پسې راغلل، الله له هغونه خوښ او هغوی له الله نه خوښ شول الله د هغو لپاره داسې باغونه تیار کړي دي چې تر هغو لاندې به ویالې بهیږي او هغوی به پکې د تل لپاره اوسیږي. همدا ډیر لوی بریالیتوب دی.

ب. په غوره خویونو دصحابه وو توصیفول

الله پاک فرمایي: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ [الفتح: ۲۹]

ژباړه: محمدﷺ د الله رسول دی او کوم کسان چې له هغه سره ملګري دي هغوی پر کافرانو سخت او په خپلو منځو کې خواخوږي دي. ته چې کله هغوی ګورې په رکوع او سجده او د الله د فضل او دهغه د رضا په طلب کې یې بوخت مومې، د سجدو نښې نښانې د هغو پر تندیو موجودې دي چې په هغوسره پېژندل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج. د امت اجماع

د پورتنیو قرآني آیتونو او د زیاتو نبوي احادیثو پر بنسټ چې د صحابه وو په لوړ شان دلالت کوي، ټول اسلامي امت د صحابه کرامو پر عدالت او تقوا اجماع کړې ده او ویلي یې دي: (**الصحابة کلهم عدول**). صحابه کرام ټول په حق او انصاف ولاړ او د تقوا څښتنان دي. د هغوی تر منځ پېښې شوې مشاجرې او اختلافونه اجتهادي وو او هیڅ یو لوري ته پړه او ملامتیا نه شي راجع کیدای. که کومه ګناه ترې شوې هم وي، توبه یې ترې کړې اوالله پاک ورته ښښنه کړې ده. الله تعالی فرمايي: ﴿**لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ**﴾ [التوبة:۱۱۷]

ژباړه: الله، پیغمبر او هغو مهاجرینو او انصاروته ښښنه وکړه چې هغوی په ډېر تنګ وخت کې د پیغمبر ملګرتیا وکړه. که څه هم چې له هغوځخه د ځینو زړونه کوږوالي ته نیژدې شوي وو (خو کله چې هغوی د دې انحراف پیروي ونه کړه. بلکې د پیغمبر ملګرتیا یې وکړه) نو الله هغوی معاف کړل. بېشکه چې الله پر دوی مهربان او رحم کوونکی دی.

۳. د صحابه وو سپیڅلتیا

صحابه کرام هغه سپیڅلي خلک دي چې الله ﷻ له هغوی ټولو څخه د خپلې خوښې خرګندونه داسې کوي: ﴿**لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ**﴾ [الفتح: ۱۸]

ژباړه: الله ﷻ له مؤمنانو څخه راضي شو کله چې هغوی تر ونې لاندې له تاسره بیعت کاوه.

صحابه کرام د ډېر لوړ مقام څښتنان دي. صحابه کرام هغه خلک دي چې الله پاک د خپل پیغمبر او تر قیامته پورې دعام امت تر منځ د وساطت او ارتباط لپاره غوره کړي دي. چې له دوی پرته نه خو د قرآن فهم امت ته رسیدلای شو او نه د پیغمبر ﷺ تعلیمات او لارښوونې!

له همدې کبله د صحابه کرامو پرعدالت، صدق او تقوا باندې ایمان لرل د عقیدې برخه ګرځیدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

که صحابه کرام – خدای مه کړه- موږ بې اعتباره وګڼو نو قرآن او سنت خو موږ ته هغوی رارسولي، د دې دواړو به بیا څه حال وي؟ او د اسلام به بیا څه حال وي؟

٤. له صحابه وو سره مینه

پیغمبرﷺ په خپلو ویناوو کې مسلمانانو ته لارښوونه کړې ده چې د صحابه وو سره مینه وساتی، او هغوی سره له دښمنۍ څخه ځانونه وژغوري، ځکه چې د صحابه کرامو ډله د ځمکې پر مخ تر ټولو غوره ډله ده، او د هغوی سره مینه ساتل د پوره ایمان نښه ده. له هغوی سره مینه، محبت او د هغوی قدر او احترام د پیغمبرﷺ او پر هغه د نازل شوي شریعت سره مینه، محبت او د هغو قدر او احترام دی!

ځکه نو پیغمبرﷺ عام امت ته په خطاب کې د هغوی پام اوتوجه د صحابه کرامو لور ته را اړولې ده. پیغمبرﷺ فرمایلي دي:«لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِى فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ »[1].

ژباړه: زما صحابه مه کنځئ.زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما روح دهغه په واک کې دی چې که چیرې ستاسې څخه یوکس داحد د غره په اندازه سره زر خیرات کړي نو د هغوی یو موټي خیرات ته نه رسیږي ، او نه یې نیم موټي خیرات ته رسیږي. په بل حدیث شریف کې پیغمبرﷺ فرمایلي دي: «اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَمَنْ آذَى اللَّهَ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَه»[2].

ژباړه: زما د صحابه وو په اړه له الله ووېرېږئ، له الله ووېرېږئ، هغوی د خپلو ناوړه ویناوو نښه مه ګرځوئ، که څوک له هغوی سره مینه محبت لري نو زما د مینې او محبت له کبله یې ورسره لري او که څوک له هغوی سره کرکه، نفرت او دښمني لري نو له ماسره د کرکې، نفرت او دښمنۍ له کبله یې ورسره لري. او که څوک هغوی ته ضرر او تکلیف رسوي، نو یقینا چې ماته تکلیف او ضرر رسوي، او څوک چې ماته تکلیف او ضرر رسوي، نو یقیناً چې الله پاک ته تکلیف او ضرر رسوي. (له ځانه یې خپه کوي) او

١- سنن أبي داود

٢- الترمذي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوك چې الله پاك ته تكليف او ضرر رسوي (خپه كوي يې) نو نژدې ده چې الله پاك به يې راونيسي.

فعاليت

په پورتني حديث كې پيغمبرﷺ څو مهم ټكي ذكر كړي دي، د هغو په هكله يـو يـو پـه نوبت خبرې اترې وكړئ:

١. د صحابه كرامو په باره كې له الله ﷻ څخه وويرېږئ.
٢. صحابه كرام د خپلو ناوړه ويناوو نښه مه ګرځوئ.
٣. له اصحاب كرامو سره مينه كول په حقيقت كې د الله د رسول سره مينه ده.
٤. له صحابه وو سره دښمني په حقيقت كې له پيغمبر سره دښمني ده.

٥. د صحابه وو سره بغض ساتل منافقت دی

لكه څرنګه چې له صحابه وو سره مينه د ايمان نښه ده، همدا شان له صحابه وو سره بغض ساتل منافقت او سركشي ده. امام طحاوي ليكلـي دي: **(وَبُغْضُهُم كُفْرٌ ونِفَاقٌ وطُغْيَـــانٌ)**. لـه صحابه وو سره بغض ياكفر دی، يا نفاق، يا سركشي او بغاوت دی.

دا په دې معنا چې كه څيرې له صحابه وو سره بغض د دين اويا بې ځايه غوسې لـه املـه وو، نو بيا دا لوی كفر دی چې مسلمان پرې كافر كيږي. كه څيرې دصحابه وو بد ګڼل او ورسره كينه ساتل د دنيا يې امورو په خاطر وي نو داكار بيا فسق دی.

له صحابه وو سره بغض ځكه نفاق دی چې پيغمبـرﷺ فرمـايلي: «الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ»[1]. **ژباړه**: له انصارو سره مينه او محبت نه كوي مګر مؤمن او له دوی سره بغض اوكينه نه كوي مګر منافق.

بل دا چې صحابه ددين ساتونكي، ددين روزونكي، د كفر په مقابل كې جهـاد كـوونكي وو بغض ساتل ځكه منافقت دی چې دا كار د هغه وخت د منـافقينو خـصلت اوعـادت وو چـې صحابه به يې بد ګڼل.

١- صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

١. اصحاب تعریف کړئ.
٢. د اصحابو د غوره والي په اړه دوه نقلي دلایل ذکر کړئ.
٣. له صحابه وو سره مینه کول څه حکم لري؟
٤. له صحابه وو سره بغض او کینه کول څه حکم لري؟

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د صحابه وو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیثو برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د صحیح او حسن حدیثونو پیژندل

احادیث د روایت له مخې ډیر ډولونه،او مختلفې مرتبې لري چې دهغې له جملې څخه یو صحیح ، بل حسن حدیثونه دي نـو اړینـه ده چـې د صـحیح ،اوحـسن حـدیثونو تعریـف، اوتوپیر وپیژنو.

۱ـ صحیح حدیث

د صحیح حدیث تعریف

په عربی لغت کې صحیح دمریض ضد ته وایي.

او د محدثینو په اصطلاح کې صحیح حدیث: هغه حدیث دی چې راویان یې عـادلان، د کره ضبط او حافظې خاوندان، سند یې متصل، او د هر ډول علت، او شذوذ څخـه خـالي وي.

د تعریف شرحه

د صحیح حدیث په اصطلاحي تعریف کې د پنځو شرطونو یادونه شـوې چـې وضـاحت یې په لاندې ډول دی:

۱ـ د راویانو عدالت: دا په دی معنا چې د حدیث ټول راویان به مسلمانان، عاقلان، بالغـان وي، او د هر قسم فسق، او د مروت خلاف کارونو، او خصلتونو څخه به پاک وي.

۲ـ راویان به یې ضابطین او متقنین وي: معنا دا چې راویان به یې دداسې حافظې خاونـدان وي چې احادیث به یې داسې کره یاد وي چې کله یې د لوستلو اړتیا پیـدا شـې بـې لـه کوم زیادت یانقصان څخه یې وړاندې کړای شي.

۳ـ دسند اتصال: هغه داسې چې ددی حدیث هر راوي به حدیث د مخکینـي راوي څخـه اوریدلی وي ،یا به یې پر هغه لوستلی وي، اویا به له مخکیني راوي څخه دروایـت کولـو اجازه ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ د علت څخه پاکوالی: هغه داسې چې په حديث کې به کوم داسې پټ عيب اوعلت نه وي[۱] چې دحديث صحت تر سوال لاندې راولي.

۵ـ له شاذ والي څخه پاکوالی: يعنی حديث به شاذ نه وي. شاذ هغه حديث ته وايي چې مقبول راوي د خپلې مرتبې څخه د لوړې مرتبې د راوي پرخلاف روايت کړی وي.

د صحيح حديث مثال

«قال الإمام البخاري: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ –رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– عَنْ النَّبِيِّ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ.....»[۲]

ژباړه: امام بخاری رحمه الله تعالی وايي چې مونږ ته حديث بيان کړی دی سليمان بن حرب، هغه وايي چې مونږ ته حديث بيان کړی شعبه ،شعبه له قتادة ،اوقتادة له انس بن مالکﷺ څخه روايت کوي انسﷺ وايي چې پيغمبرﷺ فرمايلی دي: (درې خويونه داسې دي چې په چاکې وي د ايمان په خوند به پوهه شي:چاته چې اللهﷻ او د هغه رسول تر هر چا ډير محبوب وي، بل هغه خوک چې د يوشخص سره د اللهﷻ د رضامندۍ لپاره مينه کوي، او بل هغه څوک چې کفر ته اوريدل ورته دومره بد ښکاري پس له هغې چې اللهﷻ ورته د کفر څخه خلاصی ورکړ، لکه څرنګه چې په اورکې واچول شي.)

دا حديث ځکه صحيح دی چې راويان يې ټول عادلان، د کره حافظې خاوندان، سند يې متصل، او هيڅ ډول علت، او شذوذ په کې نشته.

۱ــ په سند کې دعلت څخه دپاکوالي نه مراد دا دی چې په سند کې کومه داسې پټه انقطاع نه وي موجوده چې په ظاهرکې ورڅخه سند پاک ښکاري، ځکه که چيرې په سند کې انقطاع موجوده وي نوبيا داسې حديث ته منقطع ويل کيږي نه صحيح حديث. ددې مثال امام ابن صلاح په لاندې حديث کې داسې شرحه کوي:- عن عبد الرازق عن سفيان الثوري عن أبی إسحاق عن زيد بن يثيع عن حذيفة قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : (إن وليتموها أبا بكر فقوي أمين . .)).
که چيرې يو محدث د دې حديث د سند ظاهر ته نظر وکړي نو ورته متصل ښکاري حال دا چې په دې سند کې دوه ځايه انقطاع موجوده ده: لومړۍ دا چې خپله امام عبدالرزاق دا حديث له امام ثوري څخه نه دی اوريدلی، بلکه ده دا حديث د النعمان بن ابي شيبه الجندي څخه اوريدلی دی. دوهم دا چې امام ثوری هم دا حديث د ابو اسحاق څخه په خپله نه دی اوريدلی، بلکه ده دا حديث له امام شريک څخه اوريدلی او بيا امام شريک له امام ابواسحاق څخه اوريدلی دی، نوپه سند کې پټه انقطاع پرته ده. (مقدمة ابن الصلاح – / ۳۳)
۲ – صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

زده کوونکي دې د پورتني حدیث د راویانو نومونه واخلي.

۲ـ حسن حدیث

دحسن حدیث تعریف

په عربي لغت کې حسن دقبیح ضد ته وایې.

او د محدثینو په اصطلاح کې حسن: هغه حدیث ته ویل کیږي چې راویان یې عادلان، مګر د کره ضبط او حافظې خاوندان نه وي، سند یې متصل، د هر ډول علت، اوشذوذ څخه پاک وي.

د حسن حدیث شرطونه

د حسن حدیث له تعریف څخه څلور شرطونه معلومیږي

۱ـ د راویانو عدالت.

۲ـ د سند اتصال.

۳ـ د شاذ والي څخه پاکوالی.

۴ـ د علت څخه پاکوالی.

د صحیح او حسن حدیثونو ترمنځ توپیر

که چیرې د صحیح، او حسن حدیثونو تعریف او شرطونو ته ځیر شو نو کوم توپیرنه لري، یوازې د حسن حدیث توپیر له صحیح سره په دې کې دی چې دحسن حدیث په راویانو کې یوکس د کره او قوي حافظې خاوند نه وي.

د حسن حدیث مثال

قال الامام احمد: «حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– يَقُولُ:(وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ الْقَوْمَ ثُمَّ يَكْذِبُ لِيُضْحِكَهُمْ وَيْلٌ لَهُ وَوَيْلٌ لَهُ». [۱]

ژباړه: (امام احمد رحمه الله تعالی وایې چې مونږ ته امام عبدالرزاق حدیث بیان کړی، عبدالرزاق وایې چې مونږ ته معمر حدیث بیان کړی، هغه له بهز بن حکیم څخه روایت

۱ - مسند أحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي، هغه له خپل پلار حکيم چې بيا يې له نيکه څخه روايت کوي د بهز نيکه وايې چې ما له پيغمبرﷺ څخه اوريدلي چې ويل يې: هلاکت دې وي هغه شخص ته چې خلکو سره کله خبرى کوي نوددې لپاره ورته دروغ وايي چې هغوى وخندوي، هلاک دې شي، او هلاک دې شي داسې شخص.)

د دې حديث سند متصل، د شاذ والي ، او علت څخه خالي دی، راويان يې عادلان دي، مګر يوازې د بهز ابن حکيم راوي په ضبط او حافظه کې کمزوري وه، له دې امله دا حديث حسن حديث بلل کيږي.

د صحيح اوحسن حديثونو حکم

صحيح ، او حسن حديثونه دواړه شرعي دلايل دي او عمل پرې واجب دی.

پوښتنې:

۱ـ صحيح حديث تعريف کړئ.

۲ـ د صحيح حديث شرطونه څودي؟

۳ـ د صحيح اوحسن حديثونو ترمنځ څه توپير دې واضح يې کړئ.

۴ـ د صحيح ، اوحسن حديثونو حکمونه ووایاست.

کورنی دنده:

د صحيح او حسن حديثونو تعريفونه په يادو زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیارلسم لوست

ضعیف حدیث

د اسلام د دین له ځانګړتیاوو څخه یوه دا ده چې هرحکم یې پرسند ولاړ دی، هیڅ داسې وینا اوعمل پکې نشته چې پر دلیل ولاړ نه وي، که چیرې په کومه وینا کې چې پیغمبرته یې نسبت کیږي د کمزورۍ نښه لیدل کیږي او په روایت کې یې ستونزه وي، د دین علماوو داسې روایات په ګوته کړي دي، ترڅو پرې څوک د صحت حکم ونکړي.
حدیث ته د کمزورۍ نسبت له دې کبله کیږي چې د روایت په سلسله کې یې قوت نه وي، او ځینې داسې لاملونه یې ترڅنګ شتون لري چې پیغمبر ته یې په نسبت کولو کې خنډ واقع کیږي.

د کمزوري حدیث تعریف: هغه حدیث ته ویل کیږي چې په هغه کې د صحیح اوحسن شرطونه نه وي[1].

د تعریف شرحه: له کمزوري حدیث څخه مراد هغه حدیث دی چې په سند کې یې انقطاع وي اویا داسې راوي پکې وي چې د اعتماد وړ نه وي، د بیلګې په توګه لکه په دیانت اوریښتونولۍ باندې یې اعتراض وي اویا حافظه یې کمزورې وي، لدې امله هغه وینا اوکړنه چې نسبت یې پیغمبرته کیږي، د روایت په لړ کې یې ستونزې وي هغه ته کمزوري حدیث ویل کیږي.
د کمزوري حدیث مثال: (حدثنا أحمد قال حدثنا داود بن رشيد قال حدثنا بقية بن الوليد عن معاوية بن يحيى عن سليمان بن مسلم عن أنس بن مالك قال قال رسول الله: احترسوا من الناس بسوء الظن)[2].
ژباړه: په بد ګماني سره له خلکو څخه ځان وژغورئ.

۱- هغه شرطونه: د سند اتصال، د راویانو عدالت، د هغوی حافظه، د علت او شذوذ څخه پاکوالی.
۲ – د طبرانی المعجم الأوسط، په روایت کې یې معاویه بن یحی دی هغه ضعیف دی . ابن حجر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ضعیف حدیث حکم

د کمزوري حدیث روایت او پرې عمل هغه مهال روا دی چې کمزوري یې ډیره زیاته نه وي، په فضایلو (ترغیب، او ترهیب) پورې اړه ولري، د اسلام عام اصل یې تایید کوي اوله هغه سره هیڅ ډول ټکر ونلري.

د ضعیف حدیث ګټه

په فضایلو کې ضعیف حدیث چې ډېر ضعف ونلري، د دې وړ دی چې عمل پرې وشي، اوهمداراز د دې حدیث په غوښتنه په عمل کولو سره د ثواب امید هم کیدای شي، که چیرې د دین له اصولو سره ټکر ونلري.

پوښتنې:

١ – ضعیف حدیث تعریف کړئ.

٢ – په کومو شرطونو د ضعیف حدیث روایت صحیح دی؟

٣ – ضعیف حدیث څه ګټه لري؟ بیان یې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع حدیث

د پیغمبر وېنا وحي ده او په اسلام کې دویم مأخذ دی، لـدې کبله د پیغمبر پـه احـادیثو کې علماوو پوره زیار ایستلی او دقت یې کړی دی، هغه صحیح احادیث چې لـه پیغمبـر څخه یې روایت شوی دی، له جوړو شـوو خبـرو څخـه لـرې کـړي او پـدې اړه د دیـن علماء بریالي شوي دي چې په دلایلو سره موضوعي احادیث د صحیحو احادیثو له لړۍ نه لرې کړي.

د موضوع حدیث تعریف: هغه له ځانه جوړ شوي حدیث ته ویل کیږي چې پرته له کوم اساسه یې پیغمبر ته نسبت شوی وي.

د تعریف شرحه

له پورتني تعریف څخه دا څرګنده شوه چې موضوع حدیث هغو خبرو او کړنوتـه ویـل کیږي چې ځینو خلکو پرته له کوم سنده په پیغمبر پورې تړلی وي او هغه تـه یـې نـسبت کړی وي، د تاریخ په اوږدو کې ځینې داسې دروغجـن خلـک وو چـې پـه رسـول الله ﷺ پورې یې دروغ تړلي ، ځینو د خپل تعصبي نظر پیاوړي کولو، ځینو د دینداری په نیـت د ځینو اعمالو د فضایلو په بیان کـې او ځینـو نـورو د فـساد او دښـمنی لپـاره دا کـار سـرته رسولی دی.

د موضوع حدیث حکم

د موضوع حدیث روایت او وربانديې عمل کول ناروا دي، ځکه چې د دې حدیث بیانول په خپله ویونکي ته تاوان رسوي او هغه داسې چې کله څوک یو موضوع حدیث بیانوي، هغه ته دروغجن ویل کیږي، لکه څرنګه چې په حدیث شریف کې راغلـي دي: «مَـــنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ.» [1]

ژباړه: څوک چې زما (پیغمبر) لخوا خلکو تـه وینـا کـوي او هغـه پـوهیږي چـې دا وینـا دروغ ده (د پیغمبر حدیث نه دی) دا کس په خپله یو له دروغ ویونکو څخه دی.

---

۱ – المعجم الکبیر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د موضوع حدیث د پېژندلو اود خلکو د پوهاوي لپاره که چیرې اړتیا لیدل کیږي بیانول یې جواز لري، ترڅو خلک پدې پوه شي چې دغه وینا حدیث نه، بلکې له ځانه جوړه شوي وینا ده.

د موضوع حدیث پېژندنه

موضوعي حدیث په لاندې توګه معلومیږي

۱ – کله چې وضعه کوونکی یې په خپله اعتراف وکړي چې دا حدیث ده جوړ کړی دی.

ب – داسې معنا ولري چې د وقوع امکان یې لري برېښي، لکه د دوو متضادو شیانو یوځای کېدل.

ج – له هغو مسایلو سره مخالف واقع کېدل چې په دین کې خورا مهم ګڼل کیږي، لکه د اسلام له یو رکن څخه انکار کول.

د وضعه شوي حدیث مثال

– " الْفَقرُ فَخرِي وَبِهِ أَفتَخِرُ "[۱].

ژباړه: فقر زما ویاړ دی، زه پرې ویاړم.

د وضعې اسباب

له ځانه حدیث جوړول او بیا یې پیغمبر ته نسبت کول، یوشمېر لاملونه لري چې په لاندې توګه بیانیږي.

۱ – ځینې داسې خلک وو چې له ځانه یې عجیبه قصې جوړولې، بیا به یې نسبت پیغمبرﷺ ته کاوه او خلکو ته به یې په مجالسو کې اورولې، تر څو له دې لارې په خلکو کې شهرت پیدا کړي او د قدر وړ وګرځي.

۲ – د دین دښمنانو هم زیار ایسته چې له دې لارې په اسلام باندې طعن وارد کړي، او خپلو شومو اهدافو ته د رسیدو په خاطر یې له ځانه حدیث جوړول او بیا یې پیغمبرﷺ ته نسبت کاوه.

۳ – ځینې داسې خلک وو چې د دې لپاره چې د وخت واکمنانو ته ځان نیږدې کړي، د هغوی د خوشحالیدو لپاره یې خبرې جوړولې او بیا به یې د حدیث سرلیک ورکاوه.

---

۱ – ابن حجر وایي: دا موضوعي حدیث دی هیڅ اساس نه لري، همدارنګ امام صنعاني وایي: په دروغو جوړ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ – ځينې ډلو د خپلې تګ لارې د تاييد لپاره، احاديث جوړ کړل ترڅو وښيي چې د دوی تګ لاره په حقه ده او د اسلام له نظره ستونزه نه لري.

٥– ځينو په نفلي عباداتو کې د افراط کولو په نيت او د بې ځايه دينداری له کبله د اعمالو په فضايلو کې حديثونه جوړول.

د موضوع او ضعيف تر منځ توپير

موضوعي حديث هغه بې بنسټه خبره ده چې په دروغو يې نسبت پيغمبر ته شوی وي، په دين کې هيڅ حيثيت نلري، آن ترديې چې ويل يې هم ګناه لري، که څېرې د پوهاوي لپاره نه وي.

اوضعيف حديث د څه لاملونو له کبله کمزوری ګڼل کيږي اوکه چيرې د دين له اصولو سره ټکر ونلري، د دې وړ دی چې په فضايلو کې پرې عمل وشي او همداراز په نورو رواياتو سره د کمزورۍ له مرحلې (پړاو) څخه هم وتلای شي.

پوښتنې:

١ – موضوع حديث څه ته وايي؟ بيان يې کړئ.

٢ – په کومو لارو موضوعي حديث پېژندل کيږي؟

٣ – د موضوع حديث حکم ووایاست.

٤ – آيا کمزوری حديث له موضوعي حديث سره توپير لري؟ واضح يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د احاديثو مشهور كتابونه

د احاديثو د كتابونو ډولونه

د احاديثو كتابونه د ترتيب په اعتبار سره په دوه ډوله دي: پر بابونو مشتمل كتابونه او مسانيد.

۱ـ پر بابونو مشتمل كتابونه

دا هغه كتابونه دي چې د پيغمبرﷺ احاديث په كې د بابونو اوكتابونو په شكل كې راټول او په بيلا بيلو طريقو ليكل شوي دي:

آـ ځينې يې داسې دي چې په علم او دين پورې اړوند ټول بابونه پكې ځاى پر ځاى شوي دي، لكه د تعليم او تعلم برخه، د عقايدو برخه، فقهي احكام، زهد او تقوى، آداب او اخلاق، تفسير، تاريخ او نبوي سيرت، پېښېدونكې فتنې، د صحابه وو مناقب، دغه ډول كتابونو ته جوامع ويل كيږي، لكه د امام بخاري جامع، د امام مسلم جامع او د امام ترمذي جامع.

ب ـ ځينې يې داسې دي چې يوازې د فقهي كتابونو په ترتيب ليكل شوي او يوازې هغه احاديث په كې راټول شوي دي چې په فقهي مسايلو پورې اړه لري. دې ډول كتابونو ته سنن وايي، لكه سنن ابي داود، سنن نسائى، سنن ابن ماجه، سنن دارمي، او داسې نور.

ج ـ هغه كتابونه چې په يوه ځانګړي موضوع پورې اړونده احاديث پكې راټول شوي وي، لكه يوازې د عقايدو په برخه كې، يا د اخلاقو او آدابو په برخه كې. له دې جملې څخه (**كتاب السنة**) د امام احمد بن حنبل – رحمه الله – كتاب چې په عقيدې كې يې ليكلى او (الادب المفرد) د امام بخاري كتاب چې په آدابو كې يې ليكلى دى د يادونې وړ دي.

۲ـ مسانيد

مسانيد دمسند جمع ده اومسند هغه كتاب ته ويل كيږي چې د هر صحابي روايات په كې بيل بيل ذكرشوي وي.

مسانيد په دوه ډوله دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آـ يو هغه ډول مسندونه دي چې د مسند ليکونکی حديث شروع له صحابي څخه کوي، او د هر يو صحابي روايات د نورو صحابه وو د رواياتو څخه جدا ذکر کوي، لکه د امام احمد بن حنبل مسند او د ابوداود طيالسي مسند.

ب ـ بل هغه ډول مسندونه دي چې د سند د لومړي برخې څخه شروع کوي. يعنې دمسند مؤلف حديث دخپل شيخ، يا استاد څخه پيل کوي او يوازې هغه حديثونه ذکر کوي چې د خپلو استادانو او يا شيوخو څخه يې اوريدلي وي، لکه د امام طبراني المعجم الکبير، المعجم الاوسط او المعجم الصغير.

د ځينو مشهورو صحيحو کتابونو پېژندنه او ځانګړتياوې

۱ـ صحيح البخاري

دا د محمد بن اسماعيل البخاري (المتوفى: ۲۵۶هـ) کتاب دی چې په (الجامع الصحيح) شهرت لري.

له قرآن کريم څخه وروسته تر ټولو معتبر او صحيح کتاب دی، دا لومړنی کتاب دی چې يوازې پکې د رسول اللهﷺ متصل السند احاديث راجمع کړای شوي دي.

د احاديثو شميره يې له تکرار سره (۷۳۹۷) او له تکرار څخه پرته (۲۷۶۱)ده.

صحيح البخاري خورا زياتې شرحې لري، چې مشهورې شرحې يې فتح الباري د امام ابن حجر عسقلاني او عمدة القاري د بدر الدين عيني دي.

۲ـ صحيح مسلم

د دې کتاب ليکوال ابو الحسين مسلم بن حجاج نيشاپوری قشيري (المتوفى:۲۶۱هـ) دی چې د امام بخاري له تکړه شاګردانو څخه هم وو.

صحيح مسلم د امام بخاري له کتاب څخه وروسته دويم کره کتاب دی.

د احاديثو شميره يې له تکرار سره (۷۷۴۸) او بې له تکراره (۳۰۳۳) ده.

صحيح مسلم هم زياتې شرحې لري، لکه الاکمال د قاضي عياض رحمة الله عليه، المفهم د امام قرطبي –رحمة الله تعالى– او مشهوره يې المنهاج د امام نووي –رحمة الله عليه– شرحه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ـ سنن ابي داود

مؤلف يې سليمان بن اشعث سجستاني (المتوفى:۲۷۵هـ) دی.

د دې كتاب مؤلف احاديث د پنځو لکو حديثونو له جملې څخه رابيل كړي دي. امام ابو داود -رحمه الله- د خپل كتاب په اړه داسې وايي:(ما په دې كتاب كې يوازې صحيح احاديث يا هغه چې صحيحو احاديثو ته ورته والی لري ذكركړي دي. كه چيرې په كوم ځاى كې كومه كمزوري ليدل كيږي هغه مې په ګوته كړي ده. د كومو احاديثو پـه بـاره كې كه چوپ پاتې شوی يم هغه هم د عمل وړ دي.)

په دې كتاب كې زياتره هغه احاديث راوړل شوي چې په فرعي او فقهي مسايلو پورې تړاو لري. ټول يكې (۵۲۷۴) حديثونه راټول شوي دي. دا كتاب هم ډيرې شرحې او حاشيې لري چې مشهوره يې معالم السنن د امام خطابي (رحمه الله تعالى) شرحه ده.

۴ـ جامع الترمذي

ددې كتاب ليكوال امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سوره الترمذي (المتوفى:۲۰۹هـ) دی.

مؤلف په خپل كتاب كې صحيح، حسن او ځينې ضعيف احاديث ذكر كړي او د هر يو حديث درجه يې بيان كړې ده، او د دې تر څنګ يې د صحابه وو، او تابعينو مذاهب هم بيان كړي دي. امام ترمذي - رحمه الله تعالى- د خپل كتاب په اړه وايي: (كله مې چې دا كتاب وليکه نو د حجاز، عراق او خراسان علماوو ته مې وړاندې كړ چې ټولو خوښ كړ. د هر چا په كور كې، چې دا كتاب پروت وي لكه چې پيغمبرﷺ په خپله د ده په كوركې شته او خبرې كوي.)

په جامع الترمذي كې ټول (۳۹۵۶) حديثونه دي. جامع الترمذي زياتې شرحې او حاشيې لري، لكه عارضة الاحوذي د امام ابن العربي- رحمه الله - شرحه، **تحفة** الاحوذي د علامه مباركپوري شرحه.

۵ـ سنن نسائي

دا كتاب د امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسا ئي (المتوفى:۳۰۳هـ) ليكنه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاتره احادیث یې صحیح دي، آن تر دې چې ځینو علماوو دا کتاب په سنن ابي داود او سنن ترمذي هم غوره بللی. ټول په کې د تکراره سره (۵۷۶۱) حدیثونه راغلي دي.

۶ـ سنن ابن ماجه

لیکونکی یې ابو عبدالله محمد بن یزید ابن ماجه قزویني (المتوفی:۲۷۳) دی.

ددې کتاب مرتبه د ذکر شوو کتابونو په پرتله ټیټه ده.

د احادیثو مجموعه یې (۴۳۴۱) ده، هغه احادیث چې یوازې ده ذکر کړي دي او نورو پنځو کتابونو نه دي ذکرکړي (۱۳۳۹) حدیثونه دي.

۷ـ د امام مالک –رحمة الله تعالی– موطأ

دا کتاب په خپله امام مالک بن انس (رحمه الله تعالی) چې د څلورو مشهورو امامانوڅخه دوهم امام دی، لیکلی او خپلو شاګردانو، ته به یې په مسجد النبوي کې له هغه تدریس کاوو. لوی لوی امامان به د موطأ تدریس ته ناست وو. امام شافعي رحمه الله تعالی چې موطأ یې په یادو زده کړې وه وایې: (ماته د الله ﷻ له کتاب څخه وروسته له موطأ نه پرته بل کتاب ډیر صحیح نه ښکاري).البته ده دا خبره هغه وخت کړې وه چې دامام بخاري او امام مسلم صحیحین نه وو لیکل شوي. په موطأ کې د پیغمبرﷺ په متصلو احادیثو برسیره، مرسل حدیثونه، د صحابه وو اوتابعینو اقوال هم ذکرشوي. دموطأ ترتیب د فقهي کتابونو په څیر دی.

۸ـ د امام احمد (رحمة الله علیه) مسند

د دې مسند مؤلف امام احمد بن حنبل شیباني دی چې د څلورو مشهورو امامانوڅخه څلورم امام دی.

امام احمد –رحمة الله علیه– د خپل مسند په هکله فرمایي: ما د دې مسند احادیث د اوو لکو احادیثو[1] له جملې څخه انتخاب کړي دي. که د کوم حدیث په اړه د مسلمانانو

۱ـ ګران زده کوونکي باید په دې پوه شي: کله هم چې په احادیثو کې د لکونو عدد ذکر کیږي، له هغه څخه د سند په اعتبار حدیث مراد وي، نه د متن په اعتبار، ځکه د متن په اعتبار د مرفوعو احادیثو شمېر چې تکرار یې په نظر کې ونه نیول شي په زرګونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ اختلاف پیداشي، نوپه دې مسندکې دې د هغې حل ولټوي، که چیرې یې د هغې حل په کې ونه موند، نو بیا دغه حدیث صحت نه لري. د امام احمد -رحمة الله علیــه- پـه مسند کې څه کم دیرش زره احادیث راجمع شوي دي.

پوښتنې:

۱ـ د احادیثو کتابونه د ترتیب په بناء په څو ډوله دي؟

۲ـ جوامع کومو کتابونو ته ویل کیږي؟ نومونه یې واخلئ.

۳ـ امام ابو داود دخپل کتاب په هکله څه وایي؟

۴ـ د امام ترمذي دکتاب په باره کې معلومات وړاندې کړئ.

۵ـ تر ټولو لوی مسند د چا مسند دی او څو احادیث لري؟

دی، لکونو ته نه رسیږي، خو څرنګه چې یو متن په مختلفو سندونو راغلی وي، نو هر سند ته په پاملرنه که هغه ټولې لارې بېل بېل حدیثونه وګڼل شي، او د متن تکرار ته ونه کتل شي، په دې توګه د احادیثو شمېر بیا لکونو ته رسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

مسؤوليت

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالْإِمَامُ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ وَهِيَ مسؤولةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ فَسَمِعْتُ هَؤُلَاءِ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحْسِبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله تعالی عنه د بعثت په دريم کال زېږېدلی دی. لس کلن وو چې هجرت يې وکړ. دبدر او احد له غزا څخه د عمر د کموالي لـه کبلـه ايسار کړی شو، بيا د خندق غزا کې، چې پنځلس کلن شوی وو، شريك شو. د دين له امامانو او زاهدانو څخه وو، تل به يې حج کاوه، په کلکه به يې د پيغمبرﷺ پلونه او آثار تعقيبول، قيام الليل (دشپې لمونځ) او تلاوت به يې ډېر کاوه. له رسول اللهﷺ څخه يې ډېر احاديث روايت کړي دي. د (۸۷) کالو په عمر په (۷۲) يا (۷۳) هجري کال وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_رَاعٍ: شپون، ساتونکی، مسؤول او واکمن

۲_رَعِيَّة: ولس، لاس لاندې خلك

۳_مسؤول: پوښتل شوی او ځواب ويونکی

٤_أَحْسِبُ: ګومان اوفکر کوم

٥_فَكُلُّكُمْ: نو تاسې هر يو

د حديث ژباړه

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وايي، له رسول اللهﷺ څخه يې واورېـدل چې ويـل يـې: تاسو هر يو رعيت لرئ او د خپل رعيت په هکله مسؤول ياست، پادشاه رعيت والا دی او د خپل رعيت مسؤول دی، خاوند په کورکې رعيت لري او هغه د خپـل رعيـت مـسؤول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، مېرمن د خاوند په کور کې رعیت لري او د خپل رعیت مسؤوله ده، خادم د خپل بادار د مال په اړه رعیت لري او دخپل رعیت مسؤول دی. عبدالله بن عمر صاحب وایي: دغه ټول مې له رسول اللهﷺ څخه واوریدل او فکر کوم دایې هم وویل چې زوی د خپل پلار په مال کې د رعیت څښتن دی او د خپل رعیت مسؤول دی، په دې توګه ستاسې هریو د رعیت څښتن او ستاسې هر یو د خپل رعیت مسؤولیت په غاړه لرئ.

دحدیث حکمت

په اسلامي نړۍ لید او تصور کې انسان مهمل او بې هدفه نه دی پیدا شوی. دلته هر انسان مسؤولیت لري، نارینه وي که ښځه، پادشاه وي، که ګدا، خادم وي که مخدوم...

که هرڅوك وي اسلام پرې ځانګړي وجائب او مسؤولیتونه ایښي او د هغو په ادا کولو بې مکلف کړی دی. الله تعالی به د حساب او کتاب په ورځ ترې پوښتنه کوي او د هغو جزا به ورکوي.

پر پادشاه باندې اسلام د خپل رعیت په هکله مسؤولیتونه ایښي، پر پلار او مور باندې د اولادونو په اړه، پر اولادونو باندې د مور او پلار په اړه، پر خاوند د مېرمنې په اړه او په مېرمنې د خاوند په اړه... په دې توګه پر هر انسان باندې یې مسؤولیتونه ایښي او د هغو په اړه ترې پوښته کیږي.

فعالیت:

فکروکړئ چې کوم کوم انسان مسؤولیت نه لري په نوبت سره یې نومونه واخلئ.

د حدیث شریف ګټې

د مسؤولیت د ارزښت له کبله رسول اللهﷺ دغه مسأله صحابه کرامو ته واوروله او امت ته یې د تلپاتې درس په توګه پرېښوده.

د حدیث په سر کې رسول اللهﷺ د عمومي مسؤولیت یادونه په اجمالي توګه کړې چې: (کلکم راع و مسؤول عن رعیته) له هغه وروسته یې یو شمېر ډېر مهم مسؤولیتونه، چې په ټولنه کې ډېره اغیزه لري، په تاکلي توګه په ګوته کړي. امام اوپاچا او د هغه مسؤولیتونه د کورنۍ دوه مهم مسؤولین پلار او مور یا خاوند او مېرمن او د هغوی مسؤولیتونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي کارکوونکي او د هغوی مسؤولیتونه او د حدیث په پای کې بې د عمومي مسؤولیت ټینګار بیا تکرار کړی.

۱_د امام او پاچا مسؤولیتونه

له امام څخه مطلب پاچا، امیر او خلیفه دی. د خلیفه او امیر ځانګړي مسؤولیتونه عبارت دي، له: د دین إقامه، دشرعي احکامو پلي کول، په عدل او انصاف سره حکومت کول، د رعیت عامه ګټې او مصلحتونه خوندي کول، امن او امان ساتل، د ژوند داسانتیاوو برابرول او د خپل رعیت په اړه د شفقت، مهرباني او خیر غوښتنې چلن.

۲_د پلار مسؤولیتونه

دخپلې مېرمنې او اولاد نفقه، جامې او نور لګښت برابرول، د هغوی تعلیم او روغتیا ته پاملرنه، د هغوی عبادتي، اخلاقي کړو وړو او روزنې ته پاملرنه، په ځانګړې توګه د هغوی لمانځه، تلاوت، او دیني مطالعې ته پام او په عمومي توګه له هغوی سره د رحمت، شفقت او ښه او خواږه سلوک چلن.

۳_د مور مسؤولیتونه

مور په خپل وار د کور او اولادونو په اړه مسؤولیت لري. نن سبا، چې ډېر نارینه د ورځې زیاته برخه له کوره بهر په کارونو بوخت وي، د کور او اولادونو په اړه د مور مسؤولیت لا درنیږي.

د کور د ننه چارو ښه سنبالول، د اولادونو روزنه، د اخلاقي مفاسدو مخنیوی، د مېلمنواستقبال او د هغوی اکرام او درناوی، د خپل ځان، نجونو او هلکانو پت، عزت او اسلامي وقار او عفت ساتل او داسې نور.

ښځه او خاوند د کور په ډېرو مسؤولیتونو کې سره شریک دي. له دې امله ښایي د دواړو ترمنځ د خپلو مسؤولیتونو د اداء کولو په هکله سلا مشوره پوره او بشپړ تعاون موجود وي.

٤_ د خادم مسؤولیتونه

په همدې توګه خادمان، کارګران، مزدوران او په عمومي توګه یو له بل سره کار کوونکي د ښه خدمت، امانت، رښتینولی، متقابل احترام، خیرغوښتنې او خواخوږۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسؤوليتونه په غاړه لري، تر څو د ژوند عامې چارې د مينې، ورورۍ او احترام پــه فـضا کې روانې وي.

۵_هيڅوک بې رعيته او بې مسؤوليته نشته

په مكلفو انسانانوكې د رعيت لرل او مسؤوليت لرل يـو نـسبي امـر دى. كيـداى شـي يـو څوك په يو وخت كې خپل رعيـت او مـسؤوليت هـم ولـري او د بـل چا تـر رعيـت او مسؤوليت لاندې هم وي، خو دا نـشي كېداى چې يـو څـوك دې هـيڅ ډول رعيـت او مسؤوليت ونه لري. آن تر دې چې كه يو څوك يـوازې هـم ژونـد كـوي، نـه ښـځه، نـه خاوند، نه اولاد، نه خادم او نه بل څوك ورسره وى، بيا هم دى د خپل ځان او د بـدن د غړو او حواسو مسؤوليت په غاړه لري. بايد د هغو حفاظت او ساتنه وكړي. "إن لجسدك عليك حقا" بدن دې پر تا حق لري. په دې توګه چې د روغتيا او پاكوالي خيال يې بايـد وساتي، له عقيدې نيولې تر عبـاداتو او اخلاقـو پـورې شـرعي اوامـر پرځـاى كـړي او پـه منهياتو او منكراتو كې يې ونه كاروي. د الله پاك او بنـده ګـانو حقونـه پـه كـې پرځـاى كړي. له دې امله په يوازيتوب كې هم د رعيـت څـښتن دى، بـدن، غـړي او حـواس يې رعيت دى او دى د هغو په هكله مسؤول دى.

فعاليت:
كه څوک خپل مسؤوليت ادا نه کړي په ټولنه يې بدې اغيزې څه دي؟ ځواب ووایاست.

پوښتنې:

۱_دحديث راوي معرفي کړئ.

۲_حديث شريف ترجمه کړئ.

۳_د راعي، مسؤول او رعيت معنا ووایاست.

٤_د امام او پادشاه مسؤوليتونه کوم دي او ولې د پادشاه يادونه په ځانګړې توګه شوې؟

کورنۍ دنده:
پورتنی حديث په خپلو کتابچو کې وليکئ او په يادو يې زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوولسم لوست

اووه هلاکوونکي ګناهونه (۱)

عَنْ أَبي هُرَيْرَةَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

ابوهريره عبد الرحمن بن صخر الدوسي رضي الله عنه د خيبر د غزا په کـال يې اسلام راوړ او د خيبر په غزا کې شريک شو، مديني ته يې هجرت کړی او دنبوي مسجد په صفه کې اوسيده. ځان يې د رسول الله ﷺ صحبت ته وقف کړی وو، په همدې خاطر يې له رسول الله ﷺ څخه تر ټولو زيات احاديث روايت کړي دي. يوه پيشکه يې لرله چې کله کله به يې لستوڼي کې وړه چې له همدې کبله په ابوهريره (د پيشو څښتن) باندې مشهور شو. د عمر رضي الله تعالی عنه په خلافت کې د بحرين والي وو او په (۵۸) هجري کال د عقيق په سيمه کې د (۷۸) کالو په عمر وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_**الْمُوبِقَاتِ**: د موبقة جمع ده، موبقة د اسم فاعل لفظ دی، معنا يې ده: هلاکوونکي، تباه کوونکي.

۲_**التَّوَلِّي**:د مصدر لفظ دی، شا اړول، مخ ګرځول، تيښته او فرار کول.

۳_**الزَّحْفِ**:په ناسته ښښيدو او تګ ته وايي. دلته د دوو لښکرو نږدې کيدل او يوځای کېدل ترې مراد دی.

۴_**قَذْف**: د مصدر لفظ دی، ويشتلو او غورځولو ته وايي، دلته ترې مراد په پاک لمنو ښځو پورې د زنا او بې حيايي تور تړلو ته وايي.

۵_**الْمُحْصِنَات**: د **محصنة** جمع ده، معنا يې ده: پاک لمنه او عفيفه ښځه.

۶_**الْغَافِلَات**:د **غافلة** جمع ده او **غافلة** د اسم فاعل صيغه ده معنا يې ده: ناخبره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث ژباړه

له ابو هريرهﷺ څخه روايت دى چې رسول اللهﷺ وفرمايل: له اوو هلاکونکو څخه ځانونه وژغورئ! پوښتنه وشوه: اى د الله رسوله، هغه څه شـي دي؟ ﷺ وفرمايـل: الله پـاك سـره شريك نيول، کوډې کول، په ناحقـه سـره انسان وژل، د يتـيم مالـل خـوړل، سـود او ربـا خوړل، د غزا او جګړې له ډګر څخه تيښته او فرار او په مؤمنو او پاك لمنو ناخبرو ښځو پورې د زنا او بې حيايۍ تور تړل.

د حدیث حکمت

ګناه که هر څه وي، له الله تعالی څخه سرغړونه او نافرماني ده، ځکـه خـو ګنـاه کـه وړه وي او که ستره، بد عمل دی.

ځينې ګناهونه نسبتا واړه وي او که کله هم له چا څخه صادرې شي نـو د وروسـتې نيکـو عملونو له امله له منځه ځي، خو ځينې ګناهونه دومره خطرناك او هلاکـوونکي وي چـې څوك ترې په رښتيا توبه ونه باسي، نو په يقيني توګه انسان هلاکوي. په پـورتني مبـارك حديث کې ددغسې هلاکوونکو ګناهونو يادونه شوې ده.

فعاليت

په ګروپي شکل د کبيره ګناهونو نورې پنځه نمونې ووایاست.

د حدیث شریف ګټې

۱_له اللهﷻ سره شريك نيول ستر ظلم دي

له الله پاك سره دهغه په ذات، صفاتو او اسماوو کې بل څوك شريکول.

له الله سره شريك نيول ستر ظلم دی. شرك د انسان ټول نيك عملونه له منځـه وړي، الله تعالی هيڅکله شرك نه بښي او نورګناهونه چې بې چاته خوښه شي بـښي يې.

په قرآن کريم او احاديثو کې لاندې عملونه له الله پاك سره شرك ګڼل شوی دی:

- له الله پرته پر مخلوق باندې لوړه او قسم کول، لکه: په زيارت قسم، د زوی يـا پـلار په سر قسم، په شرافت قسم، په وجدان قسم او داسې نور.
- کوډې او هغه دمونه او تعويذونه چې په کې شرکي الفاظ استعمال شوي وي.
- بد فالي نيول
- د رياء لپاره لمونځ، روژه او زکاة ورکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

○ په دی عقیده د کونجکو، هډوکو، ښکرونو او داسې نورو شیانو په غاړه کې اچول، چې دا د نظر لګیدو اونورو آفاتو مخنیوی کوي.

۲ـ د سحرحقیقت، دنیوي او اخروي زیانونه یې

د اسلام مبارك دین په اصلاح او خیر رسولو ټینګار کوي، په حقیقتونو ولاړ دین دی چې له هر قسمه وهمونو، خیالونو، او بې ځایه ویریدلو څخه خلك منع کوي.

کوډې چې د وهمونو، خیالونو عقیدوي بې ثباتی، فتنو او فساد خپرولو، نورو ته د بدني، روحي، اجتماعي زیان رسولو څخه عبارت دي، د هغه زده کړه او نورو ته یې ورښوول خورا حرام دي حتی په ځینو حالاتو کې انسان کفر ته پرې رسیږي. دا هغه ناوړه عمل دی چې د امام ابوحنیفه رحمه الله په قول د کوډګر سزا یواځې قتل دی.

په حدیث شریف کې راغلي: چا، چې فال وکوت او چا ته چې فال وکتل شو، چا چې غیب ویل کول او د چا لپاره چې غیب ویل کیدل، چا چې کوډې وکړې او د چا لپاره چې کوډې وشي، څوك چې غوټې اچوي او بندونه جوړوي، یا کاهن ته ورشي او د هغه خبره رښتیا وګڼي، نو پر محمدﷺ باندې پر نازل شوي دین کافر شو.[1]

۳ـ د یو انسان وژنه د ټول انسانیت وژل دي

انسان د الله تعالی مکرم مخلوق دی. د هغه سر، مال، پت او عزت ځانګړی حرمت لري چې ساتل یې فرض او ماتول یې حرام دي.

په اسلام کې د انسان وژل ډېر غټ جرم دی، د قرآنکریم په ګڼو آیتونو کې دغه جنایت منع شوی، د یو انسان قتل او وژنه یې د ټول انسانیت قتل او وژنه ګڼلې او د یو انسان ژغورل یې د ټول انسانیت ژغورل ګڼلي دي: ﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا....﴾ [المائدة: ۳۲]

ژباړه: چاچې یو انسان دوینې دبدلې یا په ځمکه کې له فساد دجوړولو پرته (په ناحقه) وواژه ، داسې وګڼه چې هغه ټول انسانان ووژل...

٤ـ د سرطاني غړي له مینځه وړل

که چا څوك په ناحقه وواژه یا یې د چا عزت ولوټلو، یا یې په دین لوبې وکړې او مرتد شو او له هغو پولو واوښت، چې هغه انسان او ټولنې ته ګواښ دی، نو بیا د دې انسان چاره د بدن د سرطاني غړي په څیر په کار ده چې له منځه یووړل شي او پرې شي ترڅو نور انسانان د ده له شر او ضرر څخه په امن شي.

---

۱ – رواه البزار فی مسنده. پ دې صورتونو کې تر څو چې د شخص په عقیده کې خلل نه وی راغلی، په ستر کفر سره نه کافریږي، ځکه د اهل سنت او جماعت په نزد، د یو چا ایمان په عملي ګناه سره نه نقض کیږي، نو دلته له کفر څخه عملی کفر مراد دی، نه اعتقادی.

شریعت دغسې انسانان په ګوته کړي او د وژلو حکم يې ورکړی. رسول الله ﷺ فرمايي: «لَا يَحِلُّ دَمُ امرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ الثَّيِّبُ الزَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ»[1] **ژباړه:** هغه مسلمان چې لااله الا الله محمد رسول الله کلمه وايي وينه تويول يې روا نه ده، خو په درې صورتونو کې: ښځه لرونکی زنا کار، قاتل او مرتد چې اسلام پريږدي او له مسلمانانو نه جلا شي.

٥_ ګېډه له اور څخه ډکول

يتيم هغه مظلوم انسان دی چې خپل مهربان او زړه خوږی پلار يې له لاسه ورکړی وي. د هر چا مرستې ته اړتيا لري په ځانګړې توګه چې د هغه د مال ساتنه او پالنه وکړي. الله پاک په قرآن کريم او رسول الله ﷺ په احاديثو کې يتيم ته په پاملرنې او توجه باندې ټينګار کړی دی. الله پاک ددې ګناه په هکله په قرآنکريم کې فرمايي:﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ [النساء:١٠]

ژباړه: «بيشکه هغوی چې په زور زياتي سره د يتيمانو مالونه خوري، هغوی په خپلو ګېډو کې اور اچوي او د دوزخ اورته به ننوز» د يتيمانو مال خوړل، ډېره بې همتي، ناځوانه عمل او غټه ګناه ده، او له همدې امله اسلام پر ټولنې باندې د يتيم د وړاندې مسؤوليتونه ايښي چې يو له هغو څخه د يتيم د مال ساتنه او پالنه او د هغه له ضائع کيدو، په هغه کې له خيانت او د هغه له خوړلو څخه په ټينګه ډډه کول دي.

پوښتنې:

١_حديث شريف ترجمه کړئ؟

٢_پورته کوم شيان دي چې په احاديثو کې شرک بلل شوي؟ نومونه يې واخلئ.

٣_د کوډو، فال ليدو، او غير شرعي دمونو او تعويذونو ضررونه وښاياست.

٤_په کوم آيت کې د يوه بې ګناه انسان وژنه د ټول انسانيت وژنه او د هغه ژوند ژغورل د ټول انسانيت ژوند ژغورل، ښودل شوي دي؟

٥_هغه ځايونه، چې د يو مسلمان قتل په کې د اړتيا له مخې جواز لري کوم دي؟ دليل يې وښاياست.

---

١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتلسم لوست

اووه هلاکوونکي ګناهونه (۲)

.... وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ.

۵ـ سود يا له الله ﷻ او پيغمبر ﷺ سره جګړه

سود (ربا) يو بل خطرناك رنځ دى چې نيغ په نيغه د ټولنې غريب او بې وزله خلك كړوي. په ټولنې كې انساني مفاهيم، لكه: زړه سوى، ښېګڼه، خواخوږي، قرض حسنه لـه منځه وړي او پرځاى يې بخل، زړه سخت توب، مصلحت غوښتنه او مادي توب خوروي.

ځكه الله تعالى سود خوړل له غريبو او اړمنو سره دښمني نه، بلكې له الله تعالى او د هغه له پيغمبر سره دښمني او د جنګ او جګړې اعلان ګڼلى دى: ﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [البقرة:۲۷۹]

ژباړه: نو كه له دې كار(سود) څخه لاس نه اخلئ. بيا د الله او د هغه د پيغمبر جنګ تـه تيار شئ.

سود خوړونكو ته الله تعالى تر ټولو بده سزا ټاكلې ده.

د خواشينى ځاى دى چې نن سبا په نړۍ واله كچه سود ډېر پراخه شوى، نړۍ يې له يـو خطرناك اقتصادي بحران سره مخامخ كړې او ورسره غبرګ يې د روحـي او اخلاقـي فساد په جال كې نښلولې ده.

فعاليت

په ډله ييزه توګه دسود بدې اغيزې جلا جلا بيان كړئ.

۶ـ د يوه تن تيښته لښكر ته ماته وركوي

كافرانو، باطل پالو او مفسدينو سره د جهاد او مبارزې وروستى پړاو له هغوى سره مخامخ جګړې ته دانګل او د وسله والې جګړې پريكړه ده. په داسې حساسو شېبو كې مقاومـت فرض او تيښته لويه ګناه ده، ځكه د جګړې په ترځ كې د يوه تن تيښته د جنګي مــورال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په له منځه تلو سره ډېر ځله يو ستر لښكر ته ماته وركوي. په داسې حساس وخت كې تيښته يا هم ثبات او استقامت د جګړې پايلې بدلوي.

۷ــ پر پاك لمنو ښځو تور لګول

ښځې په اسلام كې ډېر لوړ مقام لري. په ځانګړې توګه د هغو وقار او پت په شريعت كې په پوره پاملرنې سره مطرح دى، كوښښ شوى څو د دوى درناوى خوندي وساتل شي. د ښځو پر شخصيت ملنډې، توهين او تحقير، بې ارزښته ګڼل او د نارينه وو د نفسي غوښتنو لپاره هغوى څخه كار اخيستل ستره ګناه ګڼل شوې، چې په آخرت كې د عذاب لامل جوړېږي.

پر دې سربېره هغه چا ته په دنيا كې هم درنه سزا ټاكل شوې چې د ښځې او يا نارينه د شخصيت درناوى ونه كړي، د هغوى عزت او حيا ته په بده سترګه وګوري، نو كه چا كوم مسلمان سړي او يا مسلمانې ښځې ته د بد لمنۍ نسبت وكړ، په خپله دعوا به شاهدان راولي، كه شاهدان يې تير نشو كړاى، محكمه به ورته د عامو خلكو په وړاندې د اتيا (۸۰) درو وهلو سزا وركړي او شهادت او ګواهي به يې د خلكو ترمنځ د تل لپاره بې اعتباره اعلان شي.

فعاليت

هغه كوم سورت دى چې په پاك لمنو ښځو د تور لګوونكي لپاره پكې سزا ټاكل شوې ده؟

پوښتنې:

۱ــ په قرآن كريم او احاديثو كې ولې د يتيمانو پر پاملرنې ټينګار شوى دى؟

۲ــ كوم عمل له الله پاك او پيغبر سره جګړه بلل شوى دى؟

۳ــ په جهاد كې تيښته ولې هلاكوونكې ګناه ده؟

٤ــ په اسلامي شريعت كې پر پاك لمنې مسلمانې ښځې باندې د بدلمنۍ د تور لګولو څخه سزا ټاكل شوې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

امر بالمعروف او نهی عن المنکر

(عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنْ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُم). رواه الترمذي

د راوي پېژندنه

حذيفة بن اليمان العبسي رضي الله عنه مشر صحابي وو. د خندق په غز او له هغه وروسته نورو غزواتو کې شريک خو د خندق په غزا کې رسول الله ﷺ د کافرانو لښکر ته د احوال اخستو لپاره ليږلی وو. رسول الله ﷺ ورته د منافقانو د پېژندګلوی په شمول ډېر اسرار ويلي وو چې د صحابه وو په منځ کې په صاحب سر رسول الله يادېده. عمر فاروق رضي الله عنه به هغې جنازې ته نه ورته چې **حذيفة** رضي الله عنه به پکې برخه نه اخيسته.

د ډېرو غزواتو په شمول د عراق په فتوحاتو کې شريک وو. د نهاوند په غزا کې بې ګټون درلود، همدان، ری، او دينور د ده په مشرۍ کې فتح شوي. د ارمينيا له غزا وروسته يې د مسلمانانو دريم خليفه عثمان رضي الله عنه ته د قرآن کريم د ترتيب مسأله مطرح کړه. زيات احاديث يې له رسول الله ﷺ څخه روايت کړي دي. د عمر رضي الله عنه په خلافت کې د مدائن والي ټاکل شوی او همالته د والي په توګه وو چې د هجرت په (۳۶) کال کې وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_وَالَّذِي: (و) په دې ځای کې د قسم توری دی، (الذي) هغه څوک، هغه ذات (قسم دی په هغه ذات).

۲_لَتَأْمُرُنَّ: هرو مرو (خامخا) به امر کوئ.

۳_الْمَعْرُوفِ: يوه ډېره جامعه کلمه ده چې د خير، ثواب اوطاعت ټول کارونه پکې شامليږي، لکه ښېګڼه او نيکي چې عام خلک يې ښه ګڼي او بد يې نه وايي.

٤ _لَتَنْهَوُنَّ: هرومرو به نهی کوئ، (ايسارول به کوئ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥_الْمُنْكَرِ: د معروف ضد دی: بدي او ورانی، چې عام خلك پرې بد وايي او ښه يې نه ګڼي.

٦_لَيُوشِكَنَّ: ډېر ژر، ډېر نژدې.

٧_عِقَابًا: عذاب

٨_تَدْعُونَهُ: له الله ﷻ څخه به دعاګانې غواړئ.

د حديث ژباړه

له حذيفه رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: زما دې پـه هغـه ذات قـسم وي چې زما سا د هغه په لاس کې ده چې تاسو به هرو مرو امر بالمعروف او نهی عن المنکـر کوئ او يا دا چې ډېر نـژدې ده چې الله پـاك در بانـدې لـه خپـل لـوري څخـه عـذاب راوليږي چې بيا به له هغه څخه دعاګانې غواړئ او قبليږي به نه.

د حديث حکمت

اسلامي دعوت يا امربـالمعروف او نهـی عـن المنکـر د اسـلام لـه خـورا مهمـو مبـادي او ارزښتناکو فرايضو څخه دي چې د اسلام د نورو احکامو قيام او بقاء ورپورې تړلې ده.

فعاليت

هر زده کوونکی دې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اغيز د اسـلام د نـورو ارکـانو او احکامو د برپا کولو په هکله له ځان سره ياد داشت کړي او په نوبت سره دې يې نورو ته واوروي.

د حديث شريف ګټې

١_د امربالمعروف او نهي عن المنکر ارزښت

په هره ټولنه کې دوه ډوله وګړي ژوند کوي: نيکان خلك، هغه چې د پاکو عقيدو، نيکو خويونو، خير غوښتونکې او د غوره اخلاقو څښتنان وي.

اوبله ډله بدان، هغه چې د ناوړه سلوك، د بدو عـاداتو، د شـر او فـساد خويونـو خاونـدان وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدو اعمالو له خاوندانو څخه همیشه په فردي او ټولنیز ژوند کې ناسمې مفکورې، د اسلام او انسانیت ضد کړنې، پر نوروظلم، تیری او ډول ډول فسادونه صادریږي. که چیرې نیکان او صالحه وګړي ددغسې اشخاصو مخنیوي ونه کړي او دوی حق طرف ته ونه هڅوي، نو د ټولنې هره برخه به د شر او فساد ډکر وګرځي او انساني ټولنه به په داسې ځنګل بدله شي چې د عدل، انصاف، د ښو او بدو تمییز به پکې هیڅ نه وي.

امر بالمعروف او نهي عن المنکر د اسلامي امت هغه سپیڅلی صفت دی چې له پیغمبرانو څخه زموږ امت ته په میراث پاتې دی، دا هغه مهمه دنده ده چې د اسلامي ټولنې سلامتي او نیکمرغي ورپورې تړلې او د فساد د پراخېدو له منګولو یې ژغوري.

۲_خلک نیکیو ته رابلل

د حدیث مفهوم د امر بالمعروف په هکله دا دی چې: تاسو به هرومرو خلکو ته په نیکیو او ښیګڼو امر کوئ. خلک به اسلامي عقیدې، اسلامي شریعت، اخلاق، عزت، درنښت، حیا، احترام، محبت، ورورۍ، عدل او انصاف او د یوه الله بنده ګۍ ته رابلئ ، چې د دنیا او آخرت سعادت پکښې نغښتی، دعوتوئ.

۳_ له بد یو څخه خلک منع کول

په ټولنه کې خلک له خرابو افکارو، بدو اعمالو او ناوړه اخلاقو څخه منع کول او ایسارول فردي او ټولنیزه دنده ده. د اسلام دستر پیغمبرﷺ له خوا پر یوه کار باندې په دغسې مؤکدو الفاظو سره امر او ټینګار کول د هغه کار فرضیت او لزوم افاده کوي، په همدې اساس د اسلام د دین غوښتنه داده چې اسلام ته بلنه، امر بالمعروف او نهی عن المنکر د هر مسلمان په غاړه په فردي توګه او د ټول امت په غاړه په ټولنیزه توګه فرض دی، هغه هم په حکیمانه لارو چارو چې منکر له منځه ولاړ شي او د منکر له منځه وړل د ستر منکر (جنګ، نفرت او فساد) لامل ونه ګرځي.

٤_ د امر بالمعروف او نهي عن المنکر د پرېښودو خطرونه او پایلې

امر بالمعروف او نهي عن المنکر هغه مهمه دنده ده چې په پرېښودلو یې رسول اللهﷺ د عذاب د نازلیدلو اخطار ورکړی. د دې معنا داده چې اسلامي دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر که کله هم په ټولنه کې پرېښودل کیږي نو ځای یې د الله تعالی لخوا ځانګړی عذاب نیسي، سربیره پردې په جامعه کې ظلم، بې انصافي، د زړونو سختوالی او ډول ډول فسادونه زیاتیږي او په پای کې ټولنه دهلاکت په درشل دریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_ بیا به مو دعاء نه قبلیږي

که دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر ترک شي نو ډېر ژر بـه الله تعـالی لـه خپـل لوري عذاب را نازلوي، که کله د دعوت (امر بالمعروف او نهی عن المنکر) په پریـښودو سره عذاب راغی نو بیا که تاسې الله تعالی ته څومره دعاګانې او زارۍ کوئ نودعا به مـو نه قبلیږي، او عذاب به په دعاګانو باندې نه لرې کیږي، ځکـه مـسلمانانو بـه د دعـوت پـه پریښودو دومره ستر جرم او غټه ګناه کړې وي چې د دعا دقبلیدو ټولې لارې بـه پـرې پـر ځان تړلې وي.

فعالیت:

ایا له بدیوځخه منع کول یوازې د علماوو دنده ده اوکه د ټولو مـسلمانانو؟ زده کـوونکي دې په خپل منځ پرې مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱_ لاندې کلمې معنا کړئ:

أ_ لَتَأْمُرُنَّ:

ب_ الْمَعْرُوفِ:

ج_ لَيُوشِكَنَّ:

۲_ دحدیث د راوي په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

۳_ د حدیث ژباړه ووایاست.

٤_ که د اسلامي دعوت فریضه ترک کړل شي، نو پایله به یې څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

په لګښت کې اقتصاد

عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الاقْتِصَادُ فِي النَّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ ، وَالتَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ ، وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ.

رواه الطبراني فى المعجم الكبير

د ځینو کلماتو معنا

۱_**الاقْتِصَادُ:** اقتصاد د (قصد) له کلمې څخه ده چې په چارو او وینااوو کې د افراط او تفریط ترمنځ وسط حد ته ویل کیږي، په لګښت او نفقه کې اقتصاد د اسراف او تقتیر (ممسك توب) ترمنځ حد ته وايي.

۲_**الْمَعِيشَةَ:** ژوند، روزګار.

۳_**التَّوَدُّدُ:** مینه کول، محبت کول.

د حدیث ژباړه

له عبد الله بن عمررضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل: اقتصاد (اعتدال په لګښت کې) نیم ژوند دی، او خلکو ته ځان ګرانول او نژدې کول نیم عقل دی، اوپه ښه ډول پوښتنه کول نیم علم دی.

د حدیث شریف حکمت

مال له خپل ارزښت او اهمیت سره سره یو خطرناك شی دی، هغې لوښې توري ته ورته دی چې دواړه لوري یې تیره او غوڅوونکي وي، که انسان ورسره پوره پاملرنه او احتیاط ونکړي نو ارومرو به خپل بدن پرې غوڅوي.

ځکه اسلام مال ته ځانګړې پاملرنه کړې، د هغه د ګټلو او لګښت لپاره یې دقیق، جامع اصول او ضوابط ایښي دي. چې یو له دغو اصولو او ضوابطو څخه د اقتصاد (اعتدال) اصل او ضابطه ده چې تر ډیره حده په لګښتت پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتصاد اصطلاح او مفهوم د رسول الله ﷺ په ګڼو احادیثو او د قرآن کریم په ډیرو آیتونو کې ذکر شوی، چې مونږ او تاسو یې د بېلګې په توګه د پورتني مبارك حدیث په ترڅ کې لولو.

د حدیث شریف ګټې

۱ــ مال قیمتي زیرمه او د اقتصاد اصل دی

مال په یو وخت کې هم د خیر او ښېګڼې غوره وسیله او هم د شر او بدۍ ناکاره وسیله ده.
کور، اولاد اوعیال، نفقه او لګښت چې د انساني ژوند ډیره برخه جوړوي، ډېر ځله انسان د مال په اړه بې احتیاطۍ ته اړکړي چې په پای کې د بې وزلۍ او تنګلاسۍ لـه داسـې جدي ستونزو سره مخ شي چې ژوند پرې تریخ او ورڅخه پـه تـیـښته شـي، سـترګې پټـې کړي او په ټولو انساني پولو او ارزښتونو پښې واړوي، په غلا، چور او تـالان لاس پـورې کړي، په ټولنه کې فساد، بد امني، اړ او دوړ رامنځته کړي. او یا هم د کـار کولـو همـت بایلي، کچکول په غاړه کړي او د سوال لاسونه اوږده کړي او په ټولنه بانـدې یـو درونـد پیټی جوړ شي.
اسلام دغه ستونزه د یوه خراب او دردوونکي واقعیت په توګـه درك کـړې او د هغـې د مخنیوي لپاره یې د اقتصاد اصل او قاعده ایښې ده.
پدې مبارك حدیث کې رسول الله ﷺ اقتصاد نیم ژوند ګڼلی او بیا یې په ځانګړې تعبیـر سره د لګښت اقتصاد د تنګلاسۍ او له هغو نه د راولاړو ستونزو د مخنیوي چاره ښـودلې.
پیغمبر ﷺ فرمایلي دي:(مَاعَالَ مَنْ اقْتَصَدَ). [احمد]
ژباړه: هیڅکله به فقیر او تنګلاسی نه شي هغه څوك چې په لګښت کې د اعتدال او میانه روۍ څخه کار اخلي.
له کومه ځایه چې په مالي چاروکې اقتصاد او اعتدال ډیره اغیزه او خورا مهـم رول لـري ټولې مالي چارې او مالي نظام د (اقتصاد) په نـوم یـاد شـوی دی، نـن سبا چـې د اقتـصاد اصطلاح کارول کیږي مقصد ترې ټولې مالي چارې او مالي نظام او سیستم وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ اسراف چې د اقتصاد ضد، او د فقر لامل ګرځي شرعا حرام دی

د اقتصاد ضد ته په شریعت کې (اسراف) وايي چې په لګښت کې د افراط، بې نظمی، بې هدفی، بې پلانی مفاهیمو ته شامله ده.

د لګښت ډیره برخه خوراك او څښاك جوړوي، الله تعالی د خوراك او څښاك پـه اړه فرمايي:﴿ وَ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ [الأعراف: ۳۱]. خورئ او څښئ خو اسراف او له حده تېرى مه کوئ.

په خوراك او څښاك کې اسراف او له حده تېرېدل چې څومره د بدن روغتيا تـه تـاوان اړوي، له هغه نه زيات يې ما ل تـه اړوي او نـن سـبا چـې څـومره مالونـه پـه خـوراك او څښاك کې له اسراف نه په راولاړو ناروغيو او د هغو په علاج لګيږي له هيچا پټ ندي.

۳ـفي سبيل الله انفاق کې هم اقتصاد

آن تر دې چې في سـبيل الله انفـاق، خيـرات، صـدقات، مرسـتې او عامـه سـخاوتمندی او داسې نور د خير ښيګڼې لګښتونه هم بايد د اقتصاد تر قاعدې لاندې وي او د ثواب ګټلـو جذبه او ولوله بايد انسان د اقتصاد پولو ماتولوته ونه هڅوي، الله تعالی فرمـايي: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا﴾.[الاسراء:۲۹]

ژباړه: لاس ترغاړې تړلی بخيل مه اوسه او مه دومره په خلاص مټ لګښت کوه چې سـبا تش لاس او د ټولو ملامت ناست يې!

نو چې کله الله پاك د خير ښيګڼې لګښت کې د اقتصاد غوښتنه کوي نو نور لګښتونه خو بايد ارومرو د اقتصاد په اصل ولاړ وي.

۴ـدخلکوخوښي لاس ته راوړل لويه عقل مندي ده

که څوك د الله ﷻ د رضا په خاطر د انسانانو سره مرسته کوي، د هغوې درنـاوی کـوي، او ورسره نيك چلن کوي، د خلکو پر جفا سترګې پټوي داسې انـسان الله ﷻ تـه خـوښ وي، او څوك چې الله ﷻ ته خوښ وي الله ﷻ د هغه سره مينه د بندګانو په زړونو کې هم اچوي د خلکو د خوښی لـه برکتـه تـل انـسان خـوښ، هوسا، او پـه خپلـو مقـصدونو کې سرلوړی وي. د الله ﷻ د بندګانو خوښي تر لاسه کول غټه کاميابي او لويه عقل مندي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ــ ګټوره پوښتنه علم زیاتوي

پوهه او علم د زړونو پټې خزانې دي چې په ګټورو پوښتنو رابرسیره کیږي، که چیرې لـه معلم څخه په ښه طریقه پوښتنه وشي ممکنه ده چې معلم د زړه له کومي په ځواب کې داسې معلومات وړاندې کړي چې حاصلولو ته یې ډیره زیاته اړتیا وي.

پوښتنې:

١ـلاندې کلمې معنا کړئ:

١ ــ الاقْتِصَادُ:

ب ــ الْمَعِيشَةِ:

ج ــ التَّوَدُّدُ:

٢ـمال ولې دومره ارزښت لري؟

٣ـد اقتصاد لغوي او اصطلاحي معنا څه ده؟

٤ـحدیث ترجمه کړئ!

٥ـاسراف ولې حرام دی؟ د هغه روغتیایي او مالي ضررونه بیان کړئ!

کورنی دنده

زمونږ په ټولنه کې هغه دودونه او رواجونه په ګوته کړئ چې د اقتصاد په خلاف پر حرام اسراف روان دي، او دهغو د مخنیوي پر لارو چارو باندې غور او فکروکړئ ،اودمخنیوي په باره کې یې لنډه مقاله ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست

د الله ﷻ کتاب او د پیغمبرﷺ سنت

عَنْ مَالِك أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ. [موطأ مالك]

د راوي پېژندنه

مالک بن انس بن مالک الأصبحی الحمیری د دار الهجرت (مدینې منورې) امام او د اهل سنت له څلورو مشهورو مذهبونو څخه د مالکي مذهب امام دی. په **۹۳** هجري کال په مدینه منوره کې زېږېدلی. پر دین کلک ولاړ وو. له امیرانو او باچاهانو څخه لرې اوسېده، آن تردې چې د واکمنانو له خوا ربړول شوی هم دی.

عباسي خلیفه هارون الرشید ترې وغوښتل چې دربار ته ورشي او ده ته سبق ووایي، خو امام مالک انکار وکړ او ویې ویل چې: علم ته خلک ورځي، علم خلکو پسې نه ورځي! هارون الرشید بې کورته ورغی او د درس په مجلس کې یې دیوال ته تکیه وکړه ، امام مالک وویل: دعلم درناوی د رسول اللهﷺ درناوی دی، نو تکیه یې پرېښوده او د امام په وړاندې کښیناست. د خلیفه منصور عباسي په غوښتنه یې د احادیثو مشهور کتاب موطأ ولیکه. په همدې توګه: **الوعظ**، **المسائل**، **الرد علی القدریة**، النجوم او تفسیر غریب القرآن د نوموړي له لیکنو څخه دي. امام مالک بن انس په ۱۷۹ هـ . ق کال په مدینه منوره کې وفات شو.

د ځینو کلماتو معنا

١_تَرَكْتُ: له ترک څخه اخستل شوی: پرېښودل، ترک کول.

٢_أَمْرَيْنِ: د (امر) تثنیه ده:چاره، کار.

٣_لَنْ تَضِلُّوا: هیڅکله به بې لارې نه شئ.

٤_مَا تَمَسَّكْتُمْ: څوپورې مو چې منګولې پرې لګولې وي.

د حدیث شریف ژباړه

امام مالک رحمه الله تعالی ته دا حدیث رسیدلی چې پیغمبرﷺ فرما یلي دي: په تاسو کې مې دوه شیان پرېښي دي، څو پورې مو چې پر هغو منګولې ښخې کړې وي هیڅکله به بې لارې نه شئ: دالله کتاب او زما سنت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديث حکمت

قرآن د الله پاك وروستى كتاب دى چې د انسانيت د هدايت او لارښوونې لپاره ېې نـازل کړى، څو انسانان له تيارو څخه رڼا ته راوباسي او د ژوند په سمه لاره ېې روان کـړي. ترڅو چې انسانان پر قرآن کلك ولاړ وي، هيڅکله به بې لارې نه شي.

د حديث شريف ګټې

۱ــ قرآن کريم د اسماني کتابونو ناسخ

رسول الله ﷺ امت ته د اسلام دوه اصلي سرچينې په ګوته کړي څو د هغو په رڼا کې خپل ژوند تيرکړي. لومړى د الله کتاب (قرآن) او دوهم خپل سنت (حديث او سيرت).

قرآن کريم د اسلامي شريعت د تحليل او تحريم لومړنى مرجع ده. قـرآن د ژونـد ټـولې چارې د اصولو او بنسټونو په توګه اجمالا بيان کړې دي: ﴿...مَا فَرَّطْنَا فِـي الْكِتَـابِ مِـنْ شَيْءٍ...﴾ [الانعام: ۳۸]

ژباړه: موږ په قرآن کې د هيڅ شي کمى نه دى کړى (د اړتيا وړ شيان مو ټول ذکر کړي دي). الله تعالى خپل رسول محمد ﷺ تـه دنـده سپارلې څـو دغـه اصـولي لارښـوونې پـه تفصيل سره د ژوندانه په ټولو جزئياتو کې پلې کړي. د دغو اصولو پـر بنسـټ يـوه ټولنـه جوړه کړي او نړيوالو ته دغه الهي لارښوونې يوازې په نظري توګه نـه، بلکـې پـه عملـي توګه وړاندې کړي. الله تعالى د پيغمبر دغه حيثيت داسې بيانوي: ﴿...وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الـذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [النمل: ٤٤]

ژباړه: موږ تاته ذکر(قرآن) نازل کړ څو خلکو ته نازل شوى کتاب شرح او توضيح کړې او ښايي دوى پکې غور او فکر وکړي.

جابر رضي الله عنه وايي يوځل عمربن الخطاب په داسې حال کې چې د تـورات يـوه نـسخه ېې پـه لاس کې وه، راغى او ويې ويل: اى دالله رسوله، دا د تورات يوه نسخه ده. رسـول الله ﷺ څه ونه ويل. عمر رضى الله عنه د هغه په لوستو پيل وکړ. د پيغمبر ﷺ پر مخ د غوسې او د خفګان نښې راغلې. په دې کې ابوبکر رضي الله عنه پر عمر رضي الله عنه غږ وکـړ چـې مـور دې در بانـدې بوره شه عمره د پيغمبر مخ ته نه ګورې؟ کله چې عمر رضي الله عنه د پيغمبر ﷺ مخ ته وکتل، نو ژر ېې وويل: د الله پاك او د هغه د پيغمبر له غوسې څخه پناه غواړم. د الله پاك په ربوبيت، د اسلام په دين او د محمد ﷺ په نبوت خوښ او قانع يو. رسول الله ﷺ وفرمايل: زما دې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ذات قسم وي چې زما سا يې په واک کې ده، که موسی درته راڅرګند شي او تاسو هغه پسې لاړ شئ او ما پريږدئ نو د حق له لارې څخه به بې لارې شئ، او که موسی ژوندی وای او زما پيغمبرې يې موندلې وای نو زما تابعدارې به يې کوله. [سنن الدارمی]

۲_د رسول الله صلی الله عليه وسلم سنت(حديث اوسيرت)، د قرآن تر ټولو ښه شرحه

د پيغمبر سنت د قرآن کريم تر ټولو ښه شرح او تفسير دی. د هغه سيرت او د صحابه وو ټولنيز ژوند د قرآنکريم عملي او تطبيقي اړخ دی.

له رسول اللهﷺ څخه چې کومه خبره ثابته شوې ده، هغه په حقيقت کې د وحی يوه برخه ده،

الله پاک فرمايي:﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى۞ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ [النجم: ۳-۴]

ترجمه: پيغمبرله ځانه نه غږيږي، هغه خو ورليږل شوې وحې ده.

نو په څه شي چې امر کوي بايد پلي کړی شي او له څه شي چې منع کوي بايد اجتناب ترې وشي، الله پاک فرمايي: ﴿..وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا...﴾ [الحشر:۷]

ژباړه: کوم دستور چې پيغمبر درکوي، عمل پرې وکړئ او له څه شي مو چې منع کوي ځان ترې وژغورئ.

په سنتو باندې منګولې لګول له ضلالت او بې لارې توب څخه د ژغورل کيدو او نجات يوازنۍ لاره ده.

۳_ د رسول اللهﷺ سنت يا دويمه وحې

له قرآن نه وروسته سنت د اسلامي شريعت د تحليل او تحريم دويمه مرجع ده.

په دې توګه له سنتو څخه د الهي وحې د يوې برخې په توګه هيڅکله استغنا نشي راتلای او د قرآن په شرح او شرعي احکامو باندې په پوهيدلو کې له پامه نشي غورځېدلای.

رسول اللهﷺ په يو مبارک حديث کې چې مقدامؓ ترې روايت کړی فرمايي: خبر اوسئ! ماته قرآن او د هغه په څير نور څه (سنت) راکړل شوي دي).[1]

---

۱ - ابوداود

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت کې راځي: داسې څوک ونه مومم چې ډډه يې وهلې وي او زما کوم امر يا نهی ورته ورسيږي او دی ووايي چې زه دا نه پېژنم، هغه څه منم چې پـه قـرآن کـې مـې موندلي.[1]

د حديثو او فقهې کتابونه په هغو مسائلو ډک دي چې په قرآن کې نشته، خـو پـه حـديثو کې حلال يا حرام ګڼل شوي دي.

٤_د لارې مثال

د صحابه وو ټولنيز ژونـد، پـه ځـانګړې توګـه د راشـده خلافـت دوره، د قـرآن کـريم د مقاصدو پر اساس جوړ او د بشري ژوند غوره بېل ده. ځکه خو رسول اللهﷺ په يوه مبارک حديث کې امت ته پر هغې باندې د کلک درېدو ټينګار کوي او وايي: زمـا سـنت او لـه مانه وروسته زما د راشدينو او مهدييونو خليفه ګانو سنت کلک کړئ..)[2]

د راشده خلافت د دورې ټولنيزه تګلاره زموږ لپاره د فکري او عقيدوي خط مشالونه دي چې د ژوندانه په اوږدو لارو کې خپله لاره پرې رڼا کوو.

پوښتنې:

١_پورتنی حديث شريف وژباړئ.

٢_دحديث راوي څوک دی؟ معرفي يې کړئ.

٣_لاندې کلمات معنا کړئ:

- تَرَكْتُ:
- أَمْرَيْنِ:
- لَنْ تَضِلُّوا:
- مَا تَمَسَّكْتُمْ:

٤_ (نبوي سنت اوسيرت د قرآنکريم ښه شرحه ده) دا مطلب واضح کړئ.

کورنی دنده:

پورتنی حديث شريف له معنا سره په يادو زده کړئ.

---

١ - معرفة السنن والآثار للبيهقي

٢ - مشكل الآثار للطحاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ويشتم لوست

په جهاد کې د ښځو ونډه

عَنْ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَسْقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. [صحيح البخاري]

دراوي پېژندنه

ربيع بنت معوذ بن عفراء رضی الله عنهما، د انصارو د بني نجار له قبيلې ښځه وه، ربيع بي بي په بيعة الرضوان کې حاضره او له رسول الله ﷺ سره يې په ځينو غزواتو کې ګډون درلود. نوموړې له يوې خوا زاهده، عابده او د خدای ﷻ د لارې مجاهده وه، له بلی خوا د علم او فضيلت خاونده هم وه. له دې بي بي ښځه ټول يويشت (۲۱) احاديث روايت شوي دي. ډير عمر ژوندۍ وه. په پای کې د عبدالملك بن مروان په خلافت کې د هجرت په څه د پاسه اويايم کال کې وفات شوه.

د ځينو کلماتو معنا

١_كُنَّا: موږ وو.

٢_نَغْزُو: غزا مو کوله، جهاد موکاوه.

٣_نَسْقِي: اوبه مو ور رسولې، اوبه مو ورکولې.

٤_نَرُدُّ: وړل مو، ليږدول مو.

٥_الْجَرَحَى: ټپيان، زخميان.

٦_الْقَتلَى: قتل کړای شوي، وژل شوي.

د حديث ژباړه

له ربيع رضی الله عنها ښځه روايت دی چې وايي: موږ به له پيغمبر ﷺ سره يو ځای غزا کوله، په جهاد کې به ورسره شريك وو. مجاهدينو ته به مو اوبه رسولې، نور خدمتونه مو ورته تر سره کول او د هغوی ټپيان او شهيدان به مو مدينې منورې ته انتقالول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث حکمت

د خیر ښېګڼې خپرېدو، دعدالت او انصاف تامین، لـه انسان څخه د انسان آزادي، لـه مستکبرینو څخه د مستضعفینو بوږاګانو، ښځو او ماشومانو د ژغورلو، د انساني کرامـت او ارزښتونو د خوندي ساتلو او د الله ﷻ د کلمې او دیـن د لـوړوالي پـه خـاطر سـپیڅلی او مقدس جهاد، له یوې خوا شرعي فریضه او مکلفیـت دی او لـه بلـې خـوا د هـر مؤمن او مسلمان وګړي د ژوندانه تر ټولو لوړه هیله او سـتر ویـاړ دی. ښـځه د نـورو مـسؤولیتونو، حقوقو او ویاړ په څېر په دغې مقدسې فریضې او سپیڅلې دندې کې د خپل بدني ځواک په اندازه له نارینه وو سره سمه او برابره ونډه لري.

د حدیث شریف ګټې

۱_ د اسلام په لاره کې د وسله وال جهاد ارزښت

وسله وال جهاد د اسلام د سپیڅلی دین دخپرولو او ورڅخه د دفاع غوره لاره ده.

د الله ﷻ په لاره کې جهاد هغه غوره عبادت دی بل هیڅ ډول عبادت ورسره نه برابرېږي.

د الله ﷻ په لاره کې یوساعت تګ د سهار له خوا او یا بیرته راستنیدل د ورځې پـه اخـره برخه کې له دنیا اوهغه څه چې په دنیا کې دي ورڅخه غوره دي.(۱)

په اسلام کې جهاد تر ټولو د لوړ مقام او تر ټولو نیکو کارونو غوره کار دی، الله تعـالی د دې لپاره روا کړی تر څو د توحید کلمه لوړه او د الله تعالی ددین بـرم زیـات شـي. ډېـر زیات شمیر آیاتونه او احادیث د جهاد د فضیلت په اړه راغلي. الله تعالی فرمـایي:﴿ وَمَــن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَيُقْتَلْ أَو يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ۷٤] **ژبـاړه:** او څـوک چې د الله په لار کې وجنګیږي او ووژل شي یا برلاسی شي هغه ته به مـوږ هرومـرو سـتر ثواب ور په برخه کړو.

او فرمايي: ﴿وَفَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ۹۵]

ژباړه: او الله تعالی مجاهدین په ناستو خلکو په ستر اجر سره غوره ګرځولي دي.

د اسلام ستر لاربښود، رسول الله ﷺ د جهاد په اړه داسې فرمـايي: «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِى سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بِآيَاتِ اللَّهِ لاَ يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلاَ صَلاَةٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى»(۲)

---

۱ - مسلم

۲ - صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د الله تعالی په لار کې د مجاهد مثال د هغه روژه نیوونکي په څیر دی چې تړولـه شپه لمونځ کوي او د الله تعالی په آیاتونو باندې دعاء کـوونکی وي، نـه لـه خپلـې روژې ستړی کیږي او نه له خپل لمانځه څخه ستړی کیږي تر هغه وخته چې دغه د الله تعـالی د لارې مجاهد بېرته خپل کورته را ستون شي.

د الله تعالی په لار کې وتل او ستونزې ګاللې لوی اجر او ثواب لري. رسول اللهﷺ فرمايلي دي: عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ –رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ– قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ:« انْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ مُجَاهِدًا فِي سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ إِلاَّ إِيمَانٌ بِى وَتَصْدِيقٌ بِرَسُولِى فَهُوَ عَلَىَّ ضَامِنٌ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى بَيْتِهِ الَّذِى خَرَجَ مِنْهُ نَائِلاً مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ ».[1]

ژباړه:څوک چې د مجاهد په توګه د الله په لار کې له کوره ووځـي، الله ﷻ (د مهربـانۍ له مخې) فرمايي: چې کله يې دا وتل پر ما د ايمان او زما د رسول د تصديق پر بنا وي نو زه يې ضامن يم چې هغه جنت ته داخل کړم او يا يې بېرته خپل کور ته پـه داسـې شـان ورستون کړم چې ثواب او غنيمت ورپه برخه وي.

د يـادونې وړ ده چـې د جهـاد د مـشروعيت لپـاره د ځـانګړو حـالاتو او شـرايطو تحقـق ضروري دی.

۲ ـ په وسله وال جهاد کې د ښځو ونډه

له رسول اللهﷺ سره په غزاګانو کې، لکه د سړو په څير ښځو هم، پوره ونډه اخيستې ده دا په دې معنا چې ښځې هم له نارينه وو سره په ټولـو عبـادتونو، ويـاړونو او افتخـاراتو کـې سمې شريکې دي. له دې کبله ويلای شو، ښځې حق لري چې د مسلمانانو له امير څخه د اجازې تر لاسه کولو د حق د لارې د سپيڅلي جهاد وياړ تر لاسه کړي.

اسلامي شريعت د خپلې عامې مهربانۍ، هغه ځانګړي سهولت له مخې، چې له ښځو سـره يې په هر څه کې په پام کې نيولی، ښځې يې جګړې ته له حاضريدو څخه معـاف کـړې دي. دغه معافي يوازې يوه استثناء لري چې کله د مـسلمانانو مـشر د اړتيـا لـه مخـې فـوق العاده حالت کې نفير عام (جهاد ته عمومي وتل) اعلان کړي، بيا به ښځه هم د ميړه لـه اجازې پرته د جهاد ډګر ته وځي. په عامو او عادي جهادونو کې ښځه مکلفه نه ده چې د جهاد ډګر ته ولاړه شي. له دې سره سره ښځې حق لري چې د جهاد پـه ويـاړونو کـې د

۱ – سنن کبری، بيهقی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريکيدو په خاطر د مسلمانانو د مشر او خپل سرپرست په اجازه له مجاهدينو سره ووځي او هلته د دوی له طبيعت سره مناسب يو شمير خدمتونه تر سره کړي.

حقيقت دادی چې د اسلامي دعوت له پيل څخه نيولې د دعوت په ټولو پړاوونو کې ښځې په ټولو وياړونو کې له نارينه وو سره يو شان شريکې دي. لله الحمد په ټول اسلامي تاريخ کې يوه پيښه هم داسې نشته چې هلته ښځو د محروميت او کموالي احساس کړی وي او يا هم نارينه وو ځان ترې لوړ او پورته ګڼلی وي، بلکې ددې پر خلاف ښځې تل د نارينه وو له خوا له ځانګړي قدر، احترام او درناوي څخه برخمنې وې.

د اسلامي تاريخ په اوږدو کې د نارينه اتلانو په کتار کې خديجه، سميه، اسماء، ام سليم، ام عطيه، ام حرام، خوله، عائشه، فاطمه، زينب رضي الله عنهن او داسې نورې په زرګونو اتلانې دي چې يادونه يې په زرينو کرښو کې پاتې دي.

ام عماره نسيبه رضی الله عنها يوه له هغو اتلو بيبيانو څخه ده چې د احد په تاريخي غزا کې يې له پيغمبر څخه په سخت وخت په دفاع کې د ميړانې او سرښندنې بېلګه وړاندې کړې او د تل لپاره به تاريخ ورباندې وياړي.

حفصه رضي الله عنها له ام عطيې رضی الله عنها څخه روايت کړی چې هغې ويل: زه له پيغمبرﷺ سره په اوو(۷) غزاګانو کې شريکه وم، زه د جګړې پر وخت له بارونو او سامانونو سره پاتې شوم. مجاهدينو ته به مې ډوډۍ برابروله او د هغوی د ټپيانو درملنه مې کوله.

انس رضی الله عنه وايي: ام سليم رضی الله عنها (دده مور)چې ژوندۍ وه نو تل به له يوې ډلې انصارو ښځو سره له رسول اللهﷺ سره په غزا کې ملګرې وه.

حشرج له خپلې پلرنۍ نيا څخه نقلوي چې هغې رضی الله عنها ويل: زه له شپږو تنو نورو ښځو سره د خيبر غزا کې له پيغمبرﷺ سره ووتم. څه وخت چې پيغمبرﷺ پوه شو ښځې هم ورسره غزا ته راغلي، نو موږ پسې يې څوك را وليږه او ويې غوښتو! موږ د پيغمبرﷺ خدمت ته حاضرې شوو نو د پيغمبرﷺ په څيره کې د قهر او غوسې نښې وې. موږ ته يې وويل: تاسو د څه لپاره او د چا په اجازه راغلې يئ؟ مونږ ورته وويل: يا رسول الله! موږ تاسره راووتو، مجاهدينو ته به غشي ورکوو او به او ستوان به ورکوو، د ټپيانو درملنه به کوو او حماسي سندرې به وايو. پدې توګه به د الله جل جلاله د لارې په جهاد کې خپله مرسته او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمک کوو. رسول الله ﷺ راته وویل: پاځئ او خپلو خیمو ته ولاړې شئ. هغه وایي: بیا کله چې الله تعالی خیبر فتح کړ نو رسول الله ﷺ له غنیمت څخه موږ ته د نارینه مجاهدینو سره سمې برابرې برخې راکړې. حشرج صاحب وایي، ما ترې پوښتنه وکړه چې څه شی په برخه کې دروورسیدل؟ هغې وویل: میوې.[1]

فعالیت

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د هغو مجاهدو ښځو نومونه واخلئ چې په خپلو تورو او غښونو یې په جهادي معرکو کې حماسې زیږولې دي.

۳ـ د جګړې پر مهال د ښځو رول

ښځې په جهاد کې عموما په وروستیو لیکو کې په لوژستیکي او روغتیایي چارو کې، لکه د ټپیانو درملنه او د شهیدانو په انتقال او لیږدونه ، پخلي او اوبو رسولو کې له مجاهدینو سره مرسته کوي.

په وسله وال جهاد کې د ښځو دونډه اخیستلو شرط دادی چې په عملي جګړه کې به برخه نه اخلي، ابرو به یې له خطر څخه مصؤونه وي، پرده به مراعاتوي، او له سړو سره به اختلاط نه کوي که چیرې پورتنیو شرطونو تحقق نه مونده، نو بیا ښځو ته په وسله وال جهاد کې ونډه اخیستل جواز نه لري.

پوښتنې:

۱ــ د حدیث ژباړه وواياست.

۲ــ د جګړې پر مهال د ښځو رول څه دی؟

۳ـ په مسلحانه جهاد کې د ښځو د ونډې اخیستلوشرطونه وواياست.

کورنی دنده:

له معتبرسیرت کتاب څخه د احد په غزا کې د نسیبې رضی الله عنها دریځونه او مواقف ولولئ او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

---

۱ – السنن الکبری للنسائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

درويشتم لوست

رښتينولي

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ « عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِى إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا ». [صحيح مسلم]

د راوي پېژندنه

د دغه جليل القدر صحابي نوم عبدالله د پلار نوم يې مسعود او د بنو هذيل قبيلې ته منسوب دی. شپږم شخص وو چې د اسلام په مبارک دين مشرف شو. دوه ځله يې حبشې ته هجرت کړی دی دريم ځل يې له حبشې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ. له رسول اللهﷺ سره به تل يو ځای او ملګری وو. له دې امله د اصحابو ترمنځ په صاحب العصا، صاحب الوسادة او صاحب المطهرة [1] مشهور وو. تل به يې په ډېره خوږه لهجه د قرآنکريم تلاوت کاوو، د علم او پوهې سمندر وو، د علمي مقام تر څنګ د حق د سنګر يو غښتلی مجاهد هم وو. په بدر، احد، خندق او نورو ټولو غزاګانو کې يې برخه اخيستې ده، د هجرت په دوه دېرشم (۳۲) کال د حضرت عثمانؓ له شهادت څخه وروسته يې له نيمګړې نړۍ څخه رحلت وکړ.

د ځينو کلمو معنا:

۱ـ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ:	پر تاسو رښتيا ويل لازم دي
۲ـ يَهْدِى:	لارښوونه کوي
۳ـ الْبِرّ:	هر ډول ښې اوغوره کړنې اوخصلتونه
۴ـ مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:	سړی تل اوهميشه
۵ـ يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:	کوښښ او هڅه کوي د رښتيا ويلو
۶ـ يُكْتَبَ:	وليکل شي

۱ـ يعني رسول اکرمﷺته به يې امسا په لاس کې ورکوله، تکيه او بالښت به يې ورته ايښود او د اوداسه اوبه به يې ورکولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ: او له درواغ ویلو څخه ځانونه وساتئ
۷ـ الْفُجُورِ: هرډول ناروا، ناوړه کار او خوی

د حدیث ژباړه

له عبد الله بن مسعودﷺ څخه روایت دی چې رسـول اللهﷺ فرمـایلي دي: پـر تاسـو رښـتیا ویل لازم دي، ځکه چې رښتیا انسان ته د نیکیو لارښوونه کوي او نیکي انسان ته د جنت لارښوونه کوي. بیشکه انسان، چې تل رښتیا وایي او د رښتیا ویلو هڅه کوي، نو د الله ﷻ په نزد به رښتینی ولیکل شي او له درواغو ویلو څخه ځانونه وژغـورئ، ځکـه چـې درواغ ویل سړي ته د ناروااوو په لور لارښوونه کوي او ناروا د دوزخ پـه لـور لارښـوونه کـوي. ځینې وخت تل سړی درواغ وایي او د درواغو ویلو هڅه کوي، نو له دې امله د الله ﷻ په نزد درواغجن ولیکل شي.

د حدیث حکمت

د ټولو فضایلو، غوره کړنو او خویونو بنسټ رښتیا ویل دي. رښتیا ویـل د ټـولنیز اخلاقـي نظام سرچینه ده او د ټولنې په وګړو کې یو په بل اعتماد راټوکوي. په درواغ ویلو سره په انساني ټولنه کې د بې باورۍ فضاء رامنځ ته کیږي چې دا کار د ټولنې د هـر ډول فـساد لامل ګرځي. له دې امله پیغمبر ﷺ پر انسانانو رښتیا ویل لازم کړي او لـه درواغـو څخـه یې منع کړي دي.

دحدیث شریف ګټې

۱ـ د رښتیا وو حقیقت

رښتیا د حقایقو سره مطابقت ته ویل کیږي او مختلف ډولونـه لـري، لـومړی یـې پـه وینـا کـې رښتیا ویل دي، او هغه داسې چې وینا له هغه څه سره چې اخبار ورڅخه کیږي مطابقت ولري.
بل د نیت او ارادې رښتینولي ده چې د دې ډول رښتینولۍ ځای زړه دی، نـو پـر مـسلمان لازم دي چې خپل زړه تل رښتینی او د هر ډول ریا، بدګمانیو، او ناوړه نیتونو څخه پاك وساتي.
بل په کړنوکې رښتینولي: انسان به مشروع چارې ترسره کوي، چې د عقیدې او وینا سـره یې مطابقت ولري، او هغه کارونه چې د عقیدې او شعار په خلاف وي دروغ ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د رښتيا ويلو کوښښ

انسان بايد د ژوند په ټولو حالاتو کې تل رښتنى واوسي او هڅه وکړي چې ريـښتينولي د ځان عادت وګرځوي، تر څو الله جل جلاله ورڅخه خوښ شي او هم يې نوم د صديقينو په ډله کې وليکي اوجنت ته يې داخل کړي.

۳ـ د رښتيا ويلو ګټې

ريښتيا ويل ډيرې دنيوي او اخروي ګټې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي

- رښتيا ويل انسان د نيکيو لور ته وړي او له هر ډول بديو څخه يې ژغوري.
- رښتيا ويل زړه ته ډاډينه او آرامي وربښي.
- رښتيا ويل مؤمن له منافق څخه جلا کوي.
- رښتيا ويل په دنيا او آخرت کې انسان ته نجات ورکوي.
- رښتيا ويل د الله جل جلاله د خوښۍ لامل ګرځي.
- رښتيا ويل جنت ته د داخليدو لويه ذريعه ده.
- رښتيا ويل انسان ته د خير او برکت دروازې پرانيزي ،او رزق يې پراخوي.

۴ـ د درواغو حقيقت

درواغ د رښتيا ضد او د حقيقت پر خلاف د معلوماتو وړاندې کولو ته ويل کيږي.

درواغ لکه څرنګه، چې په ژبه وړاندې کيږي، همداراز د کړنې، نيـت او ارادې لـه لارې هم تر سره کيداى شي. لکه يوڅوک د بدکار د انجامولو اراده ولري او په ژبه د هغې پـر خلاف وينا وړاندې کړي، په دې صورت کې ده خپـل عمـل او اراده پـر ژبـه دروغجنـه وړاندې کړه.

۵ـ درواغ ويل لويه ګناه ده

درواغ ويل داسې عمل دى چې د اسلام د سپيڅلي دين څخه سربيره په ټولومـذهبونو او اديانو کې يوه ناوړه پد يده ګڼل شوې ده. د اسلام مبـارک ديـن د درواغـو ټـول ډولونـه حرام کړي دي او درواغجن انسان ته يې درنده سزا ټاکلې ده.نولازمه ده چې د هـر ډول درواغو څخه ځانونه وژغورو، څوک چې درواغ وايي او يا د درواغ ويلو هڅه کـوي الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

جل جلاله ېې بد ګڼي په درواغ ویلو د بنده خوی ګرځي او د الله جل جلالـه پـه نـزد د درواغجنو په ډله کې شمیرل کیږي.

۶ـ د درواغو بدې اغیزې

درواغ ویل ډیرې بدې پایلې لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي

- درواغ ویل د ټولو بدیو اصلي عامل او د منافقت یوه برخه ده.
- درواغ ویل د نورو حقوق له منځه وړي.
- درواغ د انسان شخصیت بې ارزښته کوي.
- درواغ په ټولنه کې بې اعتمادي رامنځ ته کوي او د باور ټغر ټولوي.
- درواغ د بلې هرې ګناه تکیه ګاه ده.
- د درواغو له کبله انسان د جهنم کندې ته لویږي.

پوښتنې:

۱-لاندې کلمې معنا کړئ:

الْبِرِّ:

مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:

يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:

يُكْتَبَ:

۲ـ دحدیث ژباړه ووایاست.

۳ـ رښتیاویل څه ګټې لري؟

۴ـ دروغ څه بدې پایلې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورويشتم لوست

د مجلس آداب

عَنْ عبدالله بْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِـنْ مَجْلِـسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا). [صحيح البخاري]

د ځينو عبارتونو معنا

١ـ أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسهِ: چې يو څوك د ناستې له ځاى څخه پاځول شي.

٢ـ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ: او بل څوك په هغه ځاى کې کښيني.

٣ـ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا: مګر په خپلو منځوکې پراخي راولئ.

۴ـ وَتَوَسَّعُوا: او د ځاى پراخي راولئ.

د حديث ژباړه

له حضرت عبد الله بن عمر رضي الله تعالى عنهما څخه روايت دى، پيغمبر صلى الله عليه وسلم له دې څخه منعه کړې ده چې يو څوك له خپل ځاى څخه پاځول شي او بيا پر ځاى يې بل څوك کښيني، بلکې په خپلو منځوکې فاصله راولئ او خپل مجلسونه پراخه کړئ.

د حديث حکمت

د اسلام مقدس دين د ژوند هر اړخيز نظام وړاندې کړى. ستر او واړه ټول موضوعات يې پوښلي، آن د مجلس د آدابو وړه برخه يې هم پټه پرېښې نه ده، بلکې د هغې لپاره يې هم لارښوونې بيان کړې، په اسلام کې ټولو انسانانو ته د احترام په نظر کتل کيږي، ټول مساوي حقوق لري، هر راز توپيرونه ردوي، يوازې تقوى د توپير او لوړ تيا معيار دى. له دې کبله امر شوى چې څوك له خپل ځاى څخه اوچت نه کړاى شي او ناست خلك يا حلقه سره پراخه کړي او ياسره نژدې شي او نويو راغلو خلکو ته ځاى ورکړي، څو ټول مسلمانان په مجالسو کې با وقاره وساتل شي. هيڅوك د کمى احساس ونه کړي او له دې سره سره څوك د مجلس له ګټو څخه هم بې برخې نه شي او په مجلس کې ځاى ورکړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

زده کوونکي دې دښوونکي په مرسته د مجلس نور آداب ووايي.

د حديث شريف ګټې

۱ـ د مجالسو ډولونه

انسان دې ته اړ دی چې له نورو سره ناسته ولاړه ولري، پـه مجالسو کـې برخه واخلـي. مجالس به له لاندې ډولونو څخه خالي نه وي

آـ نیک مجلسونه: لکه د پوهانو او علماوو سره ناسته، د علم د زده کړې حلقې او د وعظ او نصیحت مجلسونه چې د انسان په ژوند کې خورا ارزښـت لـري بایـد داسـې مجلسونه غنیمت وګڼل شي او پکې ونډه واخیستل شي.

ب ـ بد مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې په کې ناکاره خلک راټول شـوي وي یـا پـه کې غیبت کیږي یا په کې درواغ ویل کیږي او یا نـور د فساد تـصمیمونه پـه کـې نیـول کیږي له داسې مجلسونو څخه ډډه کول لازم او که څوک پکې ناست وي باید ورڅخه پاڅیږي.

ج ـ مباح مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې د پورتنیو منکراتو څخه خالي وي، خو کوم دنیوي یا اخروي خیر هم په کې نه تر سترګو کیږي په دغـه ډول مجالـسو کـې اشـتراک کول کوم باک نه لري، خو غوره دا ده چې پکې ګډون ونه شـي، ځکـه چـې وخـت پـه کې ضایع کیږي.

۲ـ په مجلس کې ناست کس له ځیل ځای څخه پاڅول ناروا کار دی

که څوک مجلس ته داخل شي، ده ته دا جایز نه دي چې بـل څـوک پـاڅوي او دی د هغه پر ځای کښیني، ځکه دا د متکبرینو عادت دی، او اسلام منعه کړی دی. له بل پلوه په دې کړنه کې د نورو سپکاوی او پرحقوقو یې تیری کول دي. د اسلام ستر پیغمبـر صـلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَـدَهُ مِـنَ النَّارِ". [۱]

---

۱ – سنن ترمذی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: څوک چې دا خوښوي چې خلك يې په مخ كې ولاړ وي، نو دى دې پـه جهـنم كې د ځان لپاره ځاى تيار كړي.

۳ـ د مجلس پراخول

كه څوك له بهر څخه مجلس ته ورداخل شي او په مجلس كې دده د كيناستو ځـاى نـه وي، نو مجلس كې په ناستو كسانو لازم دي چې په مجلس كې پراخـي راولـي او ده تـه دكښيناستو ځاى وركړي. الله جل جلالـه فرمـايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ...﴾ [المجادلة: ١١]

ژباړه: اي مؤمنانو كله تاسې ته وويل شي چې پراخه كړئ مجلسونه، نو بيا پراخي په كـې راولئ. الله جل جلاله به پرتاسې پراخي راولي.

۴ـ مجلس ته د سلام په اچولو سره داخليدل

مجلس نور آداب هم لري او په مختلفو احاديثو كې ذكر شوي دي چې د هغې له جملې څخه مجلس ته د داخليـدو پـر وخـت د سـلام اچـول دي. پيغمبـر صـلى الله عليـه وسـلم فرمايلي دي: «إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ»[١]

ژباړه: كله چې له تاسې څخه څوك مجلس ته داخليږي بايد سلام واچوي.

۵ـ د مجلس په آخر كې كيناستل

كه څوك مجلس ته راشي نو بايد هلته كښېني چيرې چې د ناسـتو خلكـو پـاى وي او د مجلس منځ او يا سرته د تيريدو كوښښ دې ونه كړي. حضرت جابر بن سمرة (رضي الله تعالى عنه) فرمايي: «كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّﷺ جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي».[٢]

ژباړه: كله به چې موږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم مجلس ته راغلو، نـو زمـوږ هريـو بـه هلته كيناسته چيرې به چې د مجلس آخري برخه وه.

۶ـ د دوو خبرو اترو كوونكو تر منځ كيناستل نه دي په كار

كه څوك په مجلس كې د ناستې اراده لري، نو بايـد د دوو داسـې كـسانو تـرمنځ ځـان ځاى نه كړي چې هغوى په خپلو كې خبرې اترې سره كوي، تـر څـو د هغـوى خبـره او

---

[١] - سنن أبي داود.
[٢] - سنن أبي داود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابطه غوڅه نه شي. ځکه دا کار د نفرت او کرکې لامل ګرځي. پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) فرمايلي دي: «لاَ يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إلاَّ بِإِذْنِهِمَا».[1]

ژباړه: چا ته دا جایز نه ده چې د دوو کسانو تر منځ بیلتون راولي، مګر دا چې د هغوی په اجازه وي.

۷ـ که څوک د کوم حاجت له مخې له خپله ځایه پاڅیږي د بیا راتلو په صورت کې په خپل ځا ی کې د کیناستو حق لري

پیغمبرﷺفرمایلي دي: « مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ ».[2]

ژباړه: څوک چې له خپل ځای څخه پاڅیده او بیا خپل ځا ی ته راغی، نو هغه په خپل ځای د لومړیتوب حق لري.

پوښتنې:

۱ـ لاندې عبارتونه معنا کړئ:

أـــ أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ

ب ـــ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ

ج ـــ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا:

۲ـ د حدیث مفهوم په یادو زده کړئ.

۳ـ د مجلس هغه آداب وواياست چې د حدیث الفاظ پرې دلالت کوي.

---

[1] -سنن ترمذی.

[2] -صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه ویشتم لوست

د فقهې د اصولو پېژندنه

منل شوي علمي مېتودونه غوښتنه کوي مخکې له دې چې د یو علـم جزئیـات زده کـړو؛ په کار ده چې د هغه موضوع، موخه او له نورو علومو سره یې تړاو وپېژنو؛ په دې لوست کې تاسې ته همدا مطالب په تفصیل سره وړاندې کوو.

د فقهې د اصولو پېژندنه

د «فقه د اصولو» پېژندنه په دوه ډوله سره وړاندې کېږي، « د فقهې اصول» د دوو کلمو څخه د مرکب لفظ په توګه او « د فقهې اصول» د ځانګړی علم د نوم په توګه

« د فقهې اصول» د دووکلمو څخه د مرکب لفظ په توګه

د فقهې اصول لـه دوو کلمـو څخـه جـوړ شـوی ترکیـب دی یـو یـې " فقـه" او بـل یـې "اصول" دي.

(اصول) د عربي ژبې له مخې د اصل جمع دی چې بنسټ او بنیاد ته وایي.

(فقه) په لغت کې د پوهې او ځیرکتیا په معنا ده او پـه اصـطلاح کـې پـه شـرعي احکـامو باندې داسې پوهې ته ویل کېږي چې له دلایلو څخه راوتلې وي، لکـه چـې یـو څـوک وپوهېږي چې د لمانځه لپاره اودس شرط دی، څکه چې الله تعـالی فرمـایلي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَـــى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المایدة: ۶] . په دې آیت کې د درې اندامونو په وینځلو او د یو اندام په مسح امر شوی او امر د فرض توب غوښتنه کوي، نو اودس د لمانځه لپاره فرض او شرط دی.

داسې پوهه فقه ده، خو که یو څوک یوازې د خپل کلي له امام څخه واورې چـې اودس فرض دی او یې اودسه لمونځ نه کېږي، نور یې په دلیل پوه نه شي داسې پوهې ته فقه نـه ویل کېږي.

له علم څخه په دې ځای کې مراد راجح باور دی چې ظن او یقین دواړو ته ورشاملېږي.

شرعي احکام: د مکلفینو د شرعي افعالو صفتونو ته شرعي احکام ویل کېږي، لکه فرض، واجب، مستحب، مباح،مکروه او حرام.

لکه چې ویل کېږي: رښتیا په وینا کې واجب او دروغ حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو پېژندنه دځانګړي علم په توګه

له هغه علم څخه عبارت دی چې په اجمالي توګه د فقهې دلایل، له هغو څخه د استفادې لارې چارې او د مجتهد صفات څرګندوي[۱].

کله چې مونږ دې تعریف ته ښه ځیر شو درې لویې معناوې پکې پرتې دي.

۱- د فقهې اصول په اجمالي توګه د فقهې دلائل (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) بیانوي، په تفصیلي توګه له هر آیت، حدیث ... څخه بحث نه کوي.

۲ـ د فقهې د اصولو علم له همدې دلایلو څخه د شرعي احکامو د راوېستلو څرنګوالی راښیي، هغه قواعد بیانوي چې په زده کړه یې، له دلایلو څخه د احکامو استنباط آسانه کېږي.

۳ـ د فقهې د اصولو علم د مجتهد صفات او وړتیاوې بیانوي.

د فقهې د اصولو موضوع

د فقهې د اصولو موضوع شرعي دلایل، اصولی قواعد او شرعی احکام دي.

شرعی دلائل په دوه ډوله دي

۱ـ متفق علیها دلایل چې هغه قرآن، سنت، اجماع او قیاس دي.

۲ـ اختلافي دلایل چې ډېر ډولونه لري. مهم یې په لاندې ډول دي:

- استحسان
- د صحابي مذهب
- مرسله مصالح
- استصحاب
- عرف(دود)

د فقهې د اصولو عالمان له دې دلایلو څخه په اجمالی توګه بحث کوي، د هغوی پېژندنه کوي، حجیت، د طلب ډولونه او ورڅخه د استنباط لارې چارې اصول بیانوی او د دوی په خپل مینځ کې مراتب او د تعارض په صورت کې د ځینو په نورو د ترجیح قواعد څېړي.

---

(۱) المنهاج : للبیضاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو د علم د لوستلو موخه

د دې علم د زده کړې موخه له شرعی مصادرو (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) څخه د احکامو د راوېستلو لارې چارې پېژندل دي، په داسې بڼه چې شرعي احکام د علمي اصولو او ضوابطو پر اساس راوایستل شی، د بشري هوا هوس او مزاجونو څخه اغیزمن نه شي، ځکه هر شرعي حکم قرآن، سنتو، اجماع او قیاس ته تکیه کوي، یا به په صراحت په هغو کې راغلی وي او یا به ورڅخه استنباط شوی وي. دا استنباط هر څوک سر ته نشي رسولای او نه په دې هکله د هر چا سلیقوی تفسیر او پوهه اعتبار لري، بلکې د شرعی احکامو استنباط ځانګړي اصول لري چې په همدې علم کې بیان شوي.

همدا ډول د دې علم په زده کړه شخص کولای شي چې د فقهاوو د مذاهبو له دلایلو څخه خبر شي، د هغوی د استدلال لیاری وپېژني، او د مختلفو مذاهبو په لاملونو باندې ځان پوه کړي چې ولې یې داسې نظریات وړاندې کړي.

همدارنګه د احکامو بدلون د حالاتو او وخت په بدلون باندې د دې علم په وسیله پېژندل کیږي، همدا علم دی چې فقهي او قانوني ستونزو ته د حل مناسبې لارې راپیدا کوي او نویو پېښیدونکو مسایلو ته (هغه چې پخوا نه دي پېښې شوي) احکام راوباسي.

د دې علم په واسطه شخص د قرآن او سنتو په پوهه کې تثبت او پوخوالی تر لاسه کوی.

د فقهې د اصولو تړاو د فقهې له علم سره

د فقهې په علم کې مسلمان خپل مکلفیتونه او مسؤلیتونه د خپل پروردګار، ټولنې او چاپېریال په وړاندې پېژني، چې څه شی د ده لپاره دی او څه پرې لازم دي، په دې توګه د اصولو د علم تړاو د فقهې له علم سره داسې دی لکه د ونې د ببخ تړاو له ښاخونو سره یا د بنسټ (تهداب) تړاو له ودانی سره. د فقهې اصول په شرعي دلائلو باندې د پوهې لپاره اساسي ضوابط او قواعد بیانوي، شخص ته د فقهې احکامو د استنباط لار پرانیزي او د دې وړ یې ګرځوي چې د وضع شویو قواعدو په رڼا کې د شرعي دلائلو څخه احکام راوکاږي.

کله چې مونږ غواړو د لمانځه حکم له دلیل څخه وپېژنو، د څو مقدمو پېژندلو ته اړتیا لرو:

۱ـ د شرعي احکامو پېژندل.

۲ـ د شرعی دلایلو (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) اجمالي پېژندنه.

۳ـ له دې دلایلو څخه د حکم د راویستلو لارو چارو پېژندنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ د دې پېژندنه چې د يو څه غوښتل د امر په صيغې (وکړه) سره ترسره کېږي.
٥ـ مطلق امر چې د اباحت نښه پکې نه وي، د وجوب لپاره دی.
دا ټولې مقدمې د فقهې د اصولو د علم موضوعات دي.
له دې مقدمو وروسته قرآن ته ورګرځو، په قرآن کريم کې د لمانځه موضوع لټوو، د پلټنې وروسته دا آيت پيدا کوو چې الله تعالى فرمايلي: ﴿اقيموا الصلاة﴾ يعنې لمونځونه سم اداء کړئ دا هغه مطلق امر دی چې له موږ نه د لمانځه کولو غوښتنه کوي او موږ په دې پوهېږو چې لمونځ فرض دی. دا وروستی پوهه فقه ده، نو ويلای شو چې د فقهې اصول د فقهې د علم اساس دی او هغه فورمولونه دي چې په واسطه يې له قرآن، سنتو، اجماع او قياس څخه فقه راويستلای شو.

فعاليت:

بيا همغه ذکر شوي محسوس مثال ته رجوع وکړئ.
شرعي مصادر= ټوټه.
د اصول فقه علم = د درزي توب پوهه.
او د نجارې سره هم اصول فقه پرتله کړئ.

پوښتنې:

١ـ د فقهې اصول له دوو کلمو څخه د مرکب لفظ او د ځانګړي علم د نوم په توګه راوپېژنئ.
٢ـ د فقهې د اصولو د علم موضوع څه شی ده؟ د څلورو اتفاقي او ځينو اختلافي دلايلو نومونه واخلئ.
٣ـ د اصولو د علم له لوستلو څخه موخه څه ده؟
۴ـ د فقهې د اصولو د علم اړيکې د فقهې له علم سره د مثال په ترڅ کې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ ویشتم لوست

د فقهې د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا

په تېر لوست کې مو د اصول فقه تعریف ، موضوع، موخه او له فقهې سره د دې علم اړیکه وپېژنده، په دې لوست کې موږ د دې علم له پیدایښت او پراختیا څخه بحث کوو او دې علم ته زموږ اړتیا لولو. له هر څه مخکې اړینه ده چې د اسلام د لومړي پړاو د مسلمانانو وضعیت د دیني مکلفیتونو د پېژندلو په هکله معلومات ترلاسه کړو او په دې ځان پوه کړو چې دوی د قرآن او سنتو په معنی او غوښتنو څنګه پوهیدل؟ او اجماع او قیاس په څه ډول مینځ ته راغلل؟

له قرآن کریم او سنتو څخه د صحابه کرامو فهم

د شرعي احکامو لومړی مصدر قرآن کریم دی. مسلمانان د قرآن کریم په واسطه د خپلې عقیدې او شرعي مکلفیتونو ستره برخه پېژني، چې د څه لپاره پیدا شوی او څه باید وکړي. رسول اکرمﷺ قرآن کریم په خپلو اقوالو افعالو او تقریراتو سره تفسیر کړی.

قرآن کریم د عربو په ژبه نازل شوی، نو هغه چا چې د قرآن کریم د نزول په زمانه کې ژوند کاوه، د قرآن کریم په مفهوم پوهېدل، همدا راز بې د نبي کریمﷺ په خبرو داسې پوهېدل، لکه څنګه چې موږ او تاسو د خپلو ملګرو په خبرو پوهیږو، پرته له دې چې د ژبې او اصولو قواعد په کتابونو کې ورته وګورو.

کله چې له موږ څخه ښوونکی یا پلار د کوم کار د کولو یا نه کولو غوښتنه وکړي، د دوی د غوښتنې په ډول پوهیږو چې ایا ټینګه غوښتنه کوي او که سطحي، ایا په نه کولو یا کولو بې راته جزا راکوي او که نه؟ دا پرته له دې تشخیصه چې د دې غوښتنې ډول وپېژنو چې واجب ده که مستحب، مکروه ده که حرام. د لومړني نسل مسلمانان هم همدا راز وو. دوی د قرآن کریم په معنا پوهېدل د رسول اللهﷺ د خبرو څخه بې مطلب اخیسته پرته له دې چې د ژبې او اصولو په قواعدو پوه شي.

کله به چې کومه پېښه رامنځ ته کېده رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې موجود وو. د الله په حکم بې ورته حکم کاوه، دوی به د حکم د ټینګار درجه له وینا او د موجودو نښو نښانو څخه پېژندله. په ځینو چارو به بې امر ورته کاوه، له ځینو څخه به بې منع کول، د ځینو چارو لور ته به بې ترغیبول. داسې ډېر لږ پېښېدل چې د کړو وړو په شرعي صفاتو باندې تصریح وشي او وویل شي چې دا څیزونه فرض، سنت، مباح، مکروه یا حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي قلمرو له پراختيا څخه وروسته د احکامو استنباط

څه موده وروسته، کله چې د مسلمانانو د فتوحاتو لمن وغځېده او ډېر عجمي ملکونه په اسلامي قلمرو کې راغلل، دوی په عربي ژبه نه پوهېدل، نو دې ته اړتيا پيدا شوه څو د عربي ژبې د زده کړې لپاره هغه قواعد کېږدي، چې د عقل او دود څخه اخيستل شوي وو، ترڅو خلک د خدای او رسول په مراد پوه شي. په همدې وخت کې د فقهې د اصولو علم وټوکېده.

د اجماع پيدايښت

کله چې رسول اللهﷺ رحلت وکړ، د ده امت په ځينو مسائلو اجماع وکړه. د رسول اللهﷺ د وينا مطابق د ده امت په خطا نه سره يو ځای کېږي. په دې مهال اجماع د شرعې د مصادرو د دريم مصدر په توګه رامنځ ته شوه.

په قياس کې پراخوالی

کله چې د اسلامي قلمرو دايره پراخه شوه، داسې نوي مسايل پيدا شول چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې نه وو پېښ شوي. په قرآن او سنتو کې ېې په صريح ډول حکم نه موندل کېده، نو د امت فقهاؤو له قرآن، سنت او اجماع څخه د احکامو په راويستلو کې اجتهاد وکړ. په داسې توګه چې نوي مسايل ېې په مثل شويو ثابتو مسايلو قياس کړل او په دې توګه د قياس په نوم د شرعي احکامو څلورم مصدر رامنځ ته شو.

د اصولو د علم پيدايښت

له قرآن او سنتو څخه په استنباط د اجماع په حقيقت او د قياس په څرنګوالي کې د صحابه وو له پېړۍ څخه اختلاف راشروع او د وخت په تېريدو او د نويو مسايلو په زياتېدو دې اختلاف علمي بڼه غوره کړه. د هجرت په دويمه پېړۍ کې علماوو د احکامو د استنباط اصول وضع کړل او د فقهې د اصولو نوم يې ورباندې کېښود.

د فقهې اصولو علم ته اړتيا

کېدای شي څوک ووايي د اصولو علم ته د دې لپاره اړتيا نشته چې د اجتهاد دروازه تړلې ده او دفقهې اصول په اجتهاد کې کارول کېږي، خو څېړونکي عالمان وايي: د اجتهاد دروازه به د قيامت تر ورځې پورې د څه شرايطو لاندې خلاصه وي. اجتهاد د اصولو علم ته اړتيا لري نو د امت د ځينو علماوو لپاره د دې علم زده کړه لازمي ده، تر څو خلکو ته د هغوی مکلفيتونه په ګوته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې علماوو د اجتهاد د دروازې د بندېدو فتوا ورکړې، په شرعي مسايلو کې يې د ځينو جاهلانو جرأت ته کتلي. پرته لـه دې چې هغـوی د اجتهـاد ځانګړتيـاوې ولـري، د اجتهاد دعواوې به يې کولې.

هغه څوک چې د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلي، د هغوی لپاره هم د دې علـم پېژنـدل ګټور دي، ځکه د امامانو د اقوالو ماخذونه او د دوی د مذهبونو بنسټونه پېژنـي، د اصـولو دعلم په زده کړه د هغوی د اقوالـو تـر مينـځ پرتلـه او د دوی پـه منهجونـو او لارو نـوي مسايل تخريج کولای شي.

په دې توګه ويلای شو له دې علم څخه د اسلامي شريعت په هکله په دريو عمده برخـو کې ګټه اخيستل کېدای شي.

۱ـ هغه احکام چې د وخت او ځـای پـه بـدلون بـدلېږي، کـه څـه هـم د پخوانيـو فقهـاوو نظريات پکې موجود وي، خو د وخت په تېرېدو نويو احکامو ته هم اړتيا ليدل کيږي.

۲ـ هغه نوي مسايل چې پخوا مطرح نه وو، لکه بانکونه، د شرکتونو ځينـې ډولونـه، ځينـې طبي پوښتنې او نور، داسې مسايل هم نويو احکامو ته اړتيا لري.

۳ـ د مخکينيو فقهاؤو د نظرياتو ترمنځ پرتله او په هغو کې حق ته نژدې نظر پيدا کول هـم د فقهې د اصولو په علم ترسره کيږي.

د وضعي قوانينو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري

لکه څنګه چې د شرعي احکامو پوهان د اصولو علم تـه اړتيـا لـري همـدا ډول د وضـعي قوانينو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري. هغه اصول او قواعد چې پـه دې علـم کـې لوستل کيږي، لکه قياس او د هغه اصول، د نصوصو د تفسير قواعد، پـه معـانيوو بانـدې د الفاظو د دلالت لارې چارې او د مختلفو دلايلو ترمينځ د تعارض په صورت کې د هغوی تر مينځ ترجيح دا ټول د وضعي قوانينو دپوهانو په کاريږي. تر څو چې وربانـدې پـوه نـه شي په خپل مسلک کې بريالی کيدای نه شي.

له همدې امله د شرعياتو او حقوقو په پوهنځيو کې د اصول فقهې مضمون لوستل کېږي. که قاضي، وکيل او يا د قانون استاد اصول فقه ولولي، په خپله دنده کې به برلاسی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

آیا داسې پېښه مو یادیږي چې کومه منازعه، جنجال د دوو معامله دارانو تر مینځ د عقد د الفاظو له تفسیر څخه راټوکېدلی وي؟

که نه دریادیږي، نو کوښښ وکړئ چې په خپل خیال کې داسې یو جنجال راجوړ کړئ، بیا یې په خپله کتابچه کې ولیکئ او نورو ته یې واوروئ. له لاندې مثال څخه ګټه واخلئ.

مثال: اشرف کریم ته وویل: زه دا موټر په سل زره افغانۍ دربانـدې پلـورم، کـریم وویـل: زه یې قبلووم، کله چې کریم د هغه د تسلیمولو غوښتنه وکـړه، اشـرف وویـل: زما مقـصد پـه راتلونکې وخت کې وعده کول وو، ځکه مې د مضارع لفظ کارولی. زه عقد پوره نـه ګـڼم، په راتلونکې کې مې که زړه شو موټر به دربانديې وپلورم او که نه، نه یې دربانديې پلورم.

د اصول فقه د علم د پراختیا مرحلې

د فقهې د اصولو علم د خپلې پراختیا په جریان کې له مختلفو مرحلو څخه تیر شوی، چې په لاندې توګه بیانیږي:

اصول فقه د اسلام په لومړي دور کې

کله چې موږ د رسول اللهﷺ ژوند مطالعه کوو، داسې څه پکې پیدا کېږي چې هغـهﷺ د صحابه کرامو رضوان الله علیهم اجمعین اجتهاد تایید کـړی. پـه یـو حـدیث شـریف کـې راغلي چې کله رسول اللهﷺ معاذ بن جبل یمن ته استاوه، ورته یې وفرمایل: کلـه چـې لـه کومې قضایې پېښې سره مخامخ شې څه به کوې؟ معاذ رضي الله عنه ورته وویل: زما پرېکړه بـه پـه قرآن کریم وي، پیغمبرﷺ ورته وفرمایل: که پر قرآن کـریم کـې ونـه مونـدل شـي. ویـې ویل: د رسول اللهﷺ په سنتو به فیصله کووم، بیا یې ورته وفرمایل: که په سنتو کې دې ونه موندله، ځواب یې ورکړ: بیا به اجتهاد کووم او کمی به پکـې نـه کـووم، معـاذ رضـی الله تعالی عنه ویلي: رسول اللهﷺ زما سینه وټپوله او بیا یې وفرمایل:

«ټوله ستاینه هغه الله لره ده، چې د رسول الله استازی یې پر هغه څه بریالی کړ چې رسول الله یې خوښوي»[(۱)]

---

۱ دا حدیث د خلکو په ژبو مشهور دی، امام ابن القیم په خپل کتاب (اعلام الموقعین) تحقیق پکې کړی او د شهرت لـه کبله او همدار راز د خلکو د منلو له امله یې اعتباري ګڼلی او ویلی یې دي: په ځینو طرقو کې یې سند متصل دی. (إعلام الموقعین جـ ۱ ص ۲۰۲).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو دويم خليفه عمرﷺ ابو موسٰی الاشعري ته يو ليك استولی چې په هغې كې د خلكو ترمنځ د پرېكړې بنيادونه ذكر شوي، چې د تل لپاره د قضاء د اصولو لپاره اساسي مرجع ده. په دې كې ليكي: په هغو مسايلو كې چې وركې زړه نازړه شي او په قرآن او سنتو كې نه وي، ځان ښه ورباندې پوهوه هغو ته ورته مثالونه پېژنه، بيا چارې يو پر بل قياس كوه، چې الله ته خوښه او حق ته نژدې درته ښكاره شي هغه پلې كوه.

دا دواړه اثره په ښكاره د اجتهاد قواعد بيانوي او تائيد يې كوي، حال دا چې اجتهاد د اصول فقه مغز دی او دا علم په اجتهاد راڅرخيږي.

د فقهې د اصولو علم د تابعينو په زمانه كې

دې دور كې د پېښو او واقعاتو د ډېروالي له امله اجتهاد هم ډېر شو، داسې خلك پيدا شول چې يوازې په علم او فتوا بوخت وو. لكه سعيد ابن المسيب، ابراهيم النخعی، عطاء بن ابي رباح او داسې نور رحمهم الله تعالی، دوی ټولو په يوه مسأله كې د ښكاره نص دنه موجوديت په صورت كې ځانګړې لارې چارې درلودلې، له قياس، مصالحو او داسې نورو وسايلو څخه يې كار اخيست.

د فقهې د اصولو علم د مجتهدينو امامانو په زمانه كې

د دويمې پېړۍ له پيل څخه وروسته د اجتهاد ميتودونه، په ښكاره بڼه يو تر بله ګوښې شول، د هر امام د استنباط قواعد د هغه په ذهن كې واضح وو چې د هغو په رڼا كې به يې اجتهاد كاوو، لكه امام ابوحنيفه رحمه الله (۸۰ هـ ـ ۱۵۰ هـ) چې په اجتهاد كې به يې لومړی په قرآن، بيا په سنتو تكيه كوله. كه حكم به يې په هغو كې ونه موند، د صحابه وو فتاواوو ته به يې رجوع كوله، د هغوی تر مينځ اتفاقي مسايلو څخه نه تېرېده او كه د دوی ترمينځ به اختلاف وو، نو په هغو كې به يې يو نظر غوره كاوو. د دوی له ويناوو پرته يې د تا بعينو په نظريو ځان پابند نه ګاڼه. ځكه هغه يې هم د ځان په څير بلل.كه د كوم يوو نظر به يې خوښ شو، نو هغه به يې اخيسته او كه نه، د قرآن او سنتو په رڼا كې به يې په خپل نظر عمل كاوه.

همدا راز امام مالك رحمه الله تعالی (۹۳ ـ ۱۷۹هــ) د شرعي احكامو په استنباط كې خپل اصول او ضوابط درلودل، چې له قرآن او احاديثو څخه يې وروسته د مدينې منورې خلكو عمل ته اعتبار وركاوو. د مدينې د خلكو عمل د ده په نظر حجت وو او له هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه مخالفت ته بې جواز نه ورکاوو. همدا راز مرسله مصالح هم د نورو علماوو په نسبت د امام مالک رحمه الله تعالی په نزد زیات معتبر ګڼل شوي.

په دې توګه په دې پېړی کې ډېر فقهاء کرام موجود وو چې په اجتهاد کې يې ځانګړې تګلارې او اصول درلودل او په هغو روان وو، خو د دوی د تګلارو معیارونه په ځانګړې کتاب کې نه وو راټول شوي.

دا لړۍ همداشان روانه وه چې بیا امام شافعي رحمه الله تعالی (۱۵۰ _ ۲۰۴هـ) راغی. ده د فقهې په اصولو کې لومړی کتاب د (الرسالة) په نوم ولیکه. په دې کتاب کې د دې علم اړونده دقیقې قضیې په ښه توګه بیان شوې چې د اصولو د علم تر ټولو پخوانی کتاب شمېرل کېږي او پر نورو اصولي موضوعاتو سربېره اوامر، نواهي، بیان، خبر، نسخه او د قیاس د منصوصې علت حکم پکې څېړل شوی.[1]

فعالیت:

یو زده کوونکی دې د امام ابوحنیفه، بل دې د امام مالک او دریم دې د امام شافعي رحمه الله تعالی په هکله لنډې معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱ـ صحابه په قرآن او سنتو څنګه پوهېدل؟ آیا د فقهې د اصولو د علم په واسطه يې احکام ورڅخه راویستل او که په خپل ذوق او سلیقه؟

۲ـ د اسلامي قلمرو له پراخېدو وروسته د احکامو په استنباط کې څه بدلون راغی؟

۳ـ اجماع څه مهال رامنځته ته شوه؟ او قیاس څنګه پراخه شو؟

۴ـ د اصولو علم څنګه راپیدا شو؟

۵ـ د اصولو علم ته په کومو برخو کې اړتیا ده او څه ګټه لري؟

۶- داسې یو حدیث ووایاست چې د اجتهاد په اصولو او روا والي دلالت کوي.

۷- د عمر رضي الله عنه د هغه لیک لنډیز ولیکئ چې ابو موسٰی الاشعري ته یې استولی وو.

۸- د مجتهدینو امامانو د اجتهاد د اصولو په هکله خپل لنډ معلومات ولیکئ.

۹- د فقهې د اصولو لومړنی کتاب څه نومېږي، چا لیکلی او څه شی پکې څېړل شوي؟

---

(۱)مقدمة ابن خلدون ص٤٥٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو مدارس

د فقهې د اصولو له مدارسو څخه هغه میتودونه او ټګلارې مراد دي چې زمونږ د اصـولو علماوو کارولي او زمونږ د اصولو کتابونه ورباندې مشتمل دي. دا ټګلارې درېو ډولـو تـه وېشلای شو:

۱- د فقهاوو مدرسه.

۲- د أصولیانو مدرسه.

۳- د پورتنیو دواړو ټګلارو یوځای کوونکې مدرسه.

لومړی: د فقهاوو مدرسه

ددې مدرسې پیروانو د فقهې فرعي مسایل راټول کړل، یو بل ته ورته مـسألو تـه یـې ګـډ أصول جوړ کړل. داسې یې وېټپله چې دا اصول د مجتهدینو امامانو په ذهـن کـې وو او د هغو پر بنسټ یې دا فرعي احکام استنباط کړي. نو پـه دې مدرسـه کـې فقهـي فـروع لـه اصولو څخه مخکې منځ ته راغلي. بیا د فروعو د استقراء په نتیجه کې د هغو لپاره اصـول استنباط شوي.

دې ټګلارې ته حنفي فقهاوو ډېر خدمتونه کړي، چې اوس یې د حنفي ټګلارې پـه نـوم شهرت موندلی.

ددې ټګلارې تعقیبوونکي ځینې مشهور کتابونه دادي:

۱- أصول الجصاص، د امام ابوبکر احمد بن علي رازي جصاص (متوفی:۳۷۰ هـ) لیکنه.

۲- کنز الوصول الی معرفة الأصول، د امام فخرالاسلام علـي بـن محمـد بـزدوي (متـوفی: ۴۸۲ هـ) لیکنه.

۳- أصول السرخسي، د امام ابوبکر محمد بن احمد بن سهل سرخسي (متوفی: ۴۸۳ هـ) لیکنه.

دویم: د اصولیانو مدرسه

دې مدرسې ـ چې د متکلمینو مدرسه هم ورته وایي ـ د فقهې له فروعـاتو پرتـه یـوازې د اصولی قاعدو پیاوړتیا ته پام اړولی. کـه څـه هـم ددې مدرسـې زیـاتره پیـروان د شـافعي مذهب علما دي، خو په دې مدرسه کې د مذهبي تړاو اغېز ډېر کم لیدل کیـږي. څرنګـه چې د فقهې فرعي مسایل د اصولي قاعدو پر بنسټ راویستل کیږي، نو غوره داده چې دا قاعدې خپلواکه او مستقلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مدرسې ځينې مشهور كتابونه په لاندې ډول دي:

۱- اللمع، د امام ابواسحاق شيرازي (متوفى: ۴۷۶هـ) ليكنه.

۲- المستصفى، د امام حجة الاسلام ابوحامد محمد غزالي (متوفى: ۵۰۵ هـ) ليكنه.

۳- الإحكام في أصول الأحكام، د امام سيف الدين آمدي (متوفى: ۶۳۱ هـ) ليكنه.

۴- المحصول، د امام فخرالدين رازي (متوفى: ۶۰۶ هـ) ليكنه.

درېيم: د فقهاوو او اصوليانو د تګلارو يوځاى كوونكې مدرسه

پدې كې شك نشته چې لومړنۍ دواړه مدرسې يو لړ ښېګڼې او مثبت ټكي لري. هره يوه يې داسې ځانګړتياوې لري چې په بله كې نه ليدل كيږي. پر همدې بنسټ ځينو علماوو د اصولو داسې كتابونه وليكل چې د دواړو مدرسو نظريات يې پكې راټول او يوه تګلاره يې ترې جوړه كړه.

ددې مدرسې مهم كتابونه دادي:

۱- بديع النظام الجامع بين كتابي البزدوي والإحكام، د امام مظفرالدين احمد بن علي ساعاتي حنفي (متوفى:۶۴۹ هـ) ليكنه.

۲- التنقيح و شرحه التوضيح، د صدرالشريعة عبدالله بن مسعود حنفي (متوفى: ۷۴۷ هـ) ليكنه.

۳- شرح التوضيح، د شيخ سعد الدين عمر تفتازاني شافعي (متوفى: ۷۹۲ هـ) ليكنه.

۴- التحرير، د ابن الهمام حنفي (متوفى: ۸۶۱ هـ) ليكنه او التقرير شرح التحرير، د ليكوال د شاګرد، محمد بن امير الحاج (متوفى: ۸۷۹ هـ) ليكنه.

۵- مسلم الثبوت، د محب الله بن عبدالشكور بهاري (متوفى: ۱۱۱۹ هـ) ليكنه.

پوښتنې:

۱- د فقهې د اصولو مدارس څو دي؟ نومونه يې واخلئ.

۲- د هرې مدرسې ځانګړتياوې بيان كړئ.

۳- د اصولي مسايلو په څېړنه كې د فقهاوو او متكلمينو ميتودونه پرتله كړئ او هم د متكلمينو ځانګړتياوې بيان كړئ. همدا راز د دواړو ډلو د ځينو كتابونو نومونه هم واخلئ.

۴- ولې ځينو اصوليانو د فقهاو او متكلمين د تګلارو د يو كولو په اړه كتابونه وليكل؟ په دې اړه د درې كتابونو نومونه واخلئ.

كورنى دنده:

په لوست كې د يادو شويو كتابونو پرته د اصولو د علم د نورو شپږو كتابونو نومونه وليكئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د اسلامي شریعت مصادر (مآخذ)

د اسلامی شریعت څلور مصادر دي چې قرآن کریم او سنت نبوي یې اصلی او لومړني مصادر دي او اجماع او قیاس په دویم مرحله کې ځای لري. په دې لوست کې به د قرآن کریم په اړه معلومات درکړو.

قرآن کریم

الله جل جلاله پر خپل پیغمبر قرآن کریم رانازل کړی او په قرآن کې یې د ژوندانه لارې چارې ټاکلي. الله ﷻ په خپل کتاب کې د انسانانو لپاره عقیده، عبادت، د ژوندانه نظام او نور ټول هغه شیان روښانه کړي چې انسانان ورته د دنیا او آخرت په هکله اړتیا لري. که چیرې انسانان ایمان راوړي، د قرآن کریم پر لارښوونو ځان پوه کړي او وربانـدې عمـل وکړي نو له شکه پرته به د انسانیت لوړو درجو ته ورسیږي.

قرآن کریم د شریعت لومړی مصدردی

الله جل جلاله فرمايي: ﴿وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ۝أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ [المائدة: ۴۹ـ۵۰]

ژباړه: نو ای محمده ﷺ، ته د الله له نازل کړي قانون سره سم ددې خلکـو د چـارو فیـصله وکړه او د هغو د خواهشاتو پیروي مه کوه. پام کوه چې دا خلـك تـا پـه فتنـه کـې وانـه چوي. دیوي ذرې په اندازه هم له هغه هدایت نه وانه وړي چې الله تاته درلیږلی دی. که دوی ورڅخه مخ واړوي نو وپوهیږه چې الله ﷻ ددوی د ځینو ګناهونو په مجازات کې په غم کې ددوی د لتاړولو اراده کړې ده او دا حقیقت دی چې دا خلك زیاتره فاسقان دي. (که دوی د خدای له قانون څخه مخ اړوي) نو آیا بیا د جاهلیت فیصله غواړي؟ په داسې حال کې کوم خلك چې پر الله ﷻ باور لري د هغو پـه نـزد لـه الله نـه بـل غـوره فیـصله کوونکی هیڅ نشته.

قرآن کریم د شریعت د دلایلو بنسټ دی. د شریعت نور دلایل لکه سنت، اجماع او قیاس له قرآن څخه اخیستل شوي او د حجیت ثبوت یې پر قرآن کریم ولاړ دی.

قرآنکریم د فقهي احکامو لومړی مصدر دی.

قرآنکریم د بشریت لارښود دی، د انسانیت د اصلاح لپاره زرینې لارښـوونې لـري ترڅـو انسانان له هلاکت څخه وژغوري، دغـه لارښـوونې هـر اړخیـز دي. د عقیـدې اصـلاح، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقو اصلاح او همدا راز د عبرت په موخه د پخوانیو امتونو کیسې په قرآنکریم کې راغلي دي. خو د فقهي احکامو آیتونه یې پنځه سوو ته رسیږي چې له هغو څخه فقهي احکام استنباط کیږي.

د قرآن کریم تعریف

که څه هم قرآن کریم د زیات شهرت له امله تعریف ته اړتیا نه لري، خو بیا هم اصولیانو د قرآن تعریف ته پام اړولی او په دې هکله یې داسې ویلي: «هو القرآن المنزل علی رسول الله ﷺ المکتوب في المصاحف المنقول عن النبي ﷺ نقلا متواتراً بلا شبهة» قرآن کریم پر رسول الله ﷺ هغه نازل شوی کتاب دی چې په سپارو کې لیکل شوی او له کومې شبهې پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه نقل شوی.

د قرآن کریم په اړه باید په لاندې ټکو وپوهیږو

لومړی: قرآن کریم یوازې همغه کتاب ته ویل کیږي چې پر محمد ﷺ نازل شوی. په دې بنسټ نورو اسماني کتابونو، لکه تورات او انجیل ته چې پر محمد ﷺ نه دي نازل شوي، قرآن کریم نشو ویلای.

دویم: د لفظ او معنا دواړو مجموعې ته قرآن ویل کیږي. په تعریف کې د المکتوب ټکی د (ثابت) په معنا دی. دا ځکه چې په پاڼو کې موږ ته یوازې ټکي ښکاري. نه لفظ اورو او نه معنا وینو، بلکې لفظ او معنا پدې ټکو کې پراته او نغښتي دي. نو ویلای شو چې د قرآن کریم لفظ په حقیقي ډول ثابت دی او معنا یې په تقدیري توګه په ټکو کې پرته ده.

دریم: قرآن کریم موږ ته په متواتر ډول رارسېدلی، یعنې داسې یوه ټولي تر موږه رارسولی چې په دروغو باندې د هغوی توافق او یووالی ناشونی دی. دا ځکه چې د شمېر پر ډېروالي سربېره هغوی له یوې سیمې او یو قوم څخه هم نه دي. دا تواتر د قرآن کریم د نقلولو په ټولو پړاوونو کې موجود دی. لومړی، وروستی او منځنی پړاو د تواتر له نظره هیڅ توپیر سره نه لري او ټول سره یو برابر دي.

پدې بنسټ هغه قراءتونه چې په متواتر ډول ندي رانقل شوي، له قرآن کریم څخه نه شمېرل کیږي، لکه د عبدالله بن مسعود څخه په روایت شوي قراءت کې چې د ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾ [البقرة: ۱۹۶، المائدة: ۸۹] په پای کې د (متتابعات) ټکی ورزیات شوی. علما وایي چې پدې قراءت کې د (متتابعات) ټکی د عبدالله بن مسعود له پلوه د (ثلاثة أیام) تفسیر دی او د قرآن له الفاظو څخه نه شمېرل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: قرآن کریم د الله تعالی له ژمني سره سم له زیاتوني او کموني څخه محفوظ دی. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي يو.

په قرآن کریم کې د خلکو له خوا، نه کومه زیاتونه او کمونه رامنځته شوي او نه څوک ددې توان لري چې په قرآن کریم کې زیاتوالی او نقصان راولي. دا ځکه چې الله ﷻ پخپله د قرآن کریم د ساتنې او حفاظت ژمنه کړې.

پنځم: قرآن کریم معجز کتاب دی او هېڅ بشر نشي کولای چې د قرآن په څېر کتاب ولیکي. الله ﷻ فرمايي: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ [الإسراء: ۸۸].

ژباړه: ووايه (ای محمده) که انسانان او پیریان ټول لاسونه یو کړي او ددغه قرآن غوندې دکوم شي د راوړلو هڅه وکړي، نو رابه يې نشي وړلای، که ټول يو لـه بل سره مرسته وکړي هم.

فعالیت

په قرآن کریم کې د بقره سورت درویشتم او د هود سورت دیارلسم آیت ولولئ او د قرآن کریم د هغې تحدي او ننګونې په اړه معلومات ورکړئ چې قرآن کریم عربو تـه د قرآن کریم په څېر کتاب جوړولو په اړه اعلان کړې وه.

د قرآن د اعجاز اړخونه

د قرآن کریم لومړی اعجاز دا وو چې په خپل بلاغت سره يې ټول عرب حیران کړل، ځکه هغوی پخوا هيڅکله دومره له بلاغته ډک کلام نه وو اورېدلی.

سره له دې چې قرآن په یوه نالوستي شخص نازل شوی، خو د ژوند لپاره یې داسې نظام وړاندې کړ چې تل پر بل هر نظام لوړ او پورته دی. دا نظام په هغو اعتقادي اصولو، عملي احکامو او لوړو اخلاقي ارزښتونو مشتمل دی چې بشر ورته تېنګه اړتیا لري او په ټولنه کې امن، پراخي، نېکمرغي او داد رامنځته کولی شي. که چیرې قرآن د الله ﷻ کلام نه وای او پیغمبر ﷺ له ځانه جوړ کړی وای، نو هرو مرو به پکې ټکر او اختلاف موجود وو.

دا هم د قران کریم اعجاز دی چې عرب يې د پخوانیو امتونو له هغو پېښو خبر کړل چې دوی يې په اړه هيڅ معلومات نه درلودل. الله ﷻ په دې اړه فرمايي: ﴿ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [هـود: ٤٩].

ژباړه: (ای محمده ﷺ!) دا غیبي خبرونه دي چې موږ یې تاته وحی کوو. له دې نه مخکې نه ته ورباندې پوهېدلې، نه ستا قوم، نو صبر وکړه، راتلونکې د پرهېزګارانو (په ګټه) دی.

د قرآن کریم بل اعجاز دا دی چې په راتلونکې کې د پېښېدونکو واقعاتو په اړه یې خلکو تـه خبر ورکړ. دا پېښې وروسته د قرآن له وینا سره سمې رامنځته شوې. د الله ﷻ دا وینا له همدې جملې څخه ده چې فرمـايي: ﴿الم ۞ غُلِبَتِ الرُّومُ ۞ فِي أَدنى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۞ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمر مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾[الروم: ١ـ ٤].

ژباړه: ا- ل- م. رومیان مغلوب شوي دي. په نږدې هیواد کې او له خپل دغه مغلوبوالي نه وروسته به هغوی برلاسي شی. په څو کلونو کې دننه، یوازې د الله واک دی مخکې هـم او په وروسته کې هم او دا به هغه ورځ وي چې خوشحاله به شي مسلمانان.

همدا راز قرآن کریم ځینو داسې علمي حقایقو ته اشـاره کـړې چـې سـاینس اوس ثابـت کړل، الله ﷻ فرمـايي: ﴿أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِـنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ [الأنبياء: ٣٠].

ژباړه: آیا هغه کسان چې کافران دي، غور نه کوي چې دغه ټول اسمانونه او ځمکه یو له بل سره نښتي وو، بیا موږ دوی دواړه بیل کړل او له اوبو نه مو هر ژوندی شـی پیـدا کـړ. آیا هغوی (زموږ دغه خلاقیت) نه مني؟

فعالیت

لاندې آیتونه په قرآن کریم کې پیدا او پر معنا یې ځانونه پوه کړئ:

- ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۞ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ۞ وَمِنْ كُلِّ شَـيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ [الذاریات:٤٧ـ ٤٩]
- ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ۞ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ۞ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ [المؤمنون: ١٢ـ١٤]

په پورتنیو آیتونو کې د اعجاز په اړه وغږېږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قرآن کریم ثبوت قطعي دی

الله ﷻ فرمايي: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پر تا قـرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي يو.

په دې کې هيڅ شک نشته چې الله پاک د قرآن د ساتنې ژمنه پوره کړې. قرآن کريم لـه يو نسل څخه بل نسل ته په تواتر سره تر موږه رارسېدلی. رسول الله ﷺ قرآن کريم په يادو زده کړ او له وفاته وړاندې يې جبريل عليه السلام تـه واورولـو. اصـحابو لـه رسـول الله ﷺ څخه قرآن زده کړ او تابعينو بيا له اصحابو د قرآن زده کـړه کولـه. د قـرآن کـريم د زده کړې دا لړۍ تر نن ورځې روانه ده[1].

محمد بن نظام الدين انصاري وايي: اهل سنت والجماعت په دې اتفاق کړی چې پـه سـورتونو کې په ترتيب سره د آيتونو کېښودل د پيغمبر ﷺ په امر تر سره شوي او په دې خبره هم اجماع شوې چې قرآن کريم له شکه پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه رانقل شوی[2].

په متواتر ډول د قرآن کريم رانقلېدلو معنا دا ده چې قرآن قطعي السند دی. په متـواترو او قطعي اسنادو کې د شک ځـای نـشته. د قـرآن کـريم معتبـر قراءتونـه ټـول متـواتر دي. د غيرمتواترو يا شاذو قراءتونـو موجوديـت کومـه سـتونزه نـه ده. پـر دې سـربېره د متـواترو قراءتونو سره د شاذو قراءتونو اختلاف د قراءت په متن کې نه، بلکې د قراءت پـه شـکل کې دی. الله پاک د قرآن کريم ثبوت له شک څخه خوندي کړی. قرآن د فقهـي بنـسټ او هغه تله ده چې د فقهي احکام پرې تلل کيږي. نو کله چې د يوه حکـم دليـل د قـرآن آيت وي، د دليل د ثبوت او سند په اړه څېړنـې تـه اړتيـا نـشته، ځکـه چـې قـرآن قطعـي الثبوت دی. په دې توګه که د قرآن کريم په دليلونو کې څېړنه کيږي نو هغه به د دلالت له پلوه وي نه د ثبوت او سند له پلوه.

پوښتنې:

۱- قرآن تعريف کړئ او هم روښانه کړئ چې آيا قرآن د الفاظو نوم دی، که د معنـا، او که د دواړو؟

۲- متواتر روايت څه ته وايي او په آحادو روايتونو نقل شوي قراءتونه قرآن بلل کيږي که نه؟

۳- د قرآن د اعجاز په اړخونو رڼا واچوئ.

---

(۱) په دې هکله وګوره: د غزالی کتاب:المستصفی ۱۰۱\۱ او د علامـة عبـد العلي محمـد بـن نظام الـدين الأنـصاري کتـاب: فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت في أصول الفقه ۲\ ۱۳ دار الفکر، بيروت - لبنان.

(۲) فواتح الرحموت۱۳-۲/۱۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د قرآن کريم حکمونه

په قرآن کريم کې بېلا بېل حکمونه موجود دي چې کولای شو په دربو ډولو یې ووېشو.

لومړی: هغه احکام دي چې له عقيدې سره تړاو لري، لکه پر الله ﷻ ایمان، پر ملایکو ایمان، پر کتابونو، رسولانو او د آخرت پر ورځ ایمان چې د توحید په کتابونو کې وربانديې خبرې کيږي.

دويم: هغه احکام چې د نفسونو په پاکولو پورې اړه لري، د دوی خويونه دکمال لور ته بيايي، دا ډول د اخلاقي احکامو په نوم يادېږي او د څېړنې ځای يې د اخلاقو علم دی.

دريم: هغه حکمونه چې د مکلفو انسانانو په عملونو او وېناوو پورې اړه لري او د فقهې په نامه يادېږي. دا حکمونه ډېر ډولونه لري چې په لاندې توګه دي:

أ- عبادتونه: لکه لمونځ، روژه او نور چې د ادا کولو موخه يې له الله ﷻ سره اړيکې ټينګول دي.

ب- د کورنۍ احکام: لکه نکاح، طلاق، نسب، ميراث، نفقه او داسې نور.

ج- د معلاملاتو احکام: لکه د اخيستلو او خرڅولو بېلابېل ډولونه او د هغې اړونده مسايل.

د- د جنايتونو او سزاګانو احکام: لکه د حدودو، قصاص او تعزيرونو جرمونه او د هغوی سزاګانې. دې ډول احکامو ته په شريعت کې د جناياتو فقه وايي چې موخه يې د دين، ځان، ناموس، عقل او شتمنيو ساتنه ده.

هـ - د قضاء، ګواهي او سوګند احکام: ددې فقهې موخه د خلکو تر منځ په عدالت پرېکړه کول دي.

و- د دولت اړونده احکام: د فقهې په دې څانګه کې د حکومت او اتباعو په حقونو او مسؤليتونو خبرې کيږي او د اساسي قانون موضوعات پکې بيانيږي.

ز- له نورو دولتونو سره د اسلامي دولت اړيکې: د فقهې دا حکمونه د سولې او جګړې پر مهال له نورو دولتونو سره د اسلامي حکومت اړيکې بيانوي. همدا راز د اسلامي دولت دننه له پرديو سره، چې د مستأمنينو په نامه يادېږي، اړيکې روښانوي.

ح- اقتصادي حکمونه: دا حکمونه د دولت د مالي سرچينو، لګښتونو او د بډايانو په مالونو کې د بې وزلو د حقونو اړونده چارې تنظيموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن کریم کې د احکامو بیان

الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾ [النحل: ۸۹] **ژباړه:** موږ دغه کتاب پر تا نازل کړی دی چې په ښکاره د هر شي څرګندوونکی دی او د هغو خلکو لپاره هدایت، رحمت او زېری دی چې امر منلو ته یې غاړه ایښې.

همدا راز په بل ځای کې فرمایي: ﴿مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ [الأنعام: ۳۸]. **ژباړه:** موږ په دې کتاب کې څه نیمګړتیا نه ده پرېښې.

په قرآن کې د احکامو د بیان طریقې

په قرآن کریم کې د ټولو احکامو بیان شوی دی خو دا احکام په درې طریقو بیان شوي:

لومړی: د شریعت د عمومي قاعدو او بنسټونو بیانول.

دویم: په مجمله توګه د احکامو بیانول.

درېیم: په تفصیلي توګه د احکامو بیانول.

لومړی ډول: د شریعت د هغو عمومي قاعدو او اصولو یادونه چې د احکامو د راویستلو او تشریع بنسټ بلل کېږي. د دې اصولو یو څو بېلګې په لاندې ډول دي:

د شورا قاعده: الله ﷻ فرمایي: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ [الشورى: ۳۸]، په بل ځای کې فرمایي: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (آل عمران: ۱۵۹]

د عدالت لزوم: الله ﷻ فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰]، الله تعالی په عدل امر کوي.

په همدې توګه په بل ځای کې فرمایي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ [النساء: ۵۸]، الله تعالی تاسو ته د امانتونو(په هکله)، خاوندانو ته د سپارلو امر کوي، او د دې چې کله د خلکو تر مینځ پرېکړه کوئ نو په عدل به یې کوئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بل چا په ګناه څوک نه نیول کیږي: په دې اړه الله ﷻ فرمايي: ﴿وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ [الأنعام: ١٦٤]، د هيڅ نفس كسب (لاس ته راوړنې) له ده پرته په بل چا نه حسابيږي، او هيڅ پيتی پورته کوونکی د بل چا پيتی نه پورته کوي.
سزا به د ګناه په کچه وي: د الله پاک وينا ده: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ [الشورى: ٤٠]، د بدۍ جزا د هغه په ډول بدي ده.
د خلکو د مالونو حرمت او د اخيستلو خرڅولو رواوالی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾ [النساء: ٢٩]، ای مؤمنانو په خپل منځ کې يو د بل مالونه په باطله سره مه خورئ، مګر که ستاسو په رضا تجارت وي.
د سود او قمار حراموالی او د هر هغه ښناک او خوراک حراموالی چې د انسان بدن ته زيان رسوي. په دې اړه د الله پاک وينا ده چې: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ [البقرة: ٢٧٥]، او الله تعالی بيعه روا او سود يې حرام کړی.
همدا راز فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ٩٠]، ای مؤمنانو شراب، قمار، بتان او غشي اچول پليتي ده له شيطاني چارو څخه دي، نو ځان ورڅخه وساتئ، څو بريالي شی.
د ښيګړې په کارونو کې له يو بل سره مرسته: د ټولو هغو کارونو ترسره کول چې د امت ښيګړه پکې وي. همدا راز د بديو او ظلم په کارونو کې له مرستې کولو څخه ځان ژغورل. الله پاک فرمايي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ٢]، او يو له بل سره په نېکۍ او پرهيز ګارۍ کې مرسته وکړئ او په ګناه او تېرې کې يو له بل سره مرسته مه کوئ.
د ژمنو پوره کول: په دې اړه الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ١]، ای مؤمنانو په تړونونو وفا وکړئ.
د ټګۍ او خيانت حراموالی: الله پاک فرمايلي: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة: ١٨٨]، په خپلو منځونو کې يو د بل مال په باطله مه سره خورئ، او حاکمانو ته يې د دې لپاره مه ور وړاندې کوئ چې د خلکو يوه برخه مال په ګناه وخورئ، سره له دې چې پوهيږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ګناه پرته آساني غوره کول: په دې هکله په قرآن کريم کې داسې راغلي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵]،الله تعالی په تاسو د اسانی اراده لري، او په تاسو د سختي اراده نه لري.

بل ځای فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]، الله تعالی اراده لري چې په تاسو اساني راولي او انسان ضعيف پيدا شوی.

همدا راز فرمايي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]، او په دين کې يې په تاسو سختي نه ده لازمه کړې.

د اړتيا پر مهال د حرامو رواوالی: په دې هکله د الله پاک وينا ده چې: ﴿فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [البقرة: ۱۷۳]، څوک چې (د حرامو خوړلو ته) اړ شي او سرکشي او تېری کوونکی نه وي نو هيڅ ګناه وربانديې نشته (چې د ضرورت په اندازه ورڅخه ګټه واخلي) بې شکه الله بښونکی او مهربان دی.

د عمومي اصولو او قاعدو په توګه د ځينو احکامو بيانول د شريعت د پراخوالي لامل شوي او اسلامي شريعت ته دا وړتيا ورپه برخه کوي چې د نويو پېښېدونکو مسايلو لپاره د حل مناسبې لارې پيدا کړي.

فعاليت

د الله پاک ددې وينا له مخې: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰] قرآن کريم د عدالت بنسټ دی.
کورنی، ګاونډيانو او ټولګيوالو سره په تعامل او د ژوند په ټولو چارو کې د عدالت د تطبيق په اړه وغږيږئ.
هر زده کوونکی دې د عدالت د تطبيقولو په اړه يو ژوندی مثال پخپله کتابچه کې وليکي او ملګرو ته دې يې وړاندې کړي.

دويم ډول: په مجمله توګه د احکامو بيانول.

قرآن ځيني احکام مجمل بيان کړي، په داسې توګه چې بيان ته اړتيا لري، لکه د لمانځه، زکات، حج او سود احکام.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا احکام په مجمل او لنډ ډول په قرآن کریم کې راغلي خو پیغمبرﷺ د خپلو وینـاوو او عملونو په وسیله هغه روښانه کړي. ددوی ارکان، شرطونه او اړونده ټول آداب او مـسایل یې بیان کړي.

دریم ډول: په تفصیلي توګه د احکامو بیانول.
تفصیلي احکام په قرآن کریم کې لږ دي، چې بېلګې یـې د میـراث انـدازې، د طـلاق او لعان څرنګوالی، د محرمو ښځو بیان او داسې نور دي.

پوښتنې:

۱- د قرآن کریم احکام په درې ډوله دي. هر ډول یې له مثال سره بیان کړئ.
۲- په قرآن کریم کې د پنځو عملي حکمونو په اړه هراړخیزه رڼا واچوئ.
۳- احکامو لره د قرآن بیان په درې ډوله دی، شرحه یې کړئ او بېلګې یې هم ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دېرشم لوست

نبوي سنت

د اسلامي شريعت له مصادرو څخه دويم مصدر نبوي سنت دی. سنت څه ته ويل کيږي؟ په قرآن کې د سنتو د حجيت دليلونه کوم دي؟ او سنت څو ډولونه لري؟

دا ټولې هغه پوښتنې دي چې په دې لوست کې به ورته ځواب ووايو.

د سنت تعريف

سنت په لغت کې لارې او کړو وړو ته ويل کيږي.

د اصوليانو په اصطلاح کې د رسول الله ﷺ ويناوو، کړنو او تقرير ته سنت ويل کيږي.

د رسول الله ﷺ د ويناوو مثالونه ډېر زيات دي. د بېلګې په ډول د رسول الله ﷺ دا وينا چې فرمايي: **صلوا كما رأيتموني أصلي**(۱). همدا راز د پيغمبر ﷺ دا وينا: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَـرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْـعَفُ الإِيمَـانِ»(۲) د سنت مثالونه دي.

د سنت په تعريف کې د کړنو څخه مقصد د رسول الله ﷺ هغه اعما ل دي چې د اسلامي شريعت د تطبيقولو پر مهال يې تر سره کړي، لکه د لمانځه، حج او غزاګانو پر مهال.

د تقرير معنا داده چې د رسول الله ﷺ په وړاندې يو کار تر سره شي، يا د اصحابو د کومې کړنې په اړه ورته خبر ورکړل شي او رسول الله ﷺ ورباندې سکوت (چوپتيا) غوره کړي. د داسې کارونو په وړاندې د رسول الله ﷺ چوپتيا د هغه کار د رواوالي معنا ورکوي. د تقرير يوه بېلګه د تيمم د آيتونو له نازلېدو مخکې د رسول الله ﷺ په وړاندې د اوبو د نشتوالي پر مهال د اصحابو تيمم وهل دي. همدا راز د اصحابو په پرېکړو او اجتهاد باندې د رسول الله ﷺ سکوت او چوپتيا د تقرير مثال دی. په همدې توګه د رسول الله ﷺ په وړاندې د اصحابو له خوا د ځنګلي خرو او سمسارو غوښه خوړل او د پيغمبر ﷺ چوپتيا د تقرير بله بېلګه ده. تقرير يا په کارونو باندې چوپتيا ځکه د رواوالي دليل شمېرل کيږي چې رسول الله ﷺ د ناروا کارونو د کولو پر مهال چې بيان ته به اړتيا وه، چوپ نه پاتې کېده.

(۱) رواه البخاري او أبو داود او أحمد.

(۲) رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

د خپل ذهن څخه د قولي سنت درې مثالونه، د فعلي سنت دوه مثالونه او د تقریري سنت یو مثال وړاندې کړئ.

د سنتو حجیت

فقهاوو په دې خبرې اتفاق کړی چې سنت د اسلامي شریعت یو مهم اصل دی. قرآن کریم زیاتره شرعي احکام په لنډ او مجمل ډول بیان کړي چې رسول اللهﷺ په خپلو ویناوو او افعالو سره د هغو احکامو تشریح کړې لکه د لمانځه، زکات او حج احکام.

د سنتو د حجیت په هکله قرآني دلایل په دې ډول دي.

۱- الله تعالی فرمايي: ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا﴾ (النساء: ۸۰). **ژباړه**: چا، چې د پیغمبر اطاعت وکړ هغه په اصل کې د خدای اطاعت وکړ او چا، چې مخ واړوه، نو په هر صورت موږ پر دې خلکو د څارونکي او ساتونکي په توګه نه یې لیږلی.

د رسول اللهﷺ اطاعت په حقیقت کې د الله پاک اطاعت دی، دا ځکه چې رسول اللهﷺ د الله پاک له حکمونو پرته په بل څه امر نه کوي. نو د الله ﷻ د حکمونو په څېر د رسول اللهﷺ د حکمونو منل هم واجب دي.

۲- د سنتو د حجیت بل دلیل د الله پاک دا وینا ده: ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ۳۲]. **ژباړه**: (دوی ته) ووایه چې: د الله او رسول اطاعت ومنئ. که هغوی مخ واړاوو نو الله پاک له کافرانو سره مینه نه کوي.

په دې آیت کې الله د خپل ځان او پیغمبرﷺ په اطاعت کولو امر کړی او خبر یې ورکړی چې د الله ﷻ او پیغمبرﷺ د امر څخه سرغړونه د کفر لامل کیږي.

۳- دا هم د سنتو د حجیت دلیل دی چې فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ [الأحزاب: ۳٦] **ژباړه**: هیڅ یو مؤمن او هیڅ یوه مؤمنه دا حق نه لري چې کله الله او د هغه رسول د کومې معاملې فیصله وکړي چې هغه ته بیا په خپله د خپلې معاملې د فیصله کولو اختیار حاصل اوسي. او څوک چې له الله او د هغه له رسول نه سرغړاوی وکړي نو هغه په ښکاره ګمراهۍ کې ولوېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا آیت څرګندوي چې الله ﷻ د خپل حکم او د پیغمبر د پرېکړې د منلو پـه وړانـدې د مومنانو څخه واک اخیستی او مومن نشي کولای چې د رسول الله ﷺ امر رد کړي او ويې نه مني بلکې مومنان د رسول الله ﷺ د امر په منلو مکلف دي.

۴- د سنتو د حجیت بل دلیل د قرآن کریم دا آیـت دی: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَـا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷] او څه چې رسول درتـه راوړه نـو وېـې منـئ او عمـل پـرې وکړئ، او له کوم څه څخه مو چې منعه کړي، نو ورڅخه منعه شئ.

په قرآن کریم کې د سنتو پر حجیت دلیلونـه ډېـر زیـات دي. قـرآن د سـنتو درجـه بیـان کړې، د رسول الله ﷺ د امر په منلو يې حکم کړی او د هغه له مخالفت څخـه يـې خلـك ډارولي.

د سنتو په ساتنه کې د علماوو زیار

سنت د الله ﷻ له خوا پیغمبر ﷺ ته د وحی یو ډول دی. د رسـول الله ﷺ هـره وینـا او عمـل حق دی. د قرآن د عملي بېلګې په توګه د رسول الله ﷺ په سنتو کې د ټولنې حـالات او د چاپېریال ظروف په پام کې نیول شوي چې دا حالات او ظروف وخت پـه وخـت بـدلون مومي. د بېلګې په ډول رسول الله ﷺ اصحابو ته د قرآن د لیکلو په څېر د حـدیثو د لیکلـو امر نه وو کړی، ځکه نو د حدیثو یا سنتو لیکل د لومړۍ پېړۍ راوروسته رواج شول. خـو د پیغمبر اصحابو د رسول الله ﷺ احادیث په یادو زده کړي وو او بیا يـې تـابعینو تـه ورزده کړل چې تابعینو بیا وروسته نسلونو ته وښودل او دا لړۍ تر ننه روانه ده.

په وروسته وختونو کې چې د حدیثو علم ته پاملرنه زیاته شوه، یو شـمېر خلکـو لـه خپلـه ځانه د حدیثو جوړول پیل کړل او دغه له ځانه جوړې شوې خبرې د حدیثو سـره ګـډې شوې. دغه مهال د حدیثو د سوچه ساتنې او د حدیثو په روایت کې د درواغو د مخنیـوي لپاره یو زیات شمېر مخلص علما رامخې ته شول او خپل ژوند يـې دې چـارې تـه وقـف کړ. کله چې سړی د حدیثو د علم مطالعه کوي، نو ددې سترو علماو پراخه کوښښونو او بې ساري زیار ته ګوته پر غاښ پاتې شي. په رښتیا چې د حدیثو علماوو پـه دې لار کـې ستر خدمتونه تر سره کړي.

دې علماوو د حدیثو د راویانو لپاره ځانګړې شرطونه کېښودل. د عقـل، قـوي حـافظې او عدالت له درلودلو پرته د چا حدیث نه منل کېده. دوی د حدیثو د ساتنې لپـاره یـو نـوی علم رامنځته کړ چې د جرحې او تعدیل په نامه يـادېږي او د اسـلامي امـت لپـاره یـو نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېرېدونکی وياړ دی. علماوو، د جرح او تعديل پر اساس ټول راويان چاڼ کړل او هر چا ته يې خپل ځای وټاکه. په دې کار کې له هيچا ونه وېرېدل، څوک چې د باور وړ نه وو هغه يې بې باوره وګڼل او څوک چې مردود وو، هغه يې رد کړل. د يوو راوي لپاره يوازې عدالت او اهليت بس نه وو، بلکې پر عدالت او اهليت سربېره ذهني ويښتيا، غښتلې حافظه، له غفلته لرې والی او د راويانو پېژندل اړينه خبره وه. پر همدې بنسټ ددې علماوو تر منځ دا خبره ډېره مشهوره وه، چې: د حديثو علم دين دی، نو له چا څخه چې دين زده کوی، لومړی د هغه شخصيت وپېژنئ.

د اصوليانو په وړاندې د سنتو ډولونه او د هغو درجې

اصوليانو مبارک سنت په دوو ډولو وېشلې:

لومړی: هغه سنت چې سند يې رسول الله ﷺ ته رسېدلی وي.

دويم: هغه سنت چې سند يې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی.

لومړی: هغه سنت چې سند يې رسول الله ﷺ ته رسېدلی وي.

دا سنت په درې ډوله دی چې درېواړه ډولونه يې د منلو وړ دي.

۱- متواتر: هغه روايت ته ويل کيږي چې دومره زياتو کسانو له يو بل څخه روايت کړی او رسول الله ﷺ ته رسېدلی وي، چې په درواغو د دومره زياتو کسانو د راټولېدلو وېره نه وي.

پنځه وخته لمونځونه، د هغوی رکعتونه او د ادا کولو ځرنګوالی او د زکات اندازې د متواتر روايت مثالونه دي.

د متواتر حکم: متواتر روايت د انسان علم او يقين راولي او په دليل نيولو کې د قرآن کريم په څېر قوي دی.

۲- مشهور: هغه روايت ته ويل کيږي چې له رسول الله ﷺ څخه يوه يا دوه کسانو روايت کړی وي خو په وروسته پړاوونو کې يې راويان دومره زيات وي چې په درواغو يې د راټولېدو وېره نه وي.

د مشهور حکم: مشهور حديث په آحادو حديثونو کې تر ټولو لوړه درجه لري او له متواتره راښکته دی. د جمهورو علماوو په وړاندې ګومان(ظن) مينځ ته راوړي او د حنفيانو په نزد اطمينان رامينځ ته کوي. له متواتر راښکته دی او منکر يې کافر نه ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- آحاد حدیثونه: هغه چې یو یا دوه کسانو روایت کړی وي او د مشهور درجې تـه نـه وي رسېدلی.

د آحادو حکم: د جمهور علماوو په وړاندې دا ډول حدیثونه ګومان (ظن) رامنځ ته کوي نه یقین. په دې ډول حدیثونو عمل کول د ټولو امامانو پـه نظـر واجـب دي، خـو حنفیـانو پرې یو بل شرط هم ورزیات کړی او هغه دا چې د آحاد حدیث راوي باید په عمل کې د خپل روایت مخالفت نه وي کړی.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول اللهﷺ ته نه وي رسېدلی

کوم حدیث چې سند یې رسول اللهﷺ ته نه وي رسېدلی، هغه به یا مرسل وي یـا منقطع.
مرسل هغه حدیث ته ویل کیږي چې تابعي نیغ په نیغه له رسول اللهﷺ څخه روایت وکړي او صحابي له سند څخه وغورځوي. مرسل حدیث د حنفیانو او مالکیانو په وړاندې داسـې حجت دی لکه موصول حدیث (موصول هغه حدیث ته ویل کیږي چې لـه سـند څخـه یې کوم راوي نه وي غورځول شوی). نورو امامانو بیا د مرسل حدیث د منلو لپاره یو لـړ شرطونه ایښي چې تفصیلات یې د اصولو په کتابونو کې بیان شوي.
منقطع هغه حدیث ته ویـل کیږي چې لـه صـحابي پرتـه کـوم بـل راوي لـه سـند څخـه غورځول شوی وي. دا ډول حدیث په اتفاق سره د کوم حکم دلیل کېدای نشي.

پوښتنې:

۱- د سنت لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قولي، فعلي او تقریري سـنتو لپـاره یـو یو مثال وړاندې کړئ.

۲- د سنتو د حجیت لپاره له قرآن څخه دلیلونه ووایئ.

۳- د سنتو په ساتنه کې د علماوو په کوښښونو رڼا واچوئ.

۴- د متصل السند حدیثونو ډولونه او حکم بیان کړئ.

۵- مرسل حدیث تعریف کړئ او حکم یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دېرشم لوست

اجماع

اجماع د اسلامي شريعت درېيم مصدر دی. پـه دې لوسـت کـې بـه د اجمـاع د تعريـف، حجيت، مراتبو، د کېدو امکان او اړونده موضوعاتو په اړه رڼا واچوو.

د اجماع تعريف

اجماع په لغت کې کلک هوډ او اتفاق ته وايي.

د اصولو د علم په اصطلاح کې د اجماع تعريف داسې دی: پـه يـوه زمانـه کـې پـه کـوم شرعي امر باندې د امت د مجتهدينو اتفاق ته اجماع ويل کيږي[(۱)].

د اجماع حجيت

اسلامي فقها په دې متفق دي چې د اجماع حجيت له قرآن او سنت څخه ثابت دی.

د قرآن کريم څخه پرې دا آيت دليل دی: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُـدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ۱۱۵] **ژباړه**: چا چې د پيغمبر د ښمنۍ ته ملاتړلې وي او د مومنانو له طريقې نه پرته په کومه بلـه لاره لاړ شي، په داسې حال کې چې سمه لاره ورته څرګنده شوې وي؛ نو هغه به مـوږ پـه هماغـه لوري وخوځوو چې هغه په خپله ورګرځېدلی او دوزخ ته بـه يې ننباسـو چـې خـورا بـد استوګنځی دی.

الله په دې آيت کې د مسلمانانو د لارې مخالفت کوونکـو تـه د وعيـد يادونـه کـړې، نـو څرګنده شوه چې د مسلمانانو د لارې پيروي کول واجب دي او هغه چاره چې مسلمانانو پرې اتفاق کړی وي د مسلمانانو لار بلل کيږي.

له احاديثو څخه د رسول الله ﷺ دا وينا د اجماع د حجيت دليل دی: «لاتجتمع أمتي على ضلال»[(۲)] **ژباړه**: زما امت په ګمراهۍ نه راټوليږي.

---

(۱) مسلم الثبوت ج۲ ص۲۱۱، وفتح الغفار ص ۳۵۰.

(۲) رواه ابن ماجة في كتاب الفتن رقم الباب ۸ رقم الحديث ۳۹۵۰ عن أنس بـن مالـك يقـول: سـمعت رسـول اللهﷺ يقـول: «إن أمتي لا تجتمع على ضلالة، فإذا رأيتم الخلاف فعليكم بالسواد الأعظم».

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې حديث څخه معلومه شوه چې مسلمانان په کوم کار اتفاق وکړي، هغه به حق وي او پيروي يې واجب ده. همدا راز رسول اللهﷺ فرمايلي: «ما رأى المسلمون حسنا فهو عند الله حسن». [(١)] کوم کار چې مسلمانانو ښه وګڼلو هغه د الله په وړاندې هم ښه دی.

رسول اللهﷺ دا هم فرمايلي چې: «من أراد بحبحة الجنة فليلزم الجماعة، فإن الشيطان مع الواحد وهو من الإثنين أبعد». [(٢)] **ژباړه:** څوک چې غواړي د جنت په منځ کې واوسيږي نو د مسلمانانو د ټولنې نه دې ځان نه بېلوي، بې شکه شيطان د يوه تن سره ملګرتيا کوي او له دوو څخه لرې ګرځي.

د اسلام فقهاوو د اجماع په حجيت اتفاق کړی، [(٣)] خو د اجماع کوونکو په اړه يو څه اختلاف شته چې وروسته به تشريح شي.

په منصوصي مسايلو کې د اجماع ګټه

کله کله په داسې يوه مسأله باندې د علماوو اجماع کيږي چې هغه په قران يا سنت ثابته وي، نو کله چې نص يعنې د قرآن يا سنت دليل موجود وي، اجماع ته څه اړتيا ده؟

ددې پوښتنې ځواب دادی چې کله کله د يوه حکم دليل ظني يعنې خبر واحد وي. خو څه وخت چې په دې حکم باندې د فقهاوو اجماع وشي نو همدا حکم قطعي وګرځي او بيا هيڅ مجتهد نشي کولای چې ددې حکم مخالفت وکړي.

د اجماع کولو وړ اشخاص

د اجماع وړ اشخاص د رسول اللهﷺ د امت هغه مجتهدين دي چې د شريعت د احکامو پوهه ولري او د پېښې شوې موضوع په اړه کافي تجربه ولري، تر څو د حالاتو له غوښتنې سره سم شرعي احکام راوباسي. په هغو چارو کې چې اجتهاد ته پکې اړتيا نشته د عامو مسلمانانو په اتفاق هم د اجماع ملاتړ کيږي او همدا د جمهورو علماوو نظر دی.

---

(١) رواه أحمد ج١ ص ٣٧٩.

(٢) رواه الترمذي في حديث عن عمر رضي الله عنه في كتاب الفتن باب ما جاء في لزوم الجماعة رقم الحديث ٢١٦٥ ورواه أحمد ج١ ص ٢٦.

(٣) په دې هکله وګوره: المستصفى للغزالي ١٨٩/١ ومسلم الثبوت للبهاري ٢١١/٢ وأصول الفقه لأبي زهرة ١٥٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو ویلي یوازې د اصحابو د زمانې اجماع د منلو وړ ده او بس. ځینو دا هـم ویلـي چـې یوازې د مدینې د خلکو اجماع د اعتبار وړ ده[1].

د اجماع درجې

اجماع څو درجې لري، خو تر ټولو قوي اجماع د اصحابو ده. داسې چې ټول اصحاب په یوه مسأله کې د یوو ټـاکلي نظـر د منلـو څرګندونـه وکـړي. امـت ددې ډول اجمـاع پـه قطعیت او منلو اتفاق کړی او هیڅوک د اصحابو له صریحې اجماع څخه مخ نشي اړولی. په دوهمه درجه کې هغه اجماع راځي چې ځینو اصحابو یې د ملاتړ څرګندونه کړي وي او نورو بیا سکوت او چوپ والی غوره کړی وي. دې ته سـکوتي اجمـاع وایـي، پـه دې ډول چې ځنې اصحاب په یوه موضوع کې د فتوا ورکولو په ترڅ کې خپل نظـر څرګنـد کړي او نور چوپ پاتې شي. دا ډول اجماع دویمه درجه لری ځکـه چـې چوپـه خولـه د وینا په ځای نه ده. همدا راز کله کله ددې لپاره هم خلک چوپ پاتې کیږي چې د نظـر په سموالي باور نه لري او یا دا چې په اختلافي مسألو کې د شخړې راپـارولو څخـه ځـان ساتي. دا ډول اجماع که څه هم د حنفیانو په وړاندې قطعي دلیل دی، خو منکر یې کـافر نه ګڼل کیږی.

له دې وروسته په درجه کې هغه اجماع ده چې له اصحابو راوروسـته علمـاوو پـه داسـې یوې مسألې اجماع کړې وي چې پخوا پکې اختلاف نه وي شوی. څرنګه چې ددې ډول اجماع په حجیت کې د فقهاوو تر منځ اختلاف دی، نو په دریمه درجه کې راځي. ځینـو ویلي چې دا اجماع د سکوتي اجماع سره په درجه کې برابره ده، ځکه چې د دواړو پـه حجیت کې اختلاف دی.

څلورمه درجه په هغو مسألو اجماع ده چې مخکې پکې اختلاف شوی وي. د درجـې پـر بنسټ دا تر ټولو ښکته اجماع ده، ځکه چې اختلاف پکې ژور دی.

مرکبه اجماع: یو بل ډول اجماع هم شته چې مرکبه یې بولي. هغه داسې چې په یوه زمانه کې د یوې ټاکلې مسألې په اړه علما په څو ډلو وویشل شي خو له اختلاف سره سـره پـر یوو اصل باندې اتفاق ولري. بیا له دوی وروسته څـوک داسـې نظـر وړانـدې کـړي چـې

(۱) فتح الغفار بشرح المنار د ابن نجیم حنفي لیکنه،(دار الکتب العلمیة، بیروت) ص ۳۵۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوی له نظر سره مخالف او له هغه اصل سره هم ټکر ولري چې د پخوانيو علماوو تر منځ پرې اتفاق وو.

ددې بېلګه د میراث هغه مسأله ده چې نیکه پکې د ورور سره میراث وړي. چې په میراث کې د نیکه په پوره برخې او یا له ورور سره په ویش اتفاق شوی. ددې معنا داده چې دواړه ډلې د نیکه په لږ یا ډېر میراث اتفاق لري. اوس که څوک راځي او داسې نوی نظر وړاندې کوي چې نیکه په دې صورت کې د هیڅ میراث مستحق نه دی نو دا لـه اجماع څخه وتل دي.[1]

که چېرې د علماو د اختلاف په ترځ کې د اتفاق کوم اصل موجود نه وي نو سمه خبره داده چې دې ته بیا اجماع نه ویل کیږي.[2]

د اجماع نقلول

کله چې په یوه زمانه کې اجماع رامنځته شي، نو دغه اجماع یو قطعي دلیل، د دین اصل او د احکامو سرچینه ګڼل کیږي، خو دا اجماع د راتلونکو خلکو لپاره هلته قطعي دلیل کېدای شي چې هغوی ته په متواتر ډول ورسیږي. دا هم اړینه ده چې د ټولو مجتهدینو نظر په متواتر ډول نقل شي، که داسې ونه شول نو اجماع قطعي نه ګڼل کیږي. اجماع هم د حدیث په څېر ده. کله چې څوک له رسول الله ﷺ څخه حدیث واوري نو دا حدیث د هغه لپاره د قرآن په څېر قطعي دلیل دی. همدا راز هغه چا ته چې حدیث په متواتر ډول ورسیږي، یقین یې ورباندې راشي او د دروغو هیڅ احتمال پکې نه وي، نو دا هم قطعي دلیل دی. خو که حدیث د آحادو په توګه نقل شي نو غالب ګومان رامنځ ته کوي. اجماع هم همداسې ده او د نقل او سند پر بنسټ قطعي او ظني ګڼل کېدای شي.[3]

د اجماع مثالونه

۱- علماوو اجماع کړې چې پنځه وخته لمونځونه ادا کول فرض دي. همدا راز د علماوو په دې اجماع ده چې د خوف او امن په دواړو حالتونو کې د سهار لمونځ په سفر او حضر کې دوه دوه رکعته دی.

---

(۱) په دې هکله وګوره: فتح الغفار ۳۵۰مخ، الإحکام في أصول الأحکام للآمدي ج۱/۳۳۱ مخ.
(۲) أصول الفقه د محمد أبي زهرة ليکنه ۱٦۷مخ.
(۳) فتح الغفار ۳۵۵مخ، أصول الفقه د محمد أبي زهرة ليکنه ۱٦۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- د دریېم خلیفه عثمان بن عفان په امر قرآن کریم را ټول شو چې اوس مهال زموږ سره هم همدا مصحف دی. ټول اصحاب د خلیفه له دې کار خبر شوي او پر همدې مصحف باندې یې اتفاق کړی او هیڅ مخالفت یې نه دی کړی.

علماوو د اجماع د اثبات او اړوندو مسایلو په اړه کتابونه لیکلي چې د ابن المنـذر (کتـاب الإجماع) او د ابن حزم (مراتب الإجماع) کتابونه د بېلګې په ډول یادولای شو.

پوښتنې:

۱- د اجماع لغوي او اصطلاحي تعریف بیان کړئ.

۲ - د قرآن او سنت په رڼا کې د اجماع حجیت روښانه کړئ.

۳- په منصوصي امورو کې اجماع څه ته وايي او د اجماع کولو وړ څوک دي؟

۴- د اجماع درجې ذکر او حکم یې بیان کړئ.

۵ – مرکبه اجماع څه ته وايي او حکم یې څه دی؟

۶- که اجماع په متواتر یا آحاد ډول نقل شي، څه توپیر سره لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه دېرشم لوست

قياس

د قياس تعريف

قياس په لغت کې اندازې او برابرۍ ته وايي.

د اصولو په اصطلاح کې د مشترک علت له مخې غير منصوصي واقعې ته د منصوصي واقعې حکم ورکول قياس بلل کيږي.

د قياس مثالونه

۱- د جمعې د لمانځه له دويم اذان څخه وروسته د خرڅولو او اخيستلو څخه د الله ﷻ د دې وينا له مخې منعه شوې، چې فرمايي: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ۹]

دا آيت څرګندوي چې د جمعې په ورځ له اذان څخه وروسته اخيستل او خرڅول ناروا دي. د نهی علت دادی چې خوک د لمانځه په ځای په اخيستلو او خرڅولو بوخت نشي. اجاره هم په بيعې قياس کيږي او د دوهم اذان نه وروسته داسې ناروا ګڼل کيږي، لکه بيع چې ناروا ده. دا ځکه چې په مقيس (اجاره) او مقيس عليه (بيع) دواړو کې يو ډول علت پروت دی او هغه له لمانځه پرته په بل کار بوختېدل دي.

۲- د رسول الله ﷺ ددې وينا پر بنسټ چې فرمايي: «لايرث القاتل شيئا»[1] قاتل وارث له خپل مورث څخه ميراث نشي وړلای. موصی هم په قاتل وارث قياس کيږي. د بېلګې په ډول که يو څوک د شېګړې په توګه د چا لپاره وصيت وکړي چې له مړينې وروسته به يې د مال يوه برخه هغه ته ورکول کيږي، بيا هغه څوک چې وصيت ورته شوی رامخکې شي او وصيت کوونکی ووژني، نو په دې کار سره د وصيت شوي مال له اخيستلو بې برخې کيږي. دا ځکه چې وارث او موصي، دواړه د مورث په مال کې د برخې څښتنان دي او دواړه د مورث د مړينې لامل شوي دي، نو دواړه له ميراث څخه بې برخې کيږي.

---

(۱) أخرجه أبوداود في كتاب الديات، باب ديات الأعضاء برقم(٤٥٦٤) ، والبيهقي في السنن الكبرى بنحوه في كتاب الجنايات، باب الرجل يقتل ابنه ج ٨ ص ٣٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قیاس حجیت

د څلورو امامانو په شمول جمهورو فقهاوو قیاس شرعي حجت بللي او د هغې منل یې واجب ګڼلي. ددوی دلایل په دې ډول دي:

لومړی: قرآني دلایل

الله ﷻ فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ﴾ [الحشر: ۲]

ژباړه: الله تعالی هغه ذات دی چې د اهل کتابو کافران یې د لومړي ځل راټولولو لپاره له کورونو څخه راویستل، تاسو ګمان نه کاوو چې دوی به ووزی، او دوی ګمان کاوو چې له الله تعالی څخه د دوی منع کوونکي به ددوی قلاګانې وي، نو (د) الله (عذاب) له داسې لوري ورته راغی چې دوی یې فکر نه کاوو، او په زړونو کې یې وېره ورواچوله، خپل کورونه یې په خپلو لاسونو او د مسلمانانو په لاسونو ورانول، نو ای د پوهې خاوندانو تاسو هم پند واخلئ.

په دې آیت داسې استدلال شوی

کله چې الله تعالی د یهودو بني نضیر قبیلې ته د پېښو شویو حالاتو او شرمېدلې ماتې یادوونه وکړه بیا یې مسلمانان مخاطب کړل او ورته یې وویل، چې که تاسو هم د یهودو په څېر ناوړه عملونه ترسره کړي، نو هرومرو به د هغوی په څېر د ناوړه پایلو او سختو ماتو سره مخ شي. دلته په اعتبار امر شوی، او له اعتبار څخه دلته د دوو حالاتو تر منځ مقایسه او برابروالی مقصد دی چې د ورته والي په صورت کې یو ډول حکم ورکړی شي او په قیاس کې هم همدا څیز موجود دی. په قیاس کې هم مجتهد د اصل او فرعې تر منځ ورته والی (ګډه علت)پیدا کوي او د اصل حکم فرعې ته ورکوي.

له سنتو څخه دلایل

عبدالله بن عباس رضی الله عنهما یو حدیث روایت کړی چې په دې ډول دی: یو چا له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه: مور مې حج نه وو کړی او مړه شوه، آیا که زه له هغې څخه حج وکړم قبول به شي؟ هغه مبارک ورته وویل: که په مور دې پور وای او تا پرې کړی وای، نو آیا نه به قبلېده؟ حج دې ورڅخه وکړي.[۱]

(۱) أخرجه النسائي في كتاب مناسك الحج، باب : الحج عن الميت الذي لم يحج برقم (۲٦۳٤).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې حديث د قياس د حجيت لپاره داسې استدلال کيږي: رسول اللهﷺ د الله تعالی پـور د بنده په پور قياس کړی. نو قياس د رسول الله ﷺ په عمل مشروع شو.

له آثارو څخه دلايل

عمر بن الخطابرضی الله عنه په خپل ليک کې ابو موسی اشعري رضی الله عنه ته داسې ليکلي: «... ثم الفهم الفهم فيما تلجلج في صدرك مما ليس في كتاب ولاسنة واعرف الأمثال والأشباه ثم قـس الأمور عند ذلك، فاعمد إلى أحبها إلى الله تعالى وأشبهها بالحق فيما ترى.. »[1] **ژباړه**: کـه د هغـه څه په اړه ستا په زړه کې شک پيدا شو چې حکم يې په کتاب او سنت کې نـشته نـو لـه خپلې پوهې نه کار اخله، ورته مسألې ولټوه او سره پرتله يې کړه. هر نظر چې درتـه د الله په وړاندې غوره او حق ته نژدې ښکاره شو پر هغې عمل وکړه.

له اجماع څخه دلايل

ښکاره ده چې اصحابو رضی الله عنهم قياس منلی او په ډېـرو مـسايلو کـې يـې وربانـدې عمل کړی. پر قياس د عمـل کولـو موضـوع د هغـوی تـر مـنځ مـشهوره وه او هيچا يـې مخالفت ندی کړی چې دا د قياس پر حجيت د هغوی اجماع بلل کيږي.

مثالونه يې په دې ډول دي:

اصحابو رضی الله عنهم د مسلمانانو د خلافت لپاره ځکه ابوبکر زيات مستحق وګڼلو چې د پيغمبر عليه السلام په ژوند کې د لمانځه د امامـت لپـاره تـر نـورو زيـات مـستحق ګڼـل شوی وو، نو د دولت د چارو امامت د لمانځه پر امامت قياس شو.

عمر بن الخطابرضی الله عنه ابو موسی اشعريرضی الله عنه ته په قياس کولو امر کړی.

علي کرم الله وجهه په قتل کې د شريک تړولي قصاصول په غلا کـې د شـريک تـولي پـه لاس غوڅولو قياس کړي[2].

د قياس ارکان

قياس څلور رکنه لري او په دې ډول دي: اصل، فرع، حکم او علت.

---

(١) أخرجه الدار قطني في كتاب الأقضية والأحكام، برقم (١٥)، والبيهقي في السنن الكبرى (١٠/١٥٠)

(٢) أخرجه عبد الرزاق في الصنف في كتاب العقول ، برقم (١٨٠٧٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل

د اصولو په اصطلاح کې هغې پېښې ته، چې په حکم کې يې نص يا اجماع راغلې وي، د قياس «اصل» ويل کېږي چې "مقيس عليه" هم ورته وايي. يعنې هغه مسأله چې نور ورباندې قياس کېږي، حکم يې بايد په نص يا اجماع او يا هم په دواړو ثابت وي.

فرع

فرع هغې پېښې ته وايي چې د حکم په اړه يې په نص او اجماع کې څه نه وي راغلي او د حکم د معلومولو لپاره په بله پېښه قياس کېږي. فرعې ته "مقيس" هم ويل کېږي.

د بېلګې په توګه مونږ د يوې نوې پېښې د حکم په اړه په نصوصو يعنې قرآن او سنت کې پلټنه وکړه خو د نومړې پېښې حکم مو ونه موند. البته همدې پېښې ته ورته يوه بله پېښه مو پيدا کړه چې حکم يې په نص يا اجماع کې موجود وو. دغه مهال موږ نوې پېښه چې حکم يې په نص او اجماع کې نشته پر هغې پېښې قياس کړه چې حکم يې په نص کې موجود وو. نوې پېښې ته فرع ويل کېږي او پخوانۍ پېښه چې په نص کې حکم لري "اصل" بلل کېږي.

حکم

حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ويل کېږي چې له مکلفو وګړو څخه د کوم کار کول يا نه کول غواړي يا يې مباح کوي يا کوم څيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

وجوب، ندب، اباحت، کراهت، تحريم، صحت، فساد او داسې نور د حکم ډولونه دي.

يعني د وجوب، حرمت، کراهت او بل هغه حکم، چې په نص يا اجماع سره په اصل کې ثابت شوی هغې فرعې ته هم ورکول کېږي چې د نص حکم پکې موجود نه دی.

علت

علت هغه ښکاره او معلوم صفت ته ويل کېږي چې د همدې صفت د شتون له امله شارع حکم کړی وي.

په مقيس کې هغه علت چې شارع يې له امله حکم کړی وي، که په فرع کې موجود شي نو دواړه يو حکم لري، ځکه چې علت د حکم معيار دی او په دواړو کې يو شان موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علت مثال

عباده بن صامت رضی الله عنه روایت کوي: قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ»[1].

رسول اللهﷺ فرمايلي: سره زر په سرو زرو، سپين زر په سپينو زرو، غنم په غنمو، وربشې په وربشو، خرما په خرما او مالګه په مالګه يو برابر او لاس په لاس پلورل کېږي، او کله چې جنسونه مختلف شي، نو بيا مو چې څنګه خوښه وي هغسې يې پلورئ، خو چې لاس په لاس وي.

دې مبارک حديث دا څرګنده کړې چې په دې بيان شويو شيانو کې سود کيږي، پوښتنه داده چې آيا په جوارو او وريجو کې سود کيږي که نه؟

که وروستيو څلورو شيانو ته ځير شو نو وينو چې پيمانه او د جنس يووالی علت دی او دا علت په غنمو او وريجو کې هم شته، نو د غنمو او وريجو حکم هم د نومړو څلورو شيانو په څېر دی. د نومړو څلورو شيانو حکم دا وو چې يو پر بل يې بدلول په نېټه او زياتوالي حرام وو.

په دې مسأله کې غنم، وربشې، جوار او مالګه اصل دي او نومړي هر توکی د اصل کېدو وړتيا لري.

همدا راز جوار او وريجې فرع ده.

حکم يې په نېټې او زياتوالي سره ددې شيانو د خرڅولو حراموالی او علت يې پيمانه او د جنس يووالی دی.

پوښتنې:

۱- د قياس لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ او دوه مثالونه يې بيان کړئ.
۲- د قياس د حجيت په اړه د دلايلو په رڼا کې وغږيږئ.
۳- د قياس ارکان تعريف کړئ او يو مثال يې هم ووایاست.

---

[1] أخرجه مسلم ، باب الصرف و بيع الذهب بالورق نقدا ، الرقم (٤١٤٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې دېرشم لوست:

اختلافي دلايل [۱]

اختلافي هغو دلايلو ته ويل کيږي چې فقهاوو د هغې په حجيت او دليل ګڼلو کې اختلاف کړی وي. اختلافي دلايل په لنډ ډول داسې يادوو:

۱- استحسان

۲- د صحابي مذهب

۳- مرسله مصالح

۴- استصحاب

۵- عرف

لومړی- استحسان

استحسان په لغت کې ښه ګڼلو ته وايي.

د استحسان د اصطلاحي تعريف په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی. حنفيانو استحسان په دوو جلا معناګانو استعمال کړی:

۱- خفي قياس چې د جلي قياس په مقابل کې وکارول شي.

۲- هغه ځانګړی دليل چې د ښکاره قياس په مقابل کې واقع شي او له عمومي قاعدې څخه کوم شی استثناء کړي. دا ځانګړی دليل کله نص، کله اجماع او کله هم يو ضرورت وي.

د استحسان مثالونه

۱- حنفي فقهاوو ويلي: که وقف کوونکی يوه کرنيزه ځمکه وقف کړي نو د اوبو خور او تګ راتګ حق هم له يادولو پرته د استحسان پر بنسټ په وقف کې داخليږي. د قياس غوښتنه داده چې د بيعې په څېر دلته هم له يادولو پرته دا شيان په وقف کې داخل نشي. ځکه چې ځمکه او د تګ راتګ حق دواړه جلا شيان دي.

استحسان غوښتنه کوي: د ځمکې د وقف کولو موخه داده چې له هغې ګټه واخيستل شي او د تګ راتګ له حق پرته له ځمکې ګټه نشي اخيستل کېدای، نو د تګ راتګ حق له يادولو پرته په وقف کې داسې شامليږي، څنګه چې په اجاره کې له يادولو پرته شامل ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول په بيعې باندې د وقف قياس كول ښكاره او جلي قياس دى او پر اجارې يې قياس كول خفي قياس دى، خو دلته خفي قياس په جلي قياس ځكه غوره وګڼل شو چې د خفي قياس دليل قوي دى.

٢- په معاملاتو كې يوه عامه قاعده ده چې د معدوم يا ناپيدا شوي ځيز پلورل په دې بنسټ ناروا دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي: «ولا تبع ما ليس عندك»[١]. خو ددې سره سره د سلم بيع روا ده، ځكه چې رسول الله ﷺ د سلم بيع روا ګڼلې[٢].

په فقه كې يوه منل شوې قاعده ده چې امانت ساتونكى ضامن نه ګڼل كيږي، خو مشترك اجير سره له دې، چې د امانت ساتونكى دى، له دې قاعدې څخه مستثنى دى.

دا ځكه چې د امانت په ساتلو كې خلك كمى كوي او خلك امانت ساتلو ته اړتيا لري.

نو له دې كبله مستاجر ضامن ګڼل كيږي. البته كه مال د كوم اسماني آفت په واسطه لكه د اورلګېدنې يا زلزلې په واسطه له منځه ولاړ شي نو مستاجر ضامن نه ګڼل كيږي.

شافعي فقهاء استحسان داسې تعريفوي: استحسان د مجتهد هغه نظر ته وايي چې پر نص، اجماع او قياس د استدلال كولو پرته يې د خپل عقل پر بنسټ وركوي.

ددوى په وړاندې په استحسان عمل كول ناروا دي.

فعاليت

د استحسان په اړه د حنفي او شافعي فقهاوو تعريفونه سره پرتله كړئ او دا روښانه كړئ چې ددوى تر منځ اختلاف حقيقي دى كه لفظي؟

دويم- د صحابي مذهب

د اصوليانو په وړاندې صحابي هغه چا ته ويل كيږي چې له رسول الله ﷺ سره مخامخ شوى وي، پر هغه يې ايمان راوړى وى، له هغه څخه يې زده كړه كړې وي او دومره اوږده ملګرتيا يې ورسره كړې وي چې د عرف له مخې د ملګري نوم ورته وركړى شي.

د محدثينو له نظره صحابي هغه چا ته ويل كيږي چې د پيغمبر عليه السلام سره مسلمان مخامخ شوى وي او مسلمان مړ شوى وي.

(١) أخرجه أبو داود في سننه، باب في الرجل يبيع ما ليس عنده رقم الحديث: (٣٥٠٥).

(٢) أخرج البخاري في صحيحه، باب السلم في وزن معلوم، رقم الحديث (٢١٢٥)، عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قدم النبي صلى الله عليه و سلم المدينة وهم يسلفون بالتمر السنتين والثلاث فقال (من أسلف في شيء ففي كيل معلوم إلى أجل معلوم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې بحث کې له صحابي څخه د اصوليانو صحابي مقصد دی.

د صحابي مذهب څه معنا؟

له دې ټکي څخه مقصد د صحابي هغه فتوا او يا هغه شرعي حکم دی چې په کومه قضيه کې يې د نص او اجماع د نه شتون په صورت کې ورکړې وي.

د صحابي د مذهب حجيت

اصوليانو پر دې اتفاق کړی چې د يوو صحابي مذهب پر بل صحابي حجت نه ګڼل کيږي. همدا راز اصوليانو په دې هم اتفاق کړی چې که صحابي له اهل کتابو څخه په روايت کولو مشهور نه وو نو په غير اجتهادي مسايلو کې يې نظر حجت او دليل دی. په همدې توګه په هغه مسأله کې هم د صحابي قول حجت دی چې نورو اصحابو ورسره اختلاف نه وي کړی، خو که اصحابو په کومه اجتهادي مسأله کې سره اختلاف کړی وي نو علما پدې اړه بيا جلا نظرونه لري چې مهم يې دوه نظره دي:

لومړی: امام ابوحنيفه، امام مالك او په يوو روايت کې امام احمد او نور پدې نظر دي چې د صحابي مذهب په مطلق ډول حجت دی.

دويم: امام شافعي، په يوو روايت کې احمد، له حنفی فقهاوو څخه کرخي او نور په دې نظر دي چې د صحابي مذهب حجت نه دی. ځکه حجيت يوو قوي دليل ته اړتيا لري او دلته قوي دليل نشته.

پوښتنې:

۱- د حنفيانو او شافعيانو له نظره د يوو مثال په ترڅ کې استحسان تعريف کړئ.

۲- د اصوليانو او محدثينو له نظره صحابي چا ته ويل کيږي؟

۳- د صحابي د مذهب په اړه د علماوو نظريات په هراړخيز ډول بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور دېرشم لوست

اختلافي دلایل (۲)

درېم: مرسله مصالح

د مرسله مصالحو تعریف

« **المصلحة**» په لغت کې ګټې او سم ته وايي او د فساد ضد دی. « **المرسلة**» پرېښودل شوي ته وايي.

د اصولیانو په اصطلاح کې مرسله مصالح هغو ګټو او مصلحتونو ته وايي چې شریعت نه معتبر ګڼلي وي او نه يې رد کړي وي.

دوی ته مرسله یا پرېښودل شوي، ځکه وايي چې په کولو یا نه کولو يې شرعي دلیل وجود نه لري.

د مرسله مصلحت مثال:

د زندان جوړول، د پیسو چاپول او د قرآن کریم راټولول د مرسله مصالحو مثالونه دي.

د مصالحو ډولونه

مصالح په درې ډوله دی.

أ. معتبر مصلحتونه: هغه مصلحتونه دي چې کوم شرعي دلیل معتبر ګڼلي وي، لکه په قصاص سره د انسانانو د ژوند ساتنه. دا مصلحت د قرآن کریم دې آیت معتبر ګڼلی دی: ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة: ۱۷۹]

ب. مردود مصلحت: دا هغه ګټې او مصلحتونه دي چې کوم شرعي دلیل بې اعتباره ګڼلي وي، لکه د شرابو او قمار ګټې چې د قرآن کریم دې آیت بې اعتباره ګڼلي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]

ج. پرېښودل شوي یا مرسله مصالح: ددې مصلحتونو په اړه مو لږ مخکې رڼا واچوله.

څلورم: استصحاب

استصحاب په لغت کې ملګرتیا او یوځای والي ته وايي.

د اصولیانو په اصطلاح کې د یوو شي تر هغې پر پخواني حالت پرېښودلو ته وايي څو يې د بدلون لپاره دلیل پیدا شي.

د استصحاب مثال

څوک چې اودس وکړي او بیا وروسته د اودس په ماتېدلو کې شکي وي نو دا شخص اودس لرونکی شمېرل کېږي. همدا راز که له یوو مجتهد نه د یوو عمل په اړه پوښتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي، خو مجتهد له پلټنې وروسته ددې عمل د کولو یا نه کولو په اړه کوم شـرعي دلیـل پیدا نه کړي نو په رواوالي به یې حکم کوي. ځکه چې اصل په شـیانو کـې اباحـت دی. الله ﷻ لومړی ټول شیان مباح پیدا کړي او ددې خبرې دلیل د قـرآن کـریم دا آیـت دی: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ﴾ [البقرة: ۲۹]

مقلوب یا سرچپه استصحاب: دې ته وایي چې یو شی په تېره زمانه کې هم په هغه حالت وګڼل شي په کوم چې په حاضر وخت کې دی.

مثال

که چېرې د ژرندې اجاره اخیستونکی او اجاره ورکوونکی د تېرې شوې زمانې په اړه په ژرنده کې د اوبو د شتون په اړه اختلاف وکړي او شاهدان نـه وي، نـو ژرنـده بـه وکتـل شي. که چېرې په ژرنده کې اوبه وي، نو پخوانی وخت به په اوسني وخت قیاس شـي او د اوبو شتون به په تېره شوې زمانه کې هم ثابت شي. خو که چېرې په ژرنده کې اوبه نـه وې نو په تېره شوې زمانه کـې بـه هـم د اوبـو پـه نـشتوالي حکـم وشـی، دې تـه سـرچپه استصحاب وایي او د شرعي حکم د پېژندلو لپاره د مجتهد وروستی وسیله همدا ده.

پنځم: عرف

د عرف تعریف: عرف په لغت کې آشنا او ښېګڼې ته ویل کیږي.

عرف په اصطلاح کې هغې وینا، عمل او یا پرېښودلو ته وایي چې خلکو ښه ګڼلی وي او ورباندې عمل کوي. عرف ته عادت هم ویل کیږي.

د عملي عرف مثال هغه خرڅول او اخیستل دي چې له وینا کولو پرته په چوپه خولـه تـر سره کیږي.

د قولي عرف مثال د «ولد» ټکی دی چې له جینکو پرته یوازې هلکانو ته کارول کیږي، په داسې حال کې چې دا ټکی دواړو ته شامل دی. همدا راز د عرف له مخې خلک کب ته غوښه نه وایي حال دا چې کب هم یو ډول غوښه ده.

عرف داسې یوه کړنه ده چې په رامنځته کولو او ښه ګڼلو کې یې د ټولنې عام او خـاص خلک لاس لري، خو اجماع بیا هغه څه دي چې یوازې مجتهدین پرې اتفاق کوي او پـه رامنځته کولو کې یې عام خلک کومه ونډه نه لري.

د عرف ډولونه

عرف په دوه ډوله دی: صحیح عرف او فاسد عرف.

صحیح عرف: صحیح عرف هغه ته ویل کیږي چې د کوم شرعي دلیـل مخـالف نـه وي. حلال نه حراموي او حرام نه حلالوي. لکه د استـصناع عقـد یـا مهـر پـه مؤجـل او معجـل ډولونو وېشل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاسد عرف: فاسد عرف هغه عرف ته ویل کیږي چې حلال حرام کړي او یا حرام حلال کړي، لکه په غمونو او ښادیو کې یو لړ ناروا دودونه او رواجونه او د سود خوړلو او جوارۍ کولو رواج کېدل.

د عرف حکم

مجتهد باید د شرعي حکمونو په راویستلو کې صحیح عرف په پام کې ونیسي. همدا راز قاضي باید د پرېکړې پر مهال عرف له پامه ونه غورځوي.

عرف د زماني په تېرېدو سره بدلون مومي. ډېر ځلې د زماني تېرېدل او د عرف بدلون ددې لامل شوی چې د امام ابوحنیفه او د هغه د شاګردانو تر منځ اختلاف رامنځته شي. همدا راز امام شافعي، چې کله له بغداد څخه مصر ته ولاړ، نو د مصر د عرف د بدلون پر بنسټ امام شافعي د ډېرو مسایلو په اړه خپل نظر بدل کړ. له همدې امله امام شافعي دوه مذهبه لري چې د نوي او زوړ مذهب په نامه یادیږي.

امام مالك بیا ډېر احکام د مدینې د خلکو د عمل پر بنسټ بنا کړي.

د فاسد عرف په اړه باید وویل شي چې دې ډول عرف ته ارزښت ورکول روا نه دي. ځکه چې فاسد عرف د شرعي دلیل سره ټکر لري.

پوښتنې:

۱- د مصلحت لغوي او اصطلاحي تعریف له یوو مثال سره بیان کړئ.

۲- د مصلحت ډولونه له مثالونو سره بیان کړئ.

۳- د یوو مثال په ترڅ کې د استصحاب لغوي او اصطلاحي تعریف روښانه کړئ.

۴- سرچپه یا مقلوب استصحاب تعریف او مثال یې بیان کړئ.

۵- د استصحاب حجیت بیان کړئ او هم ووایاست چې استصحاب د شرعي دلایلو تر منځ په کومه درجه کې قرار لري؟

۶- د عرف لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قول او عمل پر بنسټ یې ډولونه د مثال سره بیان کړئ.

۷- د صحت او فساد پر بنسټ د عرف ډولونه بیان او حکم یې روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځه دېرشم لوست

له نصوصو څخه د استدلال طريقې

قرآن کريم او نبوي احاديث په عربي ژبه دي. موږ هغه وخت په سمه او بشپړه توګه د قرآن او سنت په حکمونو پوهېدلای شو چې د عربي ژبې په اصولو او د استدلال په طريقو پوه شو. له همدې امله د اصولو علماوو د عربي ژبې د جملو د معناګانو او دلالتونو په اړه پراخې پلټنې کړې. ددې پلټنو پر بنسټ يې داسې قواعد او اصول رامنځته کړې چې پر مټ يې د شرعي نصوصو سمه پوهه تر لاسه کېدای شي.

په دې لوستونو کې به په همدې قواعدو بحث وکړو

خاص او د هغه دلالت

د خاص تعريف: خاص په لغت کې يوازې او ځانګړي ته وايي او د اصوليانو په اصطلاح کې هر هغه لفظ چې يوازې په يوه معنا، پرته له دې چې افرادو ته يې وکتل شي، دلالت وکړي، خاص بلل کيږي.

د تعريف تشريح: که لفظ په يوه شخص باندې دلالت وکړي لکه احمد او يا په نوع کې په يوه فرد باندې دلالت وکړي، لکه سړی او يا په جنس کې په يوه فرد باندې دلالت وکړی، لکه انسان يا هم په ګڼو ټاکلو افرادو باندې دلالت وکړي، لکه درې او لس، نو خاص بلل کيږي.

خاص لکه څنګه چې په ذواتو، لکه احمد او موټر دلالت کوي، همداسې په معناګانو لکه پوهه، صبر او رښتينولي هم دلالت کوي.

د خاص ضد عام بلل کيږي چې بيان به يې وروسته راشي.

د خاص مثالونه

د قسم په کفاره کې الله ﷻ فرمايي: ﴿ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ﴾ [المائدة: ٨٩]

١- په دې آيت کې د ثلاثة لفظ خاص دی، په قطعي ډول پخپله معنا دلالت کوي او د زياتوالي او کموالي احتمال نه لري. نو آيت دا معنا ورکوي: څوک چې غلام د آزادولو لپاره ونه موند يوازې درې ورځې روژه نيول پرې واجب دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- رسول الله ﷺ فرمايي: «في أربعين شــاة شــاة». دې حديث د پسونو د زکات نصاب ثلوېښت وټاکه او دا يې هم وويل چې په ثلوېښتو پسونو کې يو پسه زکات کيږي. څرنګه چې دا دواړه لفظونه (ثلوېښت او يو)خاص دي نو هيڅ زياتوالی او کموالی پکې نشي کېدای.

خو که داسې دليل راپيدا شي چې د خاص د تأويل غوښتنه کوي نو په خاص کې به تأويل کيږي، لکه حنفي فقهاوو چې ويلي: په دې حديث کې مقصد پسه او يا د هغه قيمت دي، نو د دواړو ورکول صحيح دي.

د خاص حکم: کله چې په يوو نص کې خاص لفظ راشي، نو په قطعي ډول پخپله معنا دلالت کوي، مګر دا چې يو دليل د تأويل يا بلې معنا غوښتنه وکړي.

مطلق، مقيد، أمر او نهی د خاص ډولونه دي.

مطلق

مطلق هغه لفظ دی چې په غير مقيد فرد باندې دلالت کوي، لکه سړی او مرغه.

د مطلق حکم

تر هغې چې د مطلق د مقيد کېدو لپاره دليل موجود نشي، مطلق پخپل اطلاق باندې پاتې کيږي. د بېلګې په ډول د الله ﷻ په دې وينا کې: ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا﴾ [المجادلة: ۳] د رقبه لفظ مطلق دی او د ايمان قيد پکې نشته، په دې بنسټ د خطا قتل په اړه د قرآن ددې آيت ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ۹۲] له امله به نوموړې مطلقه رقبه د ايمان په شرط نه مقيده کيږي.

مقيد

مقيد هغه لفظ ته وايي چې په مقيد فرد باندې دلالت وکړي، لکه مسلمان سړی او سپين مرغه.

د مقيد حکم

مقيد چې په کوم شي دلالت کوي په هغه عمل کول واجب دي. د بېلګې په ډول د النساء سورت پدې آيت کې: ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا﴾ [النساء:۹۲] د خطا قتل په کفاره کې د مؤمن غلام ازادول فرض شوي. په دې آيت ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ کې غلام د ايمان په صفت سره مقيد شوی ځکه نو د کافر غلام په ازادولو سره کفاره نه ادا کيږي او بايد چې په مقيد باندې عمل وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أمر

له چا څخه د يوو كار كول غوښتل په داسې ډول چې غوښتونكى ځان لوړ وګڼي، د اصولو په اصطلاح كې امر بلل كيږي. په دې بنسټ التماس او دعا امر نه بلل كيږي، ځكـه چـې التماس د دوو هم رتبه كسانو تر منځ صورت مومي او دعا لـه لـوړ رتبـه شـخص څخـه د ټيټ رتبه شخص غوښتنې ته وايي، ځكه نو يو هم امر نه ګڼل كيږي.

د امر حكم

امر د خاص يو ډول دى او تر څو چې اړوونكې نـښه موجـوده نـشي پـه وجـوب دلالـت كوي، نو د الله ﷻ دا وينا چې: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آَمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ٩] د آذان پر مهال د جمعې لمانځه ته پـه بيړې كولـو حكم كوي.

خو كه داسې نښه او قرينه وموندل شي چې له خپلې معنا څخـه د امـر د اړولـو غوښـتنه كوي، نو د امر معنا به هماغه وي چې قرينه يې غوښتنه كوي، لكه د الله پاك دا وينا چې فرمايي: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ [الجمعة: ١٠] د جمعې له لمانځه وروسته په ځمكه كې ګرځېدل او د حـلال رزق پلټنه د الله پاك په پيرزوينه يو مباح كار دى. كه چېرې دا امر د وجوب لپاره وګڼل شي، نو اباحت بـه پـه تكليـف بـدل شي او په آيت كې ياده شوې د الله ﷻ پېرزوينه به بې معنا پاتې شـي. پـه حقيقـت كـې د پېرزوينې يادونه هغه اړوونكې قرينه ده چې امر يې له وجوب څخه اباحت ته اړولى.

نهې

څوك له يوو كار څخه په داسې ډول منع كول چې منع كوونكى ځان لوړ وګڼي دا منـع د اصولو په اصطلاح كې نهى بلل كيږي.

د نهې حكم

كوم شى چې د نهې په واسطه په مطلق ډول منع شي، ځان سـاتل تـرې واجـب او ترسـره كول يې حرام دي، ځكه چې نهې د خاص له ډولونو څخه ده او يوازې په تحريم دلالت كوي. لكـه د الله ﷻ دا وينـا: ﴿وَلاَ تُنكِحُواْ الْمُشِرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُواْ﴾ [البقـرة: ٢٢١] چې لـه مشركې ښځې سره د واده كولو په حرمت دلالت كوي. همدا راز د قرآن كريم دا آيت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَلاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا﴾ [البقرة: ٢٢٩] له مېرمنې ښځه د مهـر د بېرتـه اخیستلو په حرمت دلالت کوي.

که چېرې داسې قرينه وموندل شي چې نهی لـه خپلـې تـاکلې معنـا (منـع کـول) ښځه واړوي، نو د نهی معنا له قرېنې سره سم بدلون مومي، لکـه د قـرآن کـريم دا آيـت چې فرمايي: ﴿رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا﴾ [آل عمران:٨] په دې آيت کې نهي د دعا پـه معنـا ده، ځکـه دلته له لوړ رتبه ښځه د ټیټ رتبه غوښتنه ده او غوښتونکی ځان ټیټ بولي.

عام او د هغه دلالت

د عام تعریف: عام هغه لفظ ته وايي چې د اصلي لغوي معنا له مخې په ډېرو افرادو باندې په شامل ډول (په يو وخت)دلالت وکړي.

عام لفظونه: د اصولو علماوو له پلټنې وروسته هغه لفظونه او عبارتونه په ډاګه کړي چې د اصلي وضعي معنا له مخې په عموم دلالت کوي. مهم یې په لاندې توګه تشریح کوو:

١- د کل او جمیع لفظ: رسول اللهﷺ فرمايي: (كُلُكُمْ رَا عٍ وَكُلُكُمْ مَسْؤُوْلُ عَنْ رَعْيَتِهِ)

همدا راز الله پاک فرمايي: ﴿خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً﴾ [البقرة: ٢٩]

٢- هغه مفرد چې د جنس په تعریفي « الـف، لام» سـره معرفـه شـوی وي، لکـه د قـرآن کريم دا آيت: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ﴾ [النور: ٢].

٣- هغه جمع چې د جنس په تعريفـي «الـف ، لام» سـره معرفـه شـوې وي، لکـه د بقـرة سورت دا آيت: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوَءٍ﴾ .

۴- د (ما) او (من) ټکي لکه د قرآن کريم په دې آيت کـې: ﴿وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ٩٢] په همدې ډول د قرآن کريم دا آيـت: ﴿وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاء ذَلِكُمْ أَن تَبْتَغُواْ بِأَمْوَالِكُم﴾ [النساء: ٢٤]

۵- نکـره چـې د نفـي پـه سـياق کـې راشـي، لکـه د رسـول اللهﷺ دا وينـا: «لا ضـرر و لاضرار»[1]. په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾[البقرة: ١٥٦].

---

(١)أخرج البيهقي في السنن الكبرى عن عمرو ابن يحيى المـازنی عـن أبيـه ان رسـول الله صـلى الله عليـه وسـلم قال لا ضـرر ولاضرار ج ٦ ص ١٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عام حکم

فقهاء په دې متفق دي چې عام خپلو ټولو افرادو ته ورشامليږي. که د ځينو افرادو په تخصيص دليل ونه موندل شي نو په ټولو افرادو د عام حکم تطبيقيږي. همدا رنګه فقهاء په دې هم يو دي چې که د عام ځينې افراد د کوم دليل له مخې خاص شي، نو په پاتې افرادو يې دلالت ظني ګرځي او په بل ظني دليل يې تخصيص روا دی.

له تخصيص نه وړاندې د عام په دلالت کې د فقهاوو اختلاف دی چې آيا قطعي دی که ظني؟ هم دا چې په ظني دليل تخصيص کېدای شي او که نه؟

د حنفيانو په شمول د فقهاوو يوه ډله وايي: هغه عام چې تخصيص شوی نه وي، دلالت يې قطعي دی، نو په ظني دليل يې تخصيص روا نه دی. له همدې امله په قرآن کريم کې راغلی عام په آحادو حديثونو نه تخصيص کيږي، ځکه چې تخصيص د نسخې يو ډول دی او د قرآن نسخ په آحادو حديثونو روا نه دی.

د شافعيانو په شمول د فقهاوو يوه بله ډله په دې نظر ده چې عام له تخصيص وړاندې او وروسته په دواړو حالتونو کې ظني الدلالت دی. ځکه نو په دواړو حالتونو کې يې په ظني دليل تخصيص کول روا دي.

په همدې بنسټ چې له تخصيص وړاندې د عام په دلالت کې اختلاف دی. فقهاوو په يو شمېر زياتو مسألو کې اختلاف کړی. د يوې ډلې په نظر په قرآن کې ټول راغلي عام الفاظ قطعي الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيصول روا نه دي. د بلې ډلې په نظر نوموړي الفاظ ظني الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيص جايز دی.

پوښتنې:

۱- د خاص لغوي او اصطلاحي تعريف وواياست او د خاص العين، خاص النوع او خاص الجنس لپاره مثال وړاندې کړئ.

۲- د خاص حکم بيان کړئ.

۳- د لاندې اصطلاحاتو معنا او حکم د يوو مثال سره روښانه کړئ.

مطلق، مقيد، امر او نهی.

۴- عام تعريف کړئ او هم د عام څلور الفاظ د مثال سره بيان کړئ.

۵- د عام حکم څه دی؟ ددې اختلاف په اړه د فقهاوو نظريات بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ دېرشم لوست

شرعي حکم (۱)

الله ﷻ انسان پيدا کړ او د شريعت په رالېږلو يې د ژوند نظام، حلال او حرام ورته روښانه کړل، تر څو په عدالت پرېکړه وکړي. اسلامي شريعت په حقيقت کې د شرعي احکامو ټولګه ده. نو راځئ چې لومړی په دې ځان وپوهوو چې حکم څه ته وايي او کوم کوم ډولونه لري؟

د حکم تعريف

حکم په لغت کې منعې ته وايي او قاضي ته ځکه حاکم ويل کيږي چې خلک له ظلم څخه منع کوي.

د اصوليانو تعريف: حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ويل کيږي چې له مکلفو وګړو د کوم کار کول يا نه کول غواړي، يا يې مباح کوي، يا کوم څيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

د تعريف شننه

د الله ﷻ خطاب: خطاب په لغت کې د دوو کسانو تر منځ خبرو ته وايي چې د يو بل پوهولو لپاره ترسره کيږي. دلته ورڅخه مقصد همدا دی. د (الله) په لفظ سره د بل چا سره خبرې له دې تعريف څخه وځي.

د مکلفينو کړه وړه: هغه عقيده، وينا او عمل چې له مکلف مسلمان څخه صادريږي.

مکلف: بالغ، عاقل چې په خبرو پوهيږي.

غوښتنه: د امر په ټکو د څه کولو غوښتل او د نهي په ټکو منع کول.

اباحت يا اختيار ورکول: د يوو کار کول او نه کول، يو ډول ګڼل.

د حکم مثالونه

۱- د کولو غوښتنه: الله ﷻ فرمايي: ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱] په دې خطاب کې د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده چې د مکلفينو فعل دی.

۲- د نه کولو غوښتنه: الله پاک فرمايي: ﴿لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ﴾ [الحجرات: ۱۱] په دې خطاب کې له ملنډو وهلو څخه د خلکو منع کول دي چې دا هم د مکلفينو فعل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اختيار ورکول: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ﴾ [الممتحنة:١٠]، په دي خطاب کې د مسلمانو ښځو د نکاح کولو په اړه مکلفينو ته اختيار ورکول دي.

۴- **وضعي حکم:** رسول اللهﷺ فرمايلی: **«لايرث القاتل»**[1] د پيغمبر عليه السلام دا حديث چې په حقيقت کې د الله ﷻ له خوا وحي ده، د قتل په هکله دی. په دي حديث کې د مورث قتلول له ميراث څخه د محروميت مانع ټاکل شوی دی، او مانع ټاکل وضعی حکم دی.

د فقهاوو په وړاندې حکم د الله تعالی د هغه خطاب اثر دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول يا نه کول ورڅخه غواړي، يا يې مباح کوي، يا کوم څيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

په لومړي مثال ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ کې د اصوليانو په وړاندې حکم د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده او د فقهاوو په وړاندې د ژمنو د پوره کولو وجوب دی، ځکه غوښتنه واجبول دي چې اثر يې وجوب دی. همدا راز په دويم مثال کې حکم د ملنډو وهلو منع کول دي چې اثر يې حرمت دی. په دريم مثال کې حکم د نکاح اباحت دی چې اثر يې د نکاح مباح کېدل دي. په څلورم مثال کې قتل له ميراث څخه د محروميت سبب ګرځول دي چې اثر يې له ميراث څخه عملا محرومېدل دي.

يادونه

هغه څه چې په قرآن ثابت دي هغه په مستقيمه توګه د الله تعالی د خطاب اثر دی، او هغه څه چې په سنتو، اجماع او قياس ثابت دي هغه هم د الله تعالی د خطاب اثر ګڼل کېږي، ځکه د سنتو، اجماع او قياس ثبوت هم په قرآن راغلی، نو په حقيقت کې حاکم يوازې الله تعالی دی. او موږ سنت، اجماع او قياس ځکه منو چې الله ﷻ يې د منلو امر کړی او هغه څه چې ددوی په وسيله ثابتيږي له قرآن څخه سرچينه اخلي.

د شرعي حکم ډولونه

شرعي حکمونه په دوه ډوله دي:

تکليفي حکمونه او وضعي حکمونه.

(١) أخرجه الترمذي في سننه، باب إبطال ميراث القاتل، وصححه الألباني، (دار إحياء التراث العربي ـ بيروت) ج٤ ص ٤٢٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکلیفي حکم

د تکلیفي حکم تعریف: تکلیفي حکم د الله تعالی هغه خطاب دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول، نه کول ورڅخه غواړي، یا یې مباح کوي.

د تکلیفي حکم ډولونه

د تکلیفي حکم د ډولونو په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی.

جمهور علما وايي چې تکلیفي حکم دا پنځه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، مکروه او حرام.

حنفیان په دې نظر دي چې تکلیفي حکم اووه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، تنزیهي مکروه، تحریمي مکروه او حرام.

اوس به ددې ډولونو په تفصیلاتو خبرې وکړو.

واجب

د واجبو تعریف: د لغت له مخې واجب د لازم په معنا دی. د پرېوتونکي په معنا هم راځي، لکه چې د دېوال د راپرېوتو پر مهال وايي: وجب الحایط.

واجب په اصطلاح کې هغه عمل ته وايي چې کوونکی یې د ثواب او پرېښودونکی یې د سزا وړ ګرځي. د جمهورو په وړاندې واجب او فرض دواړه یوه معنا او یو حکم لري.

حنفیان دلیل ته په کتو سره د فرض او واجبو تر منځ توپیر کوي. که چېرې دلیل ظني وي، لکه د قرباني ثبوت چې په آحاد حدیث شوی، نو فعل واجب ګڼل کیږي او که چېرې دلیل قطعي وي، لکه د لمانځه فرضیت چې په قرآني آیتونو ثابت شوی، نو عمل فرض ګڼل کیږي. ددې توپیر په اساس د حنفیانو په وړاندې واجب له فرضو څخه ټیټه درجه لري. له همدې امله د واجبو د پرېښودونکي سزا د فرضو له پرېښودونکي څخه کمه ده. همدا راز له فرضو څخه منکر کافر ګڼل کیږي، خو له واجبو څخه منکر کافر نه ګڼل کیږي.

پوښتنې:

۱- د فقهاوو او اصولیانو له نظره د شرعي حکم لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ.

۲- د جمهورو او حنفیانو له نظره د تکلیفي حکم تعریف او ډولونه بیان کړئ.

۳- د واجب لغوي او اصطلاحي تعریف بیان او د حنفیانو په وړاندې د واجبو او فرضو توپیر روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم (۲)

مندوب

د مندوب تعریف: ندب په لغت کې د یوو مهم کار لپاره بللو ته وایي.

مندوب په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کیږي چې کوونکي ته یې ثواب شته، خو پرېښودونکی ته یې عقاب نشته. د مندوب ځینې ډولونه داسې دي چې په پرېښودلو یې بنده ملامت ګڼل کیږي.

مندوب ته سنت، مستحب، نفل، تطوع، احسان او فضیلت هم ویل کیږي. دا ټول لفظونه د معنا په لحاظ سره نژدې دي او هغه عمل ته ویل کیږي چې کول یې غوره خو اجباري نه وي.

مندوب ګڼې درجې لري

د مندوب لوړه درجه سنت مؤکد دي. سنت مؤکد هغه عمل ته ویل کیږي چې رسول الله ﷺ ورباندې همیشه والی کړي وي او ډېر لږ یې پرېښې وي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعته سنت چې پرېښودونکی یې ملامت ګڼل کیږي.

په دې پسې د غیرمؤکدو سنتو درجه ده. دا هغه سنت دي چې رسول الله ﷺ ترسره کړي، خو دوام یې ورباندې نه وي کړي، لکه د مازیګر له لمانځه مخکې څلور رکعته نفل لمونځ ادا کول.

په دې پسې د هغو سنتو درجه ده چې د فضیلت، ادب او زوایدو سنتو په نامه یادیږي، لکه د ژوند په عامو چارو کې د پیغمبر علیه السلام د عاداتو او هغو کارونو پیروي کول چې له هغه مبارک څخه د یوو انسان په توګه صادر شوي وي. مثالونه یې په خوراک، څښاک او ویده کېدو کې د رسول الله ﷺ پیروي کول دي.

مکروه

د مکروه تعریف

مکروه په لغت کې بد ګڼل شوي ته وایي.

مکروه په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کیږي چې پرېښودونکي ته یې ثواب شته، خو کوونکي یې د سزا وړ نه ګرځي.

د حنفیانو پر وړاندې مکروه په دوه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنزيهي مكروه: هغه مكروه ته ويل كيږي چې پرېښودونكي ته يې ثواب وي او كوونكي ته يې سزا نه وي، لكه د جمهورو د تعريف په څېر.

د بېلګې په ډول په ولاړه اوبه څښل تنزيهي مكروه دي ځكه چې د ابوسعيد خدريﷺ په روايت كې رسول اللهﷺ په ولاړه د اوبو څښل منع كړې[1].

تحريمي مكروه: تحريمي مكروه هغې عمل ته ويـل كيـږي چې پـه ظنـي دليـل ورڅخـه خلك منع شوي وي.

د حنفيانو په وړاندې دا مكروه د واجب په مقابل كې قرار لـري. لـه حـرام څخـه پـه ټيټـه درجه كې راځي او منكر يې نه كافر كيږي.

مثال يې د چا په بيعې باندې بيع كول او د چا په خطبې (مركـې) بانـدې مركـه كـول دي ځكه چې رسول اللهﷺ فرمـايي: «ولا يبيع الرجل على بيع أخيه ولا يخطب على خطبة أخيه»[2]

دا حديث خبر واحد دى نو ظني دليل دى.

حرام

د حرامو تعريف

حرام په لغت كې ممنوع ته وايي او د جمهورو په اصطلاح كې هغه عمل ته ويـل كيـږي چې پرېښودونكي ته يې ثواب او كوونكى يې د سـزا وړ ګرځـي. حنفيـانو هـم د حرامـو تعريف همداسې كړى، خو يو شرط يې ورزيات كړى او هغه دا چې حرام بـه پـه قطعـي دليل ثابت وي.

د حرامو مثالونه خورا زيات دي، لكه د شرك حراموالى، د زنا، سود او نورو حراموالى.

وضعي حكم

د وضعي حكم تعريف

د الله پاك خطاب چې يو شى د بل شي لپاره سبب، شرط او يا مانع وګرځوي.

ددې مقصد دادى چې الله پاك موږ تـه حكمونـه راليږلـي او د حكـم د ثبـوت لپـاره يـې دلايل ټاكلي. د بېلګې په ډول يو حكم د خپل سبب په پيدا كېـدو، د شـرطونو پـه پـوره

---

(1) أخرجه مسلم في كتاب الأشربة ، باب في الشرب قائما برقم (٢٠٢٥).

(2) أخرجه البخاري في باب لا يبيع على بيع أخيه برقم : (٢٠٣٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو او د مانع په له منځه تلو، منځته راځي. همدا راز د سبب او شرط په له منځه تلو او د مانع په پیدا کېدو له منځه ځي.

دې ته وضعي حکم ځکه وايي چې د شارع له خوا کېښودل شوي. دا شارع دی چې د لاس پرې کولو لپاره يې غلا کول سبب ګڼلی، د لمانځه د صحت لپاره يې اودس شرط ګڼلی او د مورث وژل يې د ميراث د اخيستلو مانع ګرځولي.

وضعي حکم درېو ډولو ته وېشل شوی: سبب، شرط او مانع.

سبب

په هر هغه شي باندې، چې بل شي ته رسېدل کيږي، سبب نوميږي.

سبب په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په موجود کېدو يې حکم موجوديږي او په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي.

د مثال په توګه د روژې د مياشتې په ليدل کېدو د روژې نيول واجبيږي، الله ﷻ فرمايي: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ [البقرة: ۱۸۵].

شرط

د شرط تعريف

شرط هغه شي ته ويل کيږي چې له وجود پرته يې شی نه بشپړيږي او د شي په حقيقت کې داخل هم نه وي.

شرط په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي، خو په موجود کېدو يې حکم هرو مرو منځته نه راځي.

د شرط مثال: اودس کول د لمانځه لپاره شرط دي. الله ﷻ فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المائدة: ٦]. که چېرې اودس نه وي لمونځ نه کيږي خو د اودس د شتون سره هرو مرو لمونځ نه موجوديږي.

مانع

د مانع تعريف:

د دوو شيانو تر منځ پردې ته مانع ويل کيږي.

مانع په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کيږي چې په شتون يې حکم منځ ته نه شي راتلای. يعنې کله کله د حکم سببونه پوره وي او بايد حکم موجود شي خو د يوو مانع له امله حکم منځته نه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښېلګې په ډول که پلار خپل ځوی ووژني، نو قصاص کېږي پرې نه، ځکه دلته يو مـانع منځته راغلی او هغه د پلاروالی اړیکه ده، چې د قصاص مانع ګرځي.

فعاليت

د لیکل شوي مثال په څېر راتلونکي هر يوو حکم ته دوه مثالونه ولیکئ:

مثال: فرض: ۱ـ په يوه ورځ کې پنځه وخته لمونځ فرض دي.

۲ ـ هغه څوک چې د حج کولو توان لري، ادا کول يې وربانديې فرض دي.

فرض: ۱ ـ

۲ ـ

واجب: ۱ ـ

۲ ـ

تنزيهي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

تحريمي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

حرام: ۱ ـ

۲ ـ

پوښتنې:

۱- د ندب لغوي او اصطلاحي معنا روښانه کړئ.

۲- د مندوب درجې بيان کړئ.

۳- د حنفيانو په وړاندې د تحريمي او تنزيهي مکروه تر منځ څه توپير دی؟

۴- د جمهورو او حنفيانو له نظره د حرام تعريف روښانه کړئ.

۵- وضعي حکم څه ته وايي؟ ولې ورته وضعي وايي او ډولونه يې کوم دي؟

۶- د سبب، شرط او مانع لغوي او اصطلاحي تعريفونه د مثال سره بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته دېرشم لوست

فتوا

د فتوا تعريف

د فتوا ټکی د (أفتاه فی الأمر) څخه اخيستل شوی. معنـا يـې ده: چـاره يـې ورتـه بيـان او روښانه کړه، فتوا هغه نظر ته وايي چې فقيه يې وړاندې کوي.

د فتوا اصطلاحي تعريف: يوو چا ته د پېښې شوې مسألې په اړه د دليل پر بنسټ د الله ﷻ حکم څرګندولو ته فتوا وايي.

مفتي: هغه عالم ته وايي چې خلکو ته د پېښو شويو مسألو په اړه شرعي حکم بيانوي.

مستفتي: د يوې پېښې په اړه د شرعي حکم پوښتونکي ته وايي.

د فتوا اهميت او ارزښت

افتا خورا ارزښت لرونکی او د درناوی وړ منصب دی. له همدې کبله الله پـاک پـه قـرآن کريم کې د فتوا ورکولو دنده خپل ځان ته منسوبه کړې او فرمـايي: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّـهُ يُفْتِيكُمْ﴾ [النساء: ١٧٦]

په لومړيو کې ددې دندې ترسره کول د خواږه پيغمبر ﷺ دنده وه. هغه عليه السلام به د الله پاک له وحي سره سم خلکو ته فتوا ورکوله او په خورا روښانه او لنډ ډول به يـې خلکـو ته د هغوی پوښتنې ځوابولې.

مفتي د رسول الله ﷺ په مقام کې قرار لري. رسول الله ﷺ پـه دې اړه فرمـايي: «إن العلمــاء ورثة الانبياء وإن الأنبياء لم يورِّثوا دينارا ولا درهما إنما ورَّثوا العلم»[١]، بې شکه علماء د انبياوو وارثان دي او انبياوو دينار او درهم په ميراث نه دی پرېـښی، بلکـې يـوازې علـم يې پـه ميراث پرېښی.

مفتي د احکامو په بيانولو کې د رسول الله ﷺ استازی دی. رسـول الله ﷺ فرمـايي: «ألا ليبلغ الشاهد منكم الغائب»[٢]، خبر اوسئ! حاضر دې غايب ته (خبره) ورسوي.

(١) أخرجه أبو داود في كتاب العلم، باب في فضل العلم

(٢) أخرجه البخاري في كتاب العلم، باب قول النبي ﷺ: رب مبلغ أوعي من سامع، ومسلم فـي كتـاب القسامة والمحاربين، باب تغليظ تحريم الدماء والأعراض والأموال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې مفتي د الله پاک احکام خلکو ته بیانوي، نو دا دنده ستر مسؤلیت هـم دی. الله د هغه چا لپاره چې له خپله ځانه په الله ﷻ پسې خبرې تړي د سخت عذاب وعده کړې او دا کار یې یو ډول شرک بللي. الله ﷻ فرمايي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَـا تَعْلَمُونَ﴾ [الأعراف: ۳۳]. **ژباړه:** ای محمده! دوی ته ووایه زما رب چې کـوم شـیان حـرام کړي، هغه دادي: د بې حیایۍ چارې که ښکاره وي او که پټې ګناه او د حق پر خـلاف تېری او دا چې له الله سره تاسې کوم څوک شریک کړئ چې د هغه لپاره یې کوم سـند نه دی نازل کړی او دا چې د الله په نوم داسې کومه خبـره وکـړئ چـې د هغـې پـه بـاب تاسې معلومات ونه لرئ چې هغه په حقیقت کې کړې ده.

رسول الله ﷺ په دې اړه فرمايلي: «مَنْ أُفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ »[1]

چاته چې په ناپوهی فتوا ورکړل شوه ګناه یې په هغه چا ده چې فتوا یې ورکړې.

سلفو صالحینو به تل کوښښ کاوه چې د شرعي مسایلو پوښتونکي نـورو تـه ولیـږي او د سختې اړتیا پرته به یې فتوا ورکولو ته زړه نه ښه کـاوه. هغـوی بـه لـه علـم پرتـه لـه فتـوا ورکولو څخه خلک زیات وېرول.

د فتوا ورکولو حکم

فتوا ورکول پنځه حالتونه لري:

۱- هغه مهال د فتوا ورکول واجب دي چې مفتي د فتوا په مسأله پوه وي، ځواب ویلو ته اړتیا هم وي، پر حکم د عمل کولو وخت هم رسېدلی وي او په سیمه کې بل مفتـي هـم نه وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول ددې آیت پر بنسټ واجب دي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّـهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًـا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. **ژباړه:** دغو اهل کتابو ته هغه کلکه وعده ورياده کړه چې الله ورڅخه اخيستې وه چې تاسې بـه د کتـاب لارښـوونې پـه خلکـو کـې هـرو مـرو خوروئ او هغه به نه پټوئ ، خو هغو کتاب شاته وغورځاوو او هغه یې په لږه بیه وپلـوره، څومره ناکاره راکړه ورکړه ده چې دوی یې کوي.

(۱) أخرجه أبوداود، باب التوقي من الفتيا (دار الكتاب العربي ، بيروت)، ج ۳ ص ۳۵۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ﷺ دا وینا هم ددې غوښتنه کوي: «من سئل عن علم فكتمه ألجمه الله بلجام من نار يوم القيامة»[1]، له چا څخه چې د یو علم په هکله پوښتنه وشوه، او ده هغه پټ کړ، نو د قیامت په ورځ به د اور په قیضه قیضه کړای شي.

۲- کله چې مفتي د فتوا ورکولو وړ وي، خو په سیمه کې بل مفتي شتون ولري او هم د فتوا ورکولو اړتیا شدیده نه وي، نو فتوا ورکول مستحب دي.

۳- فتوا ورکول هغه مهال حرام دي چې ځواب ورکوونکی په شرعي حکم پوه نه وي، که څه هم فتوا یې له شریعت سره برابره وي. یا د فتوا ورکولو مقصد دنیوي ګټې او یا هم د نفس غوښتنه وي.

۴- که پوښتنه دداسې مسألې په اړه وي چې پېښه شوې نه وي او فرضي بڼه ولري نو پداسې موضوعاتو کې فتوا ورکول مکروه دي. سلفو صالحینو په داسې موضوعاتو کې بحث کول بد ګڼل او ویل به یې: پرې یې ږدئ تر څو پېښې شي.

۵- فتوا ورکول هغه وخت مباح ګڼل کیږي چې مفتي د فتوا وړ وي، موضوع هم داسې وي چې پېښېدل یې شوني وي خو د فتوا د ځواب لپاره وخت زیات وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول روا دي.

د مفتي شرطونه

څرنګه چې مفتي د الله ﷻ او رسول ﷺ حکم خلکو ته بیانوي نو باید لاندې شرطونه پکې پوره وي:

۱- مفتي باید مسلمان، بالغ، عاقل او عادل وي. پر دې شرطونو باندې د علماوو اجماع ده. کافر، مرتد او هغه څوک، چې د ایمان ماتوونکی عمل یې ترسره کړی وي، د فتوا ورکولو وړ نه دی. همدا راز کوچنی، لیونی، اعتقادي فاسق، عملي او قولي فاسق د فتوا ورکولو وړ نه بلل کیږي.

۲- مفتي باید په ور وړاندې شوې مسأله علم ولري، د هغې په هکله له شرعي دلایلو څخه خبر وي، د پخوانو علماوو نظریات، په دې هکله باید ورته معلوم وي، څو د اجماع په خلاف فتوا ورنکړي.

---

[1] أخرجه أبوداود في كتاب العلم، باب كراهية منع العلم والترمذي في أبواب العلم،باب ما جاء في كتمان العلم، وقال حديث حسن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- مفتي بايد د فقهې په اصولو عالم او د متفق عليها او اختلافي دلايلو او په ځانګړي ډول د قياس په اړه هم علم ولري.

۴- مفتي بايد به عربي ژبه، نحو او صرف عالم وي، ځکه د فتوا مأخذونه په عربي ژبه دي، نو د عربي له پوهې پرته په سمه توګه شرعي حکم ته رسېدل ناشوني دي.

۵- مفتي بايد د اسلامي شريعت په مقاصدو پوه وي او د خلکو د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په اړه معلومات ولري، ځکه ځينې احکام د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په بدلون بدلون مومي.

۶- مفتي بايد د وروړاندې شوې مسألې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي، د پوښتل شوې صورت څخه هر اړخيز تصور ولري، څو د هغه سره مناسب حکم اظهار کړی شي.

پوښتنې:

فتوا، مفتي او مستفتي چا ته ويل کيږي؟

د فتوا د ارزښت او اهميت په اړه معلومات ورکړئ.

په بېلابېلو وختونو کې د فتوا ورکولو په اړه رڼا واچوئ.

د مفتي شرطونه کوم کوم دي؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library